KAFKA
NABOKOV

Dönüşüm Dersiyle Birlikte

DÖNÜŞÜM

ithaki

Dönüşüm
Franz Kafka & Vladimir Nabokov

Özgün Adı
Die Verwandlung & The Metamorphosis

İthaki Yayınları - 909

Yayına Hazırlayanlar: *Ahmet Öz • Alican Saygı Ortanca*
Redaksiyon: *Emine Sarıkartal*
Kapak Tasarımı: *Şükrü Karakoç*
Grafik Uygulama: *Şükrü Karakoç*
1. Baskı, Şubat 2014, İstanbul
ISBN: 978-605-375-353-7
Sertifika No: 11407

Die Verwandlung Türkçe Çeviri © Vedat Çorlu, 2005

Vladimir Nabokov'un LECTURES ON LITERATURE eserinden alınmıştır.
©The Estate of Vladimir Nabokov Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company'nin izniyle yayımlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
The Metamorphosis Türkçe Çeviri © Savaş Kılıç, 2013

Türkçe Telif Hakkı © İthaki, 2014

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 25001

Franz Kafka & Vladimir Nabokov

DÖNÜŞÜM

Çevirenler

Vedat Çorlu & Savaş Kılıç

İçindekiler

Franz Kafka *Dönüşüm*
6

Vladimir Nabokov *Dönüşüm*
79

Franz Kafka | Dönüşüm

Çeviren | Vedat Çorlu

I

GREGOR SAMSA bir sabah huzursuz düşlerden uyandığında, kendini yatağında dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldu. Zırhı andıran sertlikteki sırtının üzerinde yatmaktaydı ve başını azıcık yukarı kaldırdığında kubbemsi, kahverengi, yay biçimindeki sertliklerce bölümlenmiş; üstünde, tutunabileceği hiçbir şey kalmamış ve neredeyse tamamen kaymak üzere olan yorganın bulunduğu karnını gördü. Diğer kısımlarıyla karşılaştırıldığında acınacak denli ince bir sürü bacağı, gözlerinin önünde çaresizce parıldıyordu.

"Bana ne olmuş böyle?" diye düşündü. Bu bir düş değildi. Gerçek ama biraz fazla küçük, insanlara özgü odası, yabancısı olmadığı dört duvar arasında sakince durmaktaydı. Üstünde ambalajından çıkarılmış kumaş örneklerinden oluşan bir koleksiyonun –Samsa bir satış temsilcisiydi– yayılı olduğu masanın üzerinde, kısa bir süre önce resimli bir dergiden kesip, altın yaldızlı hoş bir çerçevenin içine koymuş olduğu resim asılıydı. Kürk şapka ve bir kürk atkıyla bezenmiş, içinde önkolunun tamamının kaybolduğu ağır bir kürk manşonu olan, dimdik oturduğu yerden gözlerini izleyiciye doğru kaldırır gibi görünen bir kadını canlandırıyordu resim.

Gregor'un bakışları daha sonra pencereye yöneldi; dışarıdaki can sıkıcı hava –pencerenin pervazına çarpan yağmur damlalarının sesi duyuluyordu– onu tümüyle kederlendirdi. "Biraz daha uyusam ve tüm bu saçma sapan şeyleri unutsam, ne olur sanki," diye düşündü, ne var ki bunu yapması kesinlikle mümkün değildi; çünkü sağ yanına dönük halde yatmaya alışıktı ama içinde bulunduğu koşullarda kendini bu konuma getiremezdi. Sağ tarafına dönmek için ne kadar güç harcarsa harcasın, sürekli sırtüstü konumuna yuvarlanıyordu gerisingeri. Bunu belki yüz kere denedi, debelenen bacaklarını görmemek için gözlerini kapadı ve ta ki daha önce hissetmediği, hafif, boğuk bir acı duyunca bıraktı uğraşmayı.

"Aman Tanrım," diye düşündü, "ne yorucu bir meslek seçmişim ben böyle! Her günüm yolda geçiyor. Bu iş mağazadaki esas işlerden çok daha yorucu, yetmiyormuş gibi bir de şu yolculuk zahmeti; tren bağlantılarını yakalama, düzensiz, kötü yemek yeme; sürekli değişen, uzun süreli olmayan, asla içtenlik kazanmayan insan ilişkileri gibi sıkıntılar da cabası. Bütün bunların canı cehenneme!" Karnının tepesinde hafif bir kaşıntı hissetti; başını daha rahat kaldırabilmek için sırtüstü halde yavaşça yatağın köşesine yaklaştı; ne işe yaradığını anlayamadığı bir sürü beyaz beneğin yer aldığı kaşıntılı noktayı buldu; bacaklardan biriyle bu noktaya dokunmak istedi ama hemen geri çekti; çünkü dokunur dokunmaz bütün vücudu ürperiverdi.

Gerisingeri eski konumuna kaydı. "Şu erken kalkma yok mu," diye düşündü, "insanı aptallaştırıyor. İnsan uykusunu almalı. Elin satıcıları haremdeki kadınlar gibi yaşıyor. Örneğin ben aldığım siparişleri temize çekmek üzere öğleden

önce otele geri dönmüş olduğumda, beyefendilerimiz kahvaltıya yeni oturmuş oluyor. Böyle bir şeyi patronuma ben yapsam, anında kapının önüne koyar beni.

"Kimbilir, belki de benim için en iyisi bu olurdu. Annemle babam yüzünden kendimi tutmasaydım, şimdiye çoktan ayrılırdım; patronumun karşısına geçip kalbimden ne geçiyorsa anlatırdım. Kürsüsünden düşüverirdi valla! Kürsüde oturup çalışanına tepeden bakmak da tuhaf tabii; hele bir de berikinin patronunun kulağının ağır işitmesi yüzünden kürsüye iyice yaklaşması gerekiyorsa. Neyse ki henüz umutlar tükenmiş değil; annemle babamın patrona olan borçlarını ödeyebilecek kadar para biriktirir biriktirmez –taş çatlasın beş altı yıl daha yani– kesinlikle yapacağım aklıma koyduğum şeyi. İşi kökünden halledeceğim. Ama şu anda ayağa kalkmak zorundayım, çünkü trenim saat beşte hareket ediyor."

Bunun üzerine, dolabın üzerinde işleyen çalar saate baktı. "Ulu Tanrım!" diye düşündü. Saat altı buçuktu ve yelkovan yavaşça ilerlemeye devam ediyordu; hatta buçuğu da geçiyor, çeyrek kalaya yaklaşıyordu. Saat çalmamış olabilir miydi? Yataktan bakıldığında saatin doğru şekilde dörde kurulmuş olduğu görülüyordu; kesin çalmıştı da. İyi de, mobilyaları bile titreten bu sesi işitmeden uyuya kalmış olması mümkün müydü? Gerçi huzurlu uyuduğu söylenemezdi ama derin uyuduğu kesindi. Peki şimdi ne yapacaktı? Bir sonraki tren yedideydi; ona yetişebilmek için deliler gibi acele etmesi gerekiyordu ve koleksiyonu da paketlenmemişti henüz, üstelik kendisini kesinlikle öyle diri ve hareketli de hissetmiyordu. Ayrıca, trene yetişse bile, patronunun gazabından kurtulamazdı; çünkü mağaza hizmetlisi

beş treninde beklemiş ve onun yetişemediğini çoktan bildirmiş olmalıydı. Patronun dalkavuğuydu; kişiliksiz ve akılsız biriydi. Peki ya hasta olduğunu bildirseydi? Ama bu son derece utanç verici ve kuşku uyandırıcı bir hareket olurdu; çünkü Gregor beş yılhk hizmeti boyunca bir kez dahi hasta olmamıştı. Patronu kesinlikle yanında sigorta doktoruyla gelir, oğullarının tembelliği yüzünden annesiyle babasına sitemler yağdırır ve bütün itirazları, kendisine göre zaten sadece ve sadece sağlıklı ama işten kaytaran insanların olduğunu savunan sigorta doktorunun vereceği bilgilere yaslanarak geçersiz bulurdu. Peki doktor bu durumda tümüyle haksız mıydı? Gregor uzun uykunun ardından gelen gereksiz uyku sersemliği hariç, kendisini gerçekten çok iyi hissediyordu ve de çok büyük bir iştaha sahipti.

Bütün bunları büyük bir aceleyle düşünürken ve yatağı terk edip etmemekte –bu sırada saat yediye çeyrek kalayı çaldı– karar verememişken, yatağının başucundaki kapı dikkatle çalındı.

"Gregor," diye seslenildi –annesiydi–, "yediye çeyrek var. Yola gitmeyecek miydin sen?" O yumuşacık ses! Cevap veren sesini duyunca korktu; bu ses onun eski sesiydi, bunda şüphe yoktu; ancak bu sese alttan alta, bastırılamayan, acı dolu bir ciyaklama sesi karışıyor, bu ciyaklama, sözcüklerin özelliklerini sadece ilk bakışta korur görünüyor ama tekrar tınladıklarında öylesine bozuyordu ki, dinleyeni doğru işitip işitmediği konusunda şüpheye düşürüyordu. Gregor ayrıntılı bir cevap verip her şeyi açıklamak istiyordu aslında ama bu koşullar altında "Evet, evet, sağol anne, kalkıyorum," demekle yetindi. Ahşap kapı yüzünden Gregor'un sesindeki değişiklik dışarıdan pek anlaşılmıyordu herhalde,

çünkü annesi onun bu açıklaması üzerine rahatlayıp kapıdan uzaklaştı. Gelgelelim bu kısa konuşma, ailenin öteki üyelerinin dikkatini Gregor'un beklenenin aksine hâlâ evde olduğu konusuna çekti ve hemen yan kapılardan birine babası zayıfça ama yumrukla vurmaya başladı. "Gregor, Gregor," diye bağırdı, "ne oldu?" Ve çok geçmeden tekrar uyardı, bu kez daha kalın bir sesle: "Gregor! Gregor!" Ama diğer yan kapıda kız kardeşinin alçak sesle yakınması duyuldu: "Gregor? Kendini iyi hissetmiyor musun? Bir isteğin var mı?" Gregor her iki tarafa birden cevap verdi: "Tamam, geliyorum," dedi ve olabilecek en özenli ifadeleri kullanarak ve tek tek sözcüklerin arasına serpiştirdiği duraklamalar aracılığıyla sesindeki dikkat çekici pürüzleri ayıklamaya çalıştı. Babası da kahvaltısına geri döndü, kız kardeşi ise "Gregor, kapıyı aç, yalvarıyorum sana," diye fısıldadı. Ama Gregor kesinlikle kapıyı açmayı düşünmüyordu; aksine, yolculuklarından devraldığı, geceleri evdeyken bile bütün kapıları kilitleme alışkanlığını övmekle meşguldü.

İlkin sakin bir şekilde, rahatsız edilmeden ayağa kalkmak, giyinmek ve öncelikle de kahvaltı etmek istedi, gerisini ise ancak sonra düşünecekti; çünkü yatakta düşünerek bir sonuca ulaşamayacağını anlamış olmalıydı. Daha önceleri de sık sık yatakta belki biçimsiz yatmaktan kaynaklanan ama ayağa kalkar kalkmaz aslında kuruntudan başka bir şey olmadığı anlaşılan hafif ağrılar hissettiğini hatırladı ve bugünkü sezilerinin yavaşça nasıl dağılacağını merak etmeye başladı. Sesindeki bu değişikliğin, güçlü bir soğuk algınlığının, yani sürekli yolculuk edenlere özgü bir meslek hastahğının habercisi olduğundan en ufak bir şüphesi yoktu. Yorganı atmak çok kolaydı; gövdesini birazcık şişir-

mesiyle yorgan kendiliğinden düşerdi. Ama gerisi zordu, özellikle de gövdesinin bir hayli geniş olması yüzünden. Kendisini doğrultabilmesi için kol ve ellere ihtiyacı vardı; oysa bunun yerine hiç durmadan çeşitli yönlere doğru hareket eden, ayrıca idare de edemediği şu bir sürü küçük bacağa sahipti. Birini bir kerecik bükmeye çalıştığında, hareket edip doğrulan ilki oluyordu; bu bacağıyla yapmak istediği şeyi yapmaya yeltendiğindeyse bu arada öteki bacaklar da adeta ipini koparmışçasına, hızlı, acı veren bir telaşla çalışmaya başlıyorlardı. "Yatakta miskin miskin yatmaya bir son vermeli," dedi Gregor.

Önce gövdesinin altbölümüyle çıkmak istiyordu yataktan ama henüz görmediği ve nasıl bir şey olduğunu henüz anlayamadığı bu altbölümü hareket ettirmek son derece güçtü; çok yavaş ilerliyordu; sonunda, neredeyse çılgına dönmüş bir halde, bütün gücünü toplayarak ve hiçbir şeyi umursamadan kendini ileriye doğru itiverdi; yönünü yanlış seçtiğinden yatağın ayakucundaki demire hiddetle çarptı; duyduğu şiddetli acı ona gövdesinin tam da bu altbölümünün şu anda belki de en hassas yeri olduğunu öğretti.

Bu nedenle önce gövdesinin üstbölümünü çıkarmaya çalıştı yataktan ve başını dikkatlice yatağın kenarına doğru çevirdi. Bu gayet kolay oldu; ağır ve geniş olmasına rağmen gövdesi sonunda başın döndüğü yöne doğru yavaşça ilerledi. Ancak sonunda başını yatağın dışında, boşlukta tuttuğunda, bu şekilde daha fazla ileriye doğru ilerlemekten korktu; çünkü sonuçta kendini böyle aşağı bırakacak olursa başının yaralanmaması için mucize olması gerekirdi. Bilincini özellikle şimdi kesinlikle kaybetmemeliydi; yatakta kalma pahasına.

Gelgelelim, tekrar aynı çabanın ardından, iç çekerek, eskisi gibi yattığında ve çırpı bacaklarınm da yine, belki bu kez daha kızgın bir halde birbirleriyle savaştıklarını görünce, bu başına buyrukluğa huzur ve düzen getirmenin olanaklı olmadığını anladı; yatakta kalmasının kesinlikle imkânsız olduğunu ve yataktan kurtulabilmesi için en ufak bir umut var ise, gerekirse her şeyi feda etmenin en doğrusu olacağını düşündü tekrar. Bir yandan da, sakin ve huzurlu bir anda düşünüp taşınmanın ümitsizlik içinde verilmiş kararlardan çok daha iyi olduğunu hatırlatıyordu arada sırada kendisine. Böylesi anlarda gözlerini olabildiğince keskin bir halde pencereye yöneltiyordu ama dar sokağın karşı tarafını bile kaplamış olan sisten umut ve canlılık çıkarmak güçtü. "Saat yedi oldu bile," dedi kendi kendine, çalar saat tekrar çalınca, "yedi oldu ama halen sis var." Ve kısacık bir süre boyunca, belki bu büsbütün sessizlikten gerçek ve olağan koşulların geri gelmesini bekliyormuşçasına, sakince ve azıcık soluk alıp vererek yatakta yattı.

Ardından ise şöyle dedi kendi kendine: "Saat yedi çeyrek olmadan mutlaka yataktan çıkmış olmalıyım. Hem o zamana kadar mağazadan biri beni sormaya gelir kesin, çünkü mağaza yediden önce açılıyor." Böylece gövdesini uzunlamasına eşit oranda olacak şekilde yataktan dışarı doğru sallandırmaya başladı. Kendisini yataktan bu halde düşürecek olursa, düşme sırasında iyice kaldıracağı başı büyük olasılıkla yaralanmayacaktı. Sırt kısmı serte benziyordu; halının üzerine düşmesi halinde bir şey olmazdı. En büyük kaygısı, yere düştüğünde çıkacak olan ve evin bütün kapılarının ardında, korku değilse bile merak uyandıracak gürültünün nasıl giderileceğiydi. Ama buna cesaret edilmesi gerekiyordu.

Gregor gövdesinin yarısıyla yataktan dışarıya sarktığında, –bu yeni yöntem, gayretten çok bir oyun gibiydi, sadece sürekli sırtı üstü salınması gerekiyordu– birilerinin yardıma gelmesi halinde, her şeyin nasıl da kolay olabileceğini fark etti. Güçlü iki kişi –babasıyla hizmetçi kızı düşündü– yeter de artardı; kollarını onun kubbemsi sırtının altına sürüp onu bu şekilde yataktan çekmeleri, yükle birlikte yere doğru eğilip ardından da, sonunda küçük bacakları belki duyu kazanır umuduyla, onun döşemenin üzerinde perende atmasını sabırla beklemeleri yeterliydi. Şimdi, kapıların tamamen kilitli oldukları bir yana bırakılacak olursa, yardım istemeli miydi gerçekten? İçinde bulunduğu zor duruma rağmen bu düşünce karşısında gülümsemekten alamadı kendini.

Güçlü salınımlarda dengesini sağlayamıyordu artık; bir an önce kesin bir karara varması gerekiyordu; çünkü beş dakika sonra saat yedi çeyrek olacaktı — derken evin kapısı çalındı. "Mağazadan biri olmalı," dedi kendi kendine ve kaskatı kesildi, çırpı bacaklarıysa bu sırada daha bir telaşla dans ediyorlardı. Bir an için ortalık tamamen sessizleşti. "Açmıyorlar," dedi Gregor kendi kendine, anlamsız rastgele bir umudun etkisinde. Ama neden sonra kapıcı kız emin adımlarla gidip kapıyı açtı tabii ki. Gregor'un, konuğun ilk selam sözcüğünü duyması, kimin geldiğini anlaması için yetmişti — mağazanın Yetkili Temsilcisi'nin kendisiydi. Gregor neden en küçük bir ihmalin hemen en büyük kuşkuyu uyandırdığı bir şirkette çalışmaya mahkûmdu acaba? Çalışanların hepsi de istisnasız serseri miydi; aralarında sabahın sadece birkaç saatçiğini işi için ayırmadığında vicdan azabından deliye dönecek ve adeta yataktan çıkamayacak

olan sadık bir insan yok muydu yani? Bilgi edinmek için –bu sorgu suale gerek de yoktu ya– bir çırağın gönderilmesi yeterli olmaz mıydı gerçekten, mutlaka yetkili birinin mi gelmesi gerekiyordu? Ve böylelikle, bu kuşku dolu konunun, bir tek Yetkili Temsilci'nin sağduyusuna teslim edilebileceği, suçsuz olan bütün aile üyelerine gösterilmesi gerekli miydi? Ve Gregor doğru bir karardan çok bu düşüncelerin neden olduğu heyecanın sonucu, var gücüyle yataktan atıverdi kendini. Yüksek sesli bir çarpma işitildi ama öyle büyük bir gürültü sayılmazdı. Düşüş halı sayesinde birazcık olsun yumuşatılmıştı, sırt da Gregor'un tahmininden daha esnekti; dikkatleri pek çekmeyen boğuk sesin nedeni de buydu zaten. Bir tek başını yeterince dikkatli tutmamış, bu yüzden de çarpmıştı; başını döndürüp halıya sürttü kızgınlık ve acıdan.

"İçeride bir şey düştü," dedi Yetkili Temsilci soldaki odada. Gregor, bugün kendisinin başına gelen şeyin benzerinin bir kerecik olsun Yetkili Temsilci'nin de başına gelip gelemeyeceğini canlandırmaya çalıştı zihninde; bunun olma olasılığını teslim etmek gerekirdi aslında. Gelgelelim yan odadaki Yetkili Temsilci şimdi bu soruya kaba bir cevap verircesine belirli bir iki adım atıp parlak çizmelerini gıcırdattı. Sağdaki odadan kız kardeşinin fısıldayan sesi duyuldu: "Gregor, Yetkili Temsilci burada." – "Biliyorum," dedi Gregor kendi kendine; ama bunu kız kardeşinin de duyabileceği kadar yüksek sesle söylemeye cesaret edemedi.

"Gregor," dedi bu kez de babası soldaki odadan, "Sayın Yetkili Temsilci burada ve senin neden sabahın ilk trenine binmediğini soruyor. Ona ne diyeceğimizi bilmiyoruz. Hem seninle yalnız konuşmak istiyor. O yüzden kapıyı aç hadi.

Odanın dağınıklığının kusuruna bakmayacaktır." – "Günaydın, Bay Samsa," diye seslendi Yetkili Temsilci arada. "Kendini iyi hissetmiyor," dedi annesi Yetkili Temsilci'ye, babası kapıda konuşurken henüz, "Kendini iyi hissetmiyor, inanın bana, Sayın Yetkili Temsilci. Yoksa Gregor treni neden kaçırsın! Oğlumun aklı fikri işinde yoksa. Akşamları dışarı bile çıkmamasına içerleyip duruyorum; sekiz gündür şehirde olduğu halde, bir akşam bile evden dışarıya adımını atmadı. Bizimle birlikte ya masanın başında oturur ya sessizce gazete okur ya da tren seferlerini ezberler. Kıl testeresiyle oyalanması bile eğlencedir onun için. Örneğin iki üç gece içerisinde oymalı küçük bir çerçeve yapıverdi; görseniz şaşarsınız; öyle güzel oldu ki; içeride, odada asılı duruyor; Gregor açtı mı görürsünüz. Sayın Yetkili Temsilci, burada olduğunuz için de memnunum ayrıca; bir başımıza ona kapıyı açtıramazdık; çok inatçıdır, sabah inkar ettiyse de hasta olduğundan eminim."

"Birazdan geliyorum," dedi Gregor yavaş ve düşünceli bir ifadeyle ve konuşmaların tek bir sözcüğünü bile kaçırmamak için yerinden kıpırdamadı. "Doğrusu ben de başka bir açıklama bulamıyorum hanımefendi," dedi Yetkili Temsilci, "umarım ciddi bir şey değildir. İzninizle şöyle söyleyeyim; –ne yazık ki, ya da ne mutlu ki, nasıl isterseniz artık– ticaretle uğraşan bizler, hafif bir rahatsızlığı işlerimiz yüzünden çoğu zaman görmezlikten gelmek zorunda kalırız." – "Sayın Yetkili Temsilci yanına gelebilir mi artık?" dedi sabırsız babası ve tekrar kapıya vurmaya başladı. "Hayır," dedi Gregor. Soldaki odada utanç verici bir sessizlik oldu, sağdaki odadaysa kız kardeşi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Kız kardeşi neden ötekilerin yanına gitmiyordu ki? Belli ki yataktan yeni kalkmıştı ve giyinmeye henüz başlamamıştı. İyi ama neden ağlıyordu ki? Gregor kalkmadığı ve Yetkili Temsilci'yi içeri almadığı için mi; görevini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için mi; patronu annesiyle babasından eski borçlarını isteyeceği için mi? Bütün bunlar şimdilik gereksiz kaygılardı. Gregor henüz buradaydı ve ailesini terk etmeyi aklından bile geçirmiyordu. Şu anda halının üzerinde yatıyor olmalıydı ve onun içinde bulunduğu durumu bilen biri, Yetkili Temsilci'nin içeri girmesini ondan ciddi ciddi istemezdi. Ama daha sonra kolaylıkla uygun bir özür bulabileceği bu nezaketsizlik için Gregor hemen işten çıkarılamazdı ya. Gregor'a, ağlama ve ikna etme çabalarıyla onu rahatsız edeceklerine, şimdilik rahat bırakmaları daha akıllıca görünüyordu. Ne var ki ötekilerin böyle ısrarcı olmalarına yol açan ve davranışlarını hoş gösteren şey de bu bilinmezlikti işte.

"Bay Samsa," diye seslendi Yetkili Temsilci yüksek sesle, "neyiniz var? Kendinizi odanıza kapatmışsınız, sorulara sadece evet ya da hayırla cevap veriyorsunuz, anne-babanıza gereksiz yere ağır sıkıntılar veriyorsunuz ve –bunu da söylemiş olayım– işle ilgili yükümlülüklerinizi de hiç olmayacak şekilde ihmal ediyorsunuz. Ben anne-babanız ve patronunuz adına konuşuyorum ve sizden ciddi olarak derhal anlaşılır bir açıklama rica ediyorum. Şaşırdım, gerçekten şaşırdım. Sizi sakin, aklı başında bir insan olarak tanıdığımı sanıyordum, oysa şimdi birdenbire garip davranışlar içine girmeye başladınız. Gerçi patron bana bu sabah sizin işi savsaklamanızla ilgili olası bir açıklamada bulunmaya çalıştı, –kısa bir süre önce size emanet edilmiş olan tahsilat-

ları kastediyordu– ama ben bu açıklamanın pek de yerinde olamayacağına dair gerçekten de şeref sözü verdim. Ama şimdi sizin bu akıl almaz inatçılığınızı görünce böyle, sizin yanınızda olmak konusunda bütün istek ve arzumu kaybediyorum. Ve konumunuz da öyle çok sağlam değil doğrusu. Aslında bütün bunları sizinle baş başa konuşmaktı benim niyetim ama şu anda zamanı boşa harcıyorsunuz madem, konuştuklarımızı neden sayın anne-babanız da duymasın, diye soruyorum kendi kendime. Son günlerde veriminiz son derece düşüktü; gerçi öyle olağanüstü işler çıkarılacak bir mevsimde değiliz, bunu takdir ediyoruz; ama hiç iş çıkarılamayacak bir mevsim de kesinlikle yoktur Bay Samsa, böyle bir şey asla olamaz."

"Ama Sayın Yetkili Temsilci," diye seslendi Gregor yüksek sesle ve diğer her şeyi unutuverdi, "birazdan açacağım kapıyı işte. Küçük bir rahatsızlık, bir baş dönmesi ayağa kalkmama engel oldu. Şu anda hâlâ yataktayım. Ama şimdi gayet dincim yine. Hemen çıkıyorum yataktan. Birazcık daha sabır lütfen! Sandığım kadar iyi değilim henüz. Ama birazcık iyiyim. İnsanı nasıl da çarpıyor meret! Daha dün akşama kadar sapasağlamdım, annem-babam da şahitler, daha doğrusu dün akşam küçük bir şüphe doğdu içime. Kendime bir baktırsaydım keşke. Ne diye mağazaya bildirmedim ki bu durumu! Siz de bilirsiniz, insan hastalığı evde kalmadan da atlatacağını sanıyor. Sayın Yetkili Temsilci! Annemle babamı üzmeyesiniz! Şu anda bana yönelttiğiniz suçlamaların hiçbir nedeni yok; hem kimse bana bu konuda tek bir kelime bile söylemedi. Gönderdiğim son siparişleri galiba okumadınız. Ayrıca hemen sekiz treniyle yola koyulacağım, bu bir iki saatlik dinlenmeyle gücüme tekrar ka-

vuştum. Siz hiç oyalanmayın burada Sayın Yetkili Temsilci; birazdan ben de işte olacağım, size zahmet olacak, bunu patrona söyleyip selam ve saygılarımı da iletin lütfen!"

Gregor bütün bunları bir çırpıda söyledi ve o anda ne dediğinin farkında bile değildi; bu arada, demin yatakta edindiği deneyimle kolayca dolaba yaklaştı ve ona yaslanarak doğrulmaya çalıştı. Gerçekten de kapıyı açmak, gerçekten de kendini gösterip Yetkili Temsilci'yle konuşmak istiyordu; onu bu kadar ısrarla isteyenlerin onun bu halini gördüklerinde ne diyeceklerini çok merak ediyordu. Korkacak olurlarsa Gregor'un bir sorumluluğu kalmayacak ve rahatlayacaktı. Ama olup biteni sakince karşılayacak olurlarsa, o vakit onun da heyecanlanmasına neden olmayacaktı ve acele ettiği takdirde saat sekizde gerçekten de tren istasyonunda olabilirdi. Dolabın kaygan yüzeyinde önce bir iki kere kaydı ama sonunda son bir hamle yaparak doğruldu; gövdesinin altbölümündeki yakıcı ağrılara aldırış etmiyordu artık. Şimdi de yakındaki sandalyenin arkalığına yasladı kendisini ve çırpı bacaklarıyla da arkalığın kenarına yapıştı sıkı sıkıya. Ama bu şekilde egemenliği de eline geçirmişti ve sustu, çünkü Yetkili Temsilci'yi duyabiliyordu artık.

"Tek bir kelime anlayabildiniz mi?" diye sordu Yetkili Temsilci anneyle babaya, "bizi budala yerine mi koymaya çalışıyor acaba?" – "Tanrı aşkına," diye bağırdı annesi, ağlamaya başlamıştı, "belki ağır hastadır, bizse ona acı çektiriyoruz! Grete! Grete!" diye bağırdı ardından. "Evet anne?" diye seslendi kız kardeşi diğer odadan. Gregor'un odası aracılığıyla iletişim kuruyorlardı. "Hemen doktora gitmen gerekiyor. Gregor hasta. Acele doktoru çağır. Gregor'u konuşurken duydun mu şimdi?" – "Bir hayvan sesiydi," dedi

Yetkili Temsilci, sesi, annenin bağırtısıyla karşılaştırıldığında, dikkat çekecek kadar alçaktı. "Anna! Anna!" diye bağırdı baba holden mutfağa ve ellerini çırptı, "acele bir çilingir çağırın!" İki kız hışırdayan etekleriyle hemen holden geçip –kız kardeşi nasıl bu kadar çabuk giyinebilmişti ki?– hışımla oturma odasının kapısını açtılar. Kapının kapandığı kesinlikle duyulmadı; büyük bir felaketin yaşandığı evlerde yapılageldiği üzere, açık bırakmış olmalılardı.

Gregor ise çok daha sakindi şimdi. Belli ki söyledikleri anlaşılmıyordu artık, yine de kendisine yeterince, hatta öncesine göre çok daha anlaşılır geliyordu; bunun nedeni, belki de kulağının alışmış olmasıydı. Ama hiç olmazsa onun pek iyi olmadığına inanıyorlardı ve yardım etmeye de hazırlardı. İlk önlemlerin alınmasındaki kararlılık ve güven Gregor'u rahatlatmıştı. Kendini tekrar insanların arasına alınmış hissediyordu ve her ikisinden, doktordan ve çilingirden, aslında onları tam olarak ayırmaksızın, olağanüstü ve şaşırtıcı sonuçlar bekliyordu. Giderek yaklaşan can alıcı konuşmalar sırasında mümkün olduğunca daha net bir sese kavuşmak üzere hafifçe öksürdü ama bunu olabildiğince boğuk bir sesle yapmaya çalıştı, çünkü besbelli ki bu gürültü de insan öksürüğü sesinden başka tınlayacaktı ve onun bu konuda kendi başına yargıda bulunmaya cesareti yoktu artık. Bu arada yan oda tümüyle sessizleşmişti. Belki de annesiyle babası Yetkili Temsilci'yle masaya oturmuş, fısıldaşıyorlardı, belki de hepsi kapıya dayanmışlar kulak kabartıyorlardı.

Gregor kendisini sandalyeyle birlikte yavaşça kapıya doğru sürükledi, varınca da sandalyeyi bıraktı, kapıya doğru atıldı, tutunarak dik durdu –küçücük ayaklarının ta-

banlarında biraz yapışkan madde vardı– ve burada yorgunluğun ardından bir an dinlendi. Ama hemen ardından kilitteki anahtarı ağzıyla çevirmeye girişti. Ne yazık ki gerçek dişlere sahip olmadığı anlaşılıyordu, –peki anahtarı neyle tutacaktı?–, buna karşılık çeneleri elbette çok güçlüydü; bunların yardımıyla anahtarı gerçekten de hareket ettirdi ve o sırada kendisine kesinlikle zarar veriyor oluşuna dikkat etmedi, çünkü kahverengi bir sıvı ağzından anahtarın üzerine akıp oradan da yere damlıyordu. "Şunu dinleyin," dedi Yetkili Temsilci yan odadan, "anahtarı döndürüyor." Gregor için bu büyük bir teşvikti ama herkes seslenmeliydi aslında, babası da annesi de: "Ha gayret Gregor," diye bağırmahydılar, "pes etme, kilide doğru it!" Ve herkesin büyük sabırsızlık içinde onun çabalarını seyrettiklerini düşünerek, devşirebildiği kadar güç devşirip kendinden geçmişçesine anahtarı ısırmaya başladı. Anahtar döndükçe, o da kilidin çevresinde dans ediyordu adeta; şu anda artık sadece ağzıyla dik duruyordu ve gerektiğinde ya anahtara asılıyor ya da gövdesinin bütün ağırlığıyla anahtara sıkıca bastırıyordu. Sonunda gerisingeri oturan kilit dilinin çıkardığı tiz ses, Gregor'u adamakıllı uyandırdı. Derin bir soluk alıp "Çilingire ihtiyaç yokmuş," dedi kendi kendine ve kapıyı iyice açmak için başını tokmağa dayadı.

Kapıları bu şekilde açmak zorunda olduğundan, aslında kapı ardına dek açık olduğu halde kendisi henüz görünmüyordu. Önce çok yavaşça kapı kanatlarından birinin çevresini dönmek zorundaydı, hatta odaya daha girmeden sırtının üzerine düşmek istemiyorsa bunu çok çok dikkatle yapması gerekirdi. Henüz bu zor hareketle uğraşırken ve dikkatini başka da bir şeye veremeyeceği bir anda Yetkili

Temsilci'nin yüksek sesle "Oh!" diye ünlediğini duyuverdi, –rüzgarın uğultusu gibi tınlamıştı bu ses– ardından adamın kendisini de gördü: kapıya en yakın duran oydu, elini ağzına bastırmış, görünmeyen, düzenli olarak etki eden bir güç tarafından sürükleniyormuşçasına yavaşça geri çekiliyordu sanki. Annesi, –Yetkili Temsilci eve gelmiş olduğu halde, saçları geceden bu yana hâlâ dağınık ve kabarıktı– önce babaya baktı ellerini kavuşturarak, ardından Gregor'a doğru iki adım attı ve çevresine yayılan eteklerinin tam ortasına çöküverdi, yüzüyse gözükmeyecek halde göğsüne gömüldü. Babası, Gregor'u odasına geri itmek istiyormuşçasına düşmanca bir ifadeyle yumruğunu sıktı, ardından kararsızlık içinde oturma odasında etrafına bakındı, daha sonra elleriyle yüzünü örtüp heybetli göğsü sarsılacak biçimde hıçkıra hıçkıra ağladı.

Gregor odaya hiç girmedi, aksine, sıkıca sürgülü olan kapı kanadına içeriden yaslandı, öyle ki, bu sayede sadece gövdesinin yarısıyla diğerlerine bakmak üzere yana eğmiş olduğu başı gözüküyordu. Bu arada hava daha da aydınlanmıştı; caddenin karşı tarafında yer alan, uçsuz bucaksız, koyu gri, –bu bir hastaneydi– cephesini sertçe kesen düzenli pencerelere sahip evin bir kesiti net bir biçimde gözüküyordu; yağmur devam etmekteydi ama sadece iri, tek tek görülebilir ve toprağa adeta teker teker atılan damlalar halinde. Masanın üzerindeki kahvaltı takımlarının sayısı hayli fazlaydı, çünkü babası için kahvaltı –saatlerce çeşitli gazeteler okuyarak da uzattığı– günün en önemli öğünüydü. Tam karşı duvarda Gregor'un askerlik günlerinde çekilmiş bir fotoğrafı asılıydı; eli kılıcında, kaygısız bir gülümsemeyle, duruş ve üniformasına saygı gösterilmesini bekleyen bir

teğmendi fotoğrafta. Hole bakan kapı açıktı, kapıdan bakıldığında, oturma odasının kapısı da açık olduğundan, odanın önündeki sahanlıkla aşağıya inen merdivenlerin başı görülüyordu.

"Pekala," dedi Gregor, soğukkanlılığını koruyabilmiş tek kişinin kendisi olduğunu biliyordu, "hemen giyineceğim, koleksiyonu toplayıp gideceğim. Gitmeme, gitmeme izin verecek misiniz? Evet, Sayın Yetkili Temsilci, görüyorsunuz işte, ben inatçı biri değilim ve çalışmayı seviyorum; yolculuklar çok zahmetli ama yolculuklar olmasaydı yaşayamazdım. Sayın Yetkili Temsilci, siz nereye gidiyorsunuz? Mağazaya mı? Nasıl? Her şeyi olduğu gibi rapor edecek misiniz? İnsan bazı anlarda çalışamayacak halde olabilir ama bu anlar eski başarıların hatırlanması ve daha sonra, engel ortadan kaldırıldığında, insanın şüphesiz daha bir azimle ve gayretle çalışacağınm düşünülmesi için de en iyi zamandır. Sayın patronuma karşı yükümlülüklerim var, bunu siz de iyi biliyorsunuz. Öte yandan annemle babama ve kız kardeşime de ben bakıyorum. Şu an sıkıntıdayım ama bu sıkıntıdan kurtulacağım yakında. Ama siz de bunu olduğundan daha zor hale getirmeyin. İşyerinde benden yana olun! Gezginler pek sevilmez, bunu biliyorum. Dünyanın parasını kazandıkları ve güzel bir yaşam sürdükleri düşünülür. Ve bu önyargı hakkında biraz daha kafa yormaya gerek de duyulmaz. Ama siz, Sayın Yetkili Temsilci, siz koşulları tüm öteki çalışanlardan daha iyi biliyorsunuz, hatta laf aramızda, sayın patrondan bile daha iyi; bir işadamı olarak o örneğin kolayca yanılabilir ve bir çalışanın zararına yargıda bulunabilir. Ayrıca, yine iyi bilirsiniz ki, gezgin pazarlamacı neredeyse bütün bir yıl boyunca işyerinden uzakta

olduğu için, iftiraların, rastlantıların ve asılsız suçlamaların kolayca kurbanı oluverir; kendini bunlara karşı savunması da mümkün değildir, çünkü bunlardan çoğu zaman haberdar olmaz, ya da ancak tükenmiş halde bir yolculuğu bitirip bunların kötü, nedenlerinin anlaşılması artık çok zor olan sonuçlarını doğrudan bedeninde hisseder. Sayın Yetkili Temsilci, benim hiç olmazsa azıcık haklı olduğumu gösteren bir söz söylemeden gitmeyin!"

Gelgelelim Yetkili Temsilci, Gregor'un ağzından daha ilk sözcüğün çıkmasıyla birlikte ona arkasını dönmüştü; dudakları kabarık halde, seğiren omzu üzerinden şöyle bir geriye baktı sadece. Ve Gregor konuşurken bir an bile yerinde durmadı, aksine, gözlerini Gregor'dan ayırmaksızın kapıya doğru uzaklaştı ama çok yavaşça; sanki odayı terk etmesini engelleyen gizli bir yasak vardı. Hole varmıştı hemen ve ayağını oturma odasından son kez çekerken sergilediği ani hareketten sonra tabanını yaktığını sanabilirdi insan. Holde ise sağ elini merdivene doğru iyice uzattı, sanki bir tür doğaüstü kurtuluş bekliyordu onu oracıkta.

Gregor, işyerindeki konumunu büyük bir tehlikeye sokmak istemiyorsa, Yetkili Temsilci'nin bu ruh haliyle gitmesine kesinlikle izin vermemeliydi, bunu anlıyordu. Anne ve babası bütün bu olup bitenleri pek de iyi kavrayamıyorlardı; uzun yılların ardından, Gregor'un bu iş sayesinde ömür boyu geçimini sağlayacağı inancına kapılmışlardı ve şu anda başlarındaki sorunlara kendilerini öylesine kaptırmışlardı ki, ileriye yönelik her tür önseziyi yitirmişlerdi. Ama Gregor bu önseziye sahipti. Yetkili Temsilci'nin tutulması, sakinleştirilmesi, ikna edilmesi ve nihayet kazanılması gerekiyordu; ne de olsa Gregor'un ve ailesinin geleceği buna

bağlıydı! Keşke kız kardeşi burada olsaydı! Akıllı biriydi o; Gregor henüz sakin bir halde sırtüstü yatarken o ağlamaya başlamıştı. Ve Yetkili Temsilci'yi –kadınlarla arası iyiydi ne de olsa– idare etmesini bilirdi; oturma odasının kapısını kapar, holde onun korkularını giderirdi. Ama kız kardeşi burada değildi işte, Gregor'un kendisinin halletmesi gerekiyordu bunu. Böylece, o anda sahip olduğu yeteneklerini, örneğin hareket edip edemeyeceğini henüz bilmediğini ve de konuşmasının belki de, hatta büyük olasılıkla yine anlaşılmadığını düşünmeksizin arkasına saklandığı kapı kanadını terk etti; açık kapıdan içeri itti kendini; sahanlıktaki tırabzanlara gülünç bir halde iki eliyle sıkı sıkıya yapışmış bekleyen Yetkili Temsilci'nin yanına gitmek istedi; ama o anda, tutunabileceği bir yer ararken daha, küçük bir çığlık eşliğinde onca bacakçığının üzerine yığılıverdi. Ve düşer düşmez bu sabah ilk kez bedeninde bir rahatlama hissetti; bacakçıkları sağlam yere basıyordu nihayet; sevinçle fark ettiği üzere bütün bacakçıkları itaat ediyordu artık; hatta onu istediği yere taşımaya hazırdılar; Gregor tüm acılarının çok yakında geçeceğini düşünmeye başladı. Ama tam bu sırada, hareketlerini denetlemeye çalıştığından sağa sola sallanır halde, annesinin çok yakınında, hemen önünde yerde yatarken, derin düşüncelere dalmış görünen annesi bir anda havaya fırlayıp kollarını iki yana açtı, parmaklarını gererek bağırmaya başladı: "İmdat, Tanrı aşkına imdat!" Gregor'u daha iyi görmek istiyormuşçasına başını eğik tutuyordu ama bu davranışıyla çelişerek anlamsızca geri geri gitti; arkasında kurulu bekleyen sofranın bulunduğunu unutmuştu; masaya ulaştığında unutkanlıktan aceleyle masaya oturuverdi; yanı başındaki devrik büyük sürahiden ha-

lının üzerine oluk oluk dökülmekte olan kahveyi fark etmemiş gibiydi. "Anne, anne," dedi Gregor usulca ve annesine doğru yukarıya baktı. Yetkili Temsilci bir an için tümüyle aklından çıkıvermişti; buna karşın, akmakta olan kahvenin görüntüsü karşısında, boşluğu yakalamak istercesine çenelerini defalarca açıp kapamaktan kendini alıkoyamadı. Bunun üzerine annesi tekrar çığlık attı, masanın başından kaçtı ve kendisine doğru koşmakta olan babanın kollarına atıldı. Ne var ki, Gregor'un annesiyle babasına ayıracak vakti yoktu şimdi; Yetkili Temsilci merdivene ulaşmıştı bile; çenesi tırabzanın üzerine dayalı, son bir kez arkasına baktı. Gregor ona ne olursa olsun yetişebilmek için bir hamle yaptı; Yetkili Temsilci bir şeyler sezmiş olmalıydı, çünkü birkaç basamağın üzerinden birden sıçrayıp kayboluverdi; "Uff!" diye de bağırmıştı, sesi hâlâ merdivenlerde çınlıyordu. Ne yazık ki Yetkili Temsilci'nin bu kaçışı da, o ana dek nispeten serinkanlılığını korumuş olan babanın kafasını iyice karıştırmış görünüyordu; çünkü kendisi de Yetkili Temsilci'nin arkasından koşacağı, ya da hiç olmazsa Gregor'un onun peşinden gitmesini engellemeyeceği yerde, Yetkili Temsilci'nin şapka ve pardösüsüyle birlikte sandalyenin üzerinde unuttuğu bastonunu sağ eliyle kapıp, sol eliyle de masanın üzerinden büyükçe bir gazete alarak, ayaklarını yere vura vura, bastonla gazeteyi de havada sallaya sallaya Gregor'u gerisingeri, odasına kovalamaya başladı. Gregor'un hiçbir yakarışı kâr etmedi, hiçbir yakarışı anlaşılmadı da; başını ne kadar acz içinde eğse de babası ayaklarını yere daha güçlü vuruyordu sadece. Karşı tarafta annesi serin havaya rağmen pencereyi ardına dek açmış, beline kadar dışarı sarktığı halde yüzünü ellerinin içine gömmüştü. Sokakla merdiven boşlu-

ğu arasında güçlü bir hava akımı oluştu; perdeler uçuşmaya, masanın üzerindeki gazeteler hışırdamaya başladı, bazı sayfalar yere doğru uçuşuyordu. Babası acımasızca sıkıştırıyor, tıpkı bir vahşi gibi kulak tırmalayıcı sesler çıkarıyordu. Gelgelelim Gregor'un geri geri yürümede hiçbir deneyimi yoktu, bu yüzden çok yavaş yürüyordu. Keşke önüne dönebilseydi, o zaman çoktan odasında olurdu ama vakit alabilecek bu dönme hareketiyle babasının sabrını taşırmaktan korkuyordu; öte yandan, babasının elindeki sopanın her an sırtına ya da kafasına ölümcül bir darbe indirmesi tehdidi altındaydı. Ama sonunda Gregor'un başka bir seçeneği de yoktu; çünkü endişeyle fark ettiği üzere, geri geri giderken yönünü bile doğru dürüst ayarlayamıyordu; böylece, aralıksız ve korku dolu gözlerle yan yan babasına baka baka, elinden geldiğince çabuk, gerçekte ise çok yavaşça dönmeye başladı. Babası onun iyi niyetini belki de fark etmişti; çünkü onu bu hareketi sırasında rahatsız etmedi, aksine, bastonun ucuyla uzaktan dönme hareketini kâh orada kâh burada yönetmeye de koyuldu. Babasının çıkardığı şu kulak tırmalayıcı tıslama sesi de olmasaydı! Kafasını bir türlü toparlayamıyordu. Neredeyse tamamen dönmüşken, sürekli tıslamaya kulak verdiğinden olacak şaşırıp, tekrar bir parça geriye dönmüş oldu hatta. Sonunda başararak, başı önde açık kapının eşiğine geldiğinde, gövdesinin fazlasıyla geniş olduğu, kapıdan öyle kolayca geçemeyeceği anlaşıldı. O anki ruh hali nedeniyle diğer kapı kanadını açmak, böylece Gregor'a geçebileceği kadar yer sağlamak babasının aklına bile gelmedi tabii. Tek saplantısı, Gregor'un bir an önce odasına gitmesi gerektiğiydi. Gregor'un doğrulmak ve belki de bu şekilde kapıdan geçmek için ihtiyaç duydu-

ğu ayrıntılı hazırlıkların yapılmasına da asla izin vermezdi zaten. Aksine, sanki hiçbir engel yokmuş gibi, alabildiğine gürültü çıkararak, Gregor'u ileri doğru gitmeye zorluyordu; Gregor'un arkasında artık tek bir babadan çıkan ses yoktu sadece; bu işin şakası gerçekten de kalmamıştı; bunun üzerine Gregor –ne olursa olsundu artık– kapıdan zorla geçmeye çalıştı. Gövdesinin bir tarafı havaya kalktı, kapının ağzında eğri duruyordu, yan tarafı tamamen soyulmuş, beyaz kapının üzerinde berbat lekeler kalmıştı; çok geçmeden sıkışıp kaldı ve tek başına yerinden kımıldayamaz hale geldi; bir tarafındaki çırpı bacakları havada kalmış titriyorlardı, diğer tarafındakilerse acıyla yere bastırılıyorlardı — o anda babası arkadan bu kez gerçekten kurtarıcı bir darbe vurdu; Gregor, şiddetli kanayarak odanın ortasını boyladı. Kapı bastonla itilerek kapatıldı bir de, ve ardından nihayet sessizlik oldu.

II

GREGOR BAYGINLIĞA benzer ağır uykudan ancak akşamın alacakaranlığında uyandı. Rahatsız edilmese de çok geçmeden uyanacaktı zaten, çünkü yeterince dinlenmiş, uykusunu da yeterince almış hissediyordu kendini; gelgelelim kaçamak bir ayak sesi ve hole açılan kapının dikkatli bir şekilde kilitlenmesiyle uyandırılmış gibi geldi ona. Elektrikli sokak lambalarının ışığı, solgun halde odanın tavanında kâh oraya kâh buraya vuruyor ve mobilyaların üst kısmında oyalanıyordu ama aşağısı, Gregor'un bulunduğu yer zifiri karanlıktı. Değerini ancak şimdi kavrayabildiği duyargalarıyla henüz beceriksizce etrafı yoklaya yoklaya, az önce orada olup biteni öğrenmek üzere yavaşça kapıya doğru itmeye başladı kendisini. Sol tarafı, rahatsız edecek şekilde gerilmiş, boydan boya tek bir yara gibiydi ve iki sıra halinde dizili bacaklarının üzerinde adeta topallamak zorundaydı. Yetmezmiş gibi bacakçıklarından biri, kuşluk vakti meydana gelen olaylar sırasında ağır yaralanmıştı, –sadece birinin yaralanmış olması, neredeyse bir mucizeydi– arkadan ölgün halde sürüklüyordu.

Kapının yanında ancak fark etti onu buraya gerçekte neyin çektiğini; yenilebilir bir şeyin kokusuydu bu. Çün-

kü oracıkta, içinde küçük küçük beyaz ekmek parçalarının yüzdüğü içi şekerli sütle dolu bir kâse durmaktaydı. Sevinçten neredeyse gülecekti, çünkü sabah olduğundan daha açtı ve hemen başını neredeyse gözlerine kadar sütün içine daldırdı. Ama hayal kırıkhğı içinde derhal geri çekti; bunun nedeni, nazik durumdaki sol tarafının yemek yeme sırasında güçlükler yaratması değildi sadece, –bütün gövdesi oflaya puflaya yardım ederse yemek yiyebiliyordu ancak– ayrıca diğer zamanlarda en sevdiği içecek olan ve kız kardeşinin de şüphesiz içeriye bu yüzden koymuş olduğu sütün tadını da beğenmemişti, hatta kâsenin başından neredeyse tiksintiyle uzaklaşıp, tekrar odanın ortasına gitti sürünerek.

Gregor kapı aralığından oturma odasındaki gaz lambasının yakılmış olduğunu gördü ama diğer zamanlarda günün bu saatinde, babası öğleden sonraları yayımlanan gazeteyi yüksek sesle annesine ve bazen kız kardeşine de okurken, şu anda tek bir ses işitilmiyordu. Belki de kız kardeşinin ona sıkça anlattığı ve yazdığı bu okumalar artık uygulanmaz olmuştu. Ama etraf da sessizdi, üstelik ev kesinlikle boş olmadığı halde. "Meğer ailem ne kadar sakin bir yaşam sürüyormuş," dedi Gregor kendi kendine ve gözleri karanlığa dikili haldeyken, annesiyle babasına ve de kız kardeşine böylesi güzel bir evde böyle bir yaşam sağlayabilmiş olmaktan büyük gurur duyduğunu hissetti. İyi ama ya şimdi bütün bu huzur, bütün bu refah, bütün bu hoşnutluk bir korkuyla sonlanacak olursa? Gregor böylesi düşüncelerin arasında yitip gitmemek için hareketlendi ve odanın içinde aşağı yukarı sürünmeye başladı.

Uzun akşam boyunca yan kapılardan bir kere biri, bir kere de diğeri birazcık aralandı ve hemen tekrar kapandı;

galiba biri içeriye girmeye ihtiyaç duymuş ama bir türlü karar verememişti buna. Gregor, kararsız ziyaretçiyi herhangi bir biçimde içeri almak, ya da hiç olmazsa bunun kim olduğunu öğrenmek için tam oturma odasının kapısında durdu kararlılıkla; ama kapı bir daha açılmadı ve Gregor boş yere bekleyip durdu. Sabahleyin, kapılar kilitliyken, herkes onun yanına, içeri gelmek istemişti, şimdi ise kapılardan birini açmış olduğu ve diğerleri de gün içinde olasılıkla açılmış oldukları halde kimse gelmiyordu üstelik anahtarlar da dışarıdan sokulmuştu kilitlere.

Oturma odasındaki ışık gecenin bir vakti söndürüldü; anne-babasının ve kız kardeşinin bunca zaman uyanık kalmış olduklarını anlamak kolaydı, çünkü gayet net duyulabildiği kadarıyla, üçü de şimdi parmak uçlarında uzaklaşmaktaydı. Sabaha kadar Gregor'un yanına kimsenin gelmeyeceği belliydi artık; demek ki yaşamını şu anda yeniden nasıl yoluna koyacağını rahatsız edilmeden düşünmek için önünde bolca vakit vardı. Gelgelelim, zeminine yapışık halde yatmaya mecbur kaldığı yüksek tavanlı boş oda onu korkutuyordu ama buna neden olan şeyi ortaya çıkaramıyordu; ne de olsa beş yıldır o oturuyordu bu odada – ve hafif bir utanma duygusu eşliğinde yarı bilinçsiz bir dönüşle kanepenin altına seğirtti; sırtının üzerine hafifçe bastırılsa da ve bu yüzden kafasını yukarı doğru kaldıramasa da, kendini burada hemen oldukça rahat hissetti; ama tek üzüldüğü, gövdesinin kanepenin altına tamamen sığamayacak kadar geniş olmasıydı.

Bütün gece orada, kanepenin altında kaldı: kısmen açlık yüzünden ikide bir bölünen yarım yamalak bir uykuyla ama kısmen de kaygı ve belirsiz umutlarla; ama bütün bun-

lar onu, şimdilik sakinliğini koruması ve içinde bulunduğu şu anki durum nedeniyle istemeden de olsa ailesinin başına sardığı sıkıntıları çekilir kılmak üzere onlara karşı sabır ve büyük bir anlayış göstermesi gerektiği sonucuna götürdü.

Sabahın çok erken saatlerinde daha, ortalık neredeyse hâlâ karanlıkken, Gregor demin aldığı kararları sınama fırsatı buldu; çünkü kız kardeşi neredeyse tamamen giyinik halde hol tarafındaki kapıyı açıp, heyecanla içeriye baktı. Gregor'u hemen o anda bulamadı ama onun kanepenin altında olduğunu fark edince, –Tanrım, bir yerlerde olması gerekir, uçup gitmiş olamaz ya– öyle korktu ki, kendine hakim olamayıp kapıyı dışarıdan hızla kapattı tekrar. Ne var ki, davranışından pişman olmuş gibi, kapıyı hemen tekrar açtı ve bir ağır hastanın ya da yabancı birinin yanındaymışçasına parmak uçlarında içeriye girdi. Gregor, kafasını kanepenin neredeyse kenarına kadar ileri çıkarmış, kızı izliyordu. Sütü olduğu gibi bıraktığını, üstelik de bunu kesinlikle acıkmamış olduğu için yapmadığını kız kardeşi anlayabilecek ve ona daha uygun başka bir yiyecek getirecek miydi acaba? Ama Gregor onun dikkatini buna çekmektense ölmeyi yeğlerdi, kız kardeşi bunu kendiliğinden yapmayacak olsaydı; yine de, kanepenin altından dışarıya fırlamak, yiyecek herhangi iyi bir şey istemek üzere kız kardeşinin ayaklarına kapanmak için aslında korkunç bir arzuya sahipti. Gelgelelim kız kardeşi etrafına sadece bir iki damla süt dökülmüş olan henüz dolu kâseyi hayretle fark etti hemen ve derhal yerden kaldırıp dışarı götürdü; ama bunu çıplak elle yapmak yerine bir temizlik beziyle yaptı. Gregor kız kardeşinin yedek olarak ne getireceğini çok merak ediyordu; aklından bin bir düşünce geçirdi. Ama kız kardeşinin iyi yürekhlikle gerçek-

te ne yaptığını asla tahmin edemezdi. Damak tadını sınamak için kız kardeşi ona eski bir gazetenin üzerinde çeşit çeşit yiyecekler getirdi. Vakti geçmiş ve yarı çürümüş sebzeler; akşam yemeğinden kalma, üzeri donmuş beyaz sosla kaplı kemikler; bir iki kuru üzüm ve badem; Gregor'un iki gün önce yenmez dediği bir parça peynir, kuru bir ekmek, üzerine tereyağı sürülmüş bir dilim ekmek. Ayrıca bütün bunların yanına herhalde bundan böyle sadece ve sadece Gregor için ayrılmış olan içi su dolu bir kâse de koydu. Ve Gregor'un onun önünde yemeyeceğini bildiğinden, incelik göstererek odadan alelacele çıktı, hatta Gregor'un rahatça hareket edebileceğini fark edebilmesi için de kapıyı anahtarla da kilitledi. Gregor'un çırpı bacakları yemeğin yanına doğru giderken vızıldıyordu. Yaraları da tamamen iyileşmiş olmalıydı, herhangi bir engel hissetmiyordu; bir yandan buna şaşırırken, bir yandan da bir aydan fazla bir zaman önce bıçakla parmağını azıcık kesmiş olduğunu ve bu yaranın daha önceki güne kadar nasıl acı verdiğini düşündü. "Duyarlılığım azalmış olabilir mi?" diye geçirdi aklından ve öbür yiyecekler arasında onu şiddetle cezbeden peyniri açgözlülükle emmeye koyuldu. Peyniri, sebzeleri ve sosu peş peşe ve mutluluk gözyaşları eşliğinde süratle yiyip bitirdi; buna karşın taze yiyeceklerin tadını beğenmedi, hatta bunların kokusuna bile dayanamadığından, yiyeceği şeyleri azıcık uzağa sürükledi. Bütün hepsini çoktan bitirmiş, tembel tembel aynı noktada yattığı sırada, kız kardeşi onun kendini geri çekmesi için işaret vermek üzere anahtarı yavaşça döndürdü. Gregor neredeyse uykuya geçmiş olduğu halde, sesi duyar duymaz korkup, aceleyle tekrar kanepenin altına kaçtı. Gelgelelim kız kardeşinin odada bulunduğu o kısacık

sürede bile kanepenin altında kalmak onun için çok büyük bir sıkıntıydı, çünkü bolca yemek sayesinde vücudu hafifçe tombullaştığından, daracık yerde güçlükle nefes alabiliyordu. Küçük boğulma nöbetleri eşliğinde ve hafifçe dışarıya fırlamış gözlerle, hiçbir şeyin farkında olmayan kız kardeşinin bir süpürgeyle yemek artıklarını, hatta Gregor'un dokunmadığı yiyecekleri bile sanki bunlar da artık hiçbir işe yaramazmışçasına süpürüşünü, alelacele bir kovanın içine döküşünü, kovanın ağzını tahta bir kapakla kapayışını ve kovayı dışarıya taşıyışını izledi. Kız kardeşi arkasını döner dönmez Gregor kanepenin altından dışarı çıktı ve gerinip gövdesini şişirdi.

Gregor yemeğini bundan böyle hep bu şekilde aldı; bir kere sabahları, anne-babasıyla hizmetçi kız henüz uyurlarken, ikinci kez de topluca yenilen öğle yemeğinin ardından; çünkü sonra annesiyle babası birazcık daha uyuyorlardı; hizmetçi de kız kardeşi tarafından herhangi bir şey almaya gönderiliyordu. Gregor'un açlıktan ölmesini onlar da istemezdi şüphesiz ama belki de onun yedikleri hakkında kulaklarına gelenden daha fazlasını öğrenmeye dayanamazlardı, belki kız kardeşi onları küçük bir kederden de olsa korumak istiyordu, zaten yeterince acı çekiyorlardı ne de olsa.

O ilk günün kuşluğunda doktorla çilingirin nasıl bir bahaneyle evden çıkarıldıklarını Gregor asla öğrenemedi, çünkü kendisi anlaşılamadığından, hiç kimse, hatta kız kardeşi bile onun başkalarını anlayabileceğini akıl edemiyordu; bu yüzden o da, kız kardeşi odasındayken onun arada bir iç çekmelerini ve azizlere ettiği duaları dinlemekle yetiniyordu sadece. Sonraları ancak, kız her şeye azıcık olsun alıştı-

ğında, –tam bir alışmadan elbette hiçbir zaman söz edilemezdi– Gregor arada sırada kardeşinin içtenlikle söylediği, ya da böyle yorumlanabilecek bazı sözlerini yakalar oldu. "Bak bugün yemeği beğenmiş," diyordu, Gregor yiyecekleri silip süpürdüğünde; bunun tersi olduğundaysa, ki giderek daha çok bu tekrarlanıyordu, neredeyse üzgün bir ifadeyle, "Yine hiçbir şey yememiş," diyordu.

Gregor yeniliklerden doğrudan haber alamıyorduysa da bazı şeyleri yandaki odadan işitiyordu ve kulağına nereden bir ses gelse, hemen en yakın kapıya seğirtip bütün gövdesini yapıştırıyordu ona. Özellikle de ilk günlerde gizliden gizliye de olsa kıyısından köşesinden onu ilgilendirmeyen bir konuşma geçmiyordu. İki gün boyunca bütün yemeklerde bundan böyle nasıl davranmaları gerektiği hakkında görüşmeler yaptıkları duyuluyordu; ama aynı konu yemek aralarında da konuşuluyordu, çünkü anlaşılan hiç kimse evde yalnız kalmak istemediğinden ve evi ne olursa olsun boş da bırakamayacaklarından, evde ailenin en az iki üyesi bulunuyordu. Hizmetçi kız da hemen ilk gün daha –olay hakkında neyi ve ne kadarını bildiği pek belli değildi– annenin ayaklarına kapanıp, ondan kendisine bir an önce yol vermelerini istemiş, çeyrek saat sonra veda ederken işten çıkarıldığı için gözyaşları içinde teşekkür edip, sanki ona burada çok büyük bir iyilik yapılmışçasına; ve kimse ondan bunu istememiş olduğu halde, kimseciklere en ufak bir şey dahi anlatmayacağına dair yeminler etti.

Kız kardeşinin annesiyle birlikte yemeği de pişirmesi gerekiyordu artık; ama bu öyle yorucu bir iş değildi, çünkü neredeyse hiçbir şey yenmez olmuştu. Gregor sürekli birinin diğerini yemek yemeye zorladığını ve hep aynı cevabın

verildiğini işitiyordu: "Teşekkürler, doydum," ya da benzeri. İçecek konusu da farklı değildi. Kız kardeşi ikide bir babasına bira isteyip istemediğini soruyor, içtenlikle bizzat gidip almayı öneriyordu, babası suskunluğunu bozmayınca da onun bütün endişelerini gidermek üzere kapıcı kadını da gönderebileceğini söylüyordu, sonunda babası ısrarlı bir "Hayır," cevabı verince de bu konudan bir daha söz edilmiyordu.

Daha ilk gün babası gerek annesine gerekse kız kardeşine para durumu ile beklentilerini açıkladı. Arada sırada masadan kalkıp, beş yıl önce işyerinin iflasında kurtarabildiği küçük Wertheim marka kasasından herhangi bir belge ya da bir sipariş defteri çıkarıyordu. Karmaşık kilidi açışı ve aradığı şeyi içinden alıp kasayı tekrar kilitleyişi duyuluyordu. Babasının bu açıklamaları, Gregor'un tutukluluğundan bu yana duyduğu kısmen ilk sevindirici şeyler oldu. Babasının o işten sonra elinde hiçbir şey kalmadığını düşünüyordu, en azından babası bunun tersini söylememiş, Gregor da ona bu konuyla ilgili hiçbir şey sormamıştı. Gregor'un o günlerdeki tek kaygısı, herkesi büyük bir ümitsizliğe iten işle ilgili talihsizliği ailenin bir an önce unutmasını sağlayabilmek için ne gerekiyorsa yapmaktı. Böylece o günlerde sıradışı bir hırsla çalışmaya koyulmuş ve adeta bir gecede yardımcılıktan kuşkusuz çok daha fazla para kazanma olanakları olan gezgin pazarlamacılığa yükselmişti; bu çalışmanın başarıları da anında komisyon olarak nakit paraya dönüşüyor, evde şaşıran ve yüzü gülen ailenin önünde masanın üzerine konabiliyordu. Güzel günlerdi bunlar ve bir daha, en azından bu parlaklıkta asla tekrarlanmadı, üstelik Gregor daha sonraları bütün ailenin yükünü sırtında taşıyabileceği kadar

çok para kazanıp bu yükü taşıdığı halde. Çünkü artık gerek ailesi gerekse Gregor buna alışmıştı, parayı memnuniyetle alıyorlardı, Gregor da memnuniyetle veriyordu, gelgelelim çok özel bir sıcaklık doğamıyordu artık. Bir tek kız kardeşi Gregor'a her şeye rağmen yakınlığını korumuştu ve kendisinden farklı olarak müziği çok seven ve çok dokunaklı bir şekilde keman çalabilen kız kardeşini gelecek yıl –bunun neden olacağı büyük masraflara aldırış etmeksizin ve bu masrafları öyle ya da böyle karşılayarak– konservatuara göndermek Gregor'un gizli planıydı. Gregor'un şehirdeki kısa süreli kalışlarında kız kardeşiyle yaptığı sohbetlerde bu konservatuar konusu sıkça anılırdı, ne var ki, gerçekleşmesi akla hayale bile gelmeyecek güzel bir düş olarak sadece; annesiyle babasına gelince, onlar bu masum sohbetleri duymaktan bile hoşlanmıyorlardı; ama Gregor bu konuyu kesinlikle düşünüyor, Noel gecesinde de bunu resmi olarak açıklamayı amaçlıyordu.

Gregor, kapıya dimdik halde yapışmış, içeriye kulak verirken, içinde bulunduğu koşullarda son derece yararsız olan böylesi düşünceler geçiyordu kafasından. Bazen genel bir yorgunluk yüzünden artık dinleyemez hale geliyor, kafasını gelişigüzel kapıya vurup duruyordu; ne var ki yine hemen vazgeçiyordu bundan, çünkü bu küçücük gürültü bile yandan duyulup herkesin susmasına neden oluyordu. "Yine neler yapıyorsa artık," diyordu babası bir süre sonra, o sırada belki yüzü de kapıya dönük oluyordu; kesintiye uğramış konuşma da ancak bundan sonra yeniden yavaş yavaş sürdürülüyordu.

Gregor, büyük talihsizliğe rağmen o eski günlerden kalma küçük ama arada geçen yıllar boyunca el sürülmemiş

faizle birlikte de azıcık büyümüş olan bir servet kaldığını –babası, yaptığı açıklamaları kısmen kendisi bu konularla epeydir ilgilenmediği için, kısmen de annesi hiçbir şeyi hemen ilk seferinde anlamadığı için sıkça tekrar ettiğinden– ayrıntılarıyla öğrenmiş oldu. Ayrıca Gregor'un her ay eve getirdiği paranın –kendisine bu paradan sadece bir iki gulden ayırırdı– tümü harcanmadığından, zaman içinde küçük bir sermaye birikivermişti. Gregor, bu beklenmedik sakınma ve tutumluluğa sevinerek kapısının ardında başını coşkuyla salladı. Aslında bu fazladan parayla babasının patrona olan borcunun bir kısmını daha ödeyebilir, böylelikle bu görevinden kurtulacağı güne çok daha hızlı yaklaşmış olurdu; ama şimdi babasının yarattığı bu koşullar çok daha iyiydi.

Gelgelelim bu para, aileyi bunun faiziyle geçindirmeye kesinkes yetmezdi örneğin; belki bir, olmadı iki yıl daha yaşatırdı aileyi, daha fazla değil. Aslında sadece el sürülmemesi ve acil durumlar için bir kenara ayrılması gereken bir miktardı; ama geçim için gerekli paranın kazanılması gerekiyordu. Babası gerçi sağlıklı olmasına sağlıklı ama beş yıl boyunca çalışmamış, dolayısıyla çok fazla bel bağlanılmaması gereken yaşlı bir adamdı; yorucu ama yine de başarısız yaşamının ilk tatili olan bu beş yılda çok yağlanmış, bu yüzden de çok ağırkanlı biri oluvermişti. Hal böyleyken, evin içinde bile güçlükle yürümesine neden olan astımı yüzünden acı çeken ve iki günde bir günün çoğunu nefes darlığı yüzünden açık pencerenin önündeki sedirde geçirmek zorunda kalan annesi mi para kazanacaktı? Ya da yaşı on yedi olduğu halde hâlâ bir çocuk olan, şu ana kadarki kıskanılacak yaşamı güzel giyinmek, bolca uyumak, ev işlerine

yardım etmek, bir iki sade eğlenceye katılmak ve özellikle de keman çalmaktan ibaret olan kız kardeşi mi para kazanacaktı? Söz gelip bu para kazanma zorunluluğuna dayandığında, önce Gregor kapıyı bırakıp kapının yanında bulunan deri döşemeli serin kanepeye atıyordu kendini; çünkü utanç ve kederinden ateş basıyordu onu.

Çoğu zaman kanepenin üzerinde geceler boyu uzanıyor, gözünü bir an bile kırpmaksızın saatlerce deriyi tırmalıyordu. Ya da vereceği büyük zahmetten çekinmeyip pencerenin önüne bir sandalye çekiyor, ardından da pencere pervazına tırmanıp sandalyeden destek alarak pencereye dayanıyordu; belli ki bu davranışı eskiden pencereden dışarıya bakarken hissettiği özgürleştirici bir duyguyu hatırlatıyordu ona. Çünkü günden güne, neredeyse burnunun dibindeki nesneler bile giderek belirsizleşiyordu; eskiden her baktığında lanetler yağdırdığı, yolun karşısındaki hastaneyi artık hiç göremiyordu ve sessiz, tümüyle şehre özgü bir sokak olan Charlottenstrasse'de oturduğundan kesin emin olmasaydı, penceresinden gri renkli gökyüzüyle gri renkli toprağın belirsizce birleştikleri bir ıssızlığa baktığına inanabilirdi. Dikkatli kız kardeşinin, sandalyenin pencerenin önünde durduğunu sadece iki kez görmesi, odayı her derleyip toparladığında sandalyeyi yine tam pencerenin önüne itmesi ve hatta bundan böyle içteki pencere kanadını sürekli açık bırakması için yetmişti.

Gregor keşke kız kardeşiyle konuşabilseydi de onun kendisi için katlandığı zahmetler için teşekkür edebilseydi, onun bu hizmetlerine daha kolay katlanabilirdi; oysa şimdi bunların altında ezilmekteydi. Kız kardeşi elbette bütün bunların kötü yanlarını olabildiğince silmeye çalışıyordu ve

zaman geçtikçe de bunu doğal olarak daha iyi yapıyordu, gelgelelim Gregor da zamanla her şeyin iç yüzünü çok daha iyi anlıyordu. Kız kardeşinin odaya girişi bile onun için korkunçtu. Odaya girmesiyle beraber, diğer zamanlarda Gregor'un odasını kimseciklerin görmemesine dikkat ettiği halde kapıları kilitleyecek kadar bile zaman ayırmadan doğruca pencereye koşması ve adeta boğuluyormuşçasına iki eliyle birden hırsla pencereyi ardına kadar açması, hava çok soğuk olsa bile önünde bir süre durup derin derin nefes alması bir oluyordu. Bu koşuşturma ve gürültülerle Gregor'u günde iki kez korkutuyordu; Gregor zamanının tümünü kanepenin altında titreyerek geçiriyordu ve kız kardeşinin, pencereleri kapalıyken Gregor'la aynı odada elinden gelse de bir kalabilse, onu bu eziyetten seve seve koruyacağından da adı gibi emindi.

Bir keresinde –Gregor'un dönüşümünün üzerinden bu yana bir ay kadar geçmiş ve kız kardeşinin Gregor'un görüntüsü karşısında şaşırması için artık özel bir neden de kalmamıştı pek– her zamankinden azıcık daha erken geldi ve Gregor'u hareketsizce, korkutacak şekilde bacakçıkları üzerine dikilmiş bir halde pencereden dışarıya bakarken buldu. Kız kardeşi içeriye girmeyecek olsaydı, bu Gregor için beklenmedik bir şey olmazdı, çünkü duruşuyla pencereyi hemen açabilmesine engel olmaktaydı; ama kız kardeşi içeri adımını atmamakla kalmadı, geri çekilip kapıyı kapattı ayrıca; yabancı biri görse, Gregor'un pusuya yattığını ve kızı ısırmaya yeltendiğini sanabilirdi. Tabii ki Gregor hemen kanepenin altına gizlendi ama kız kardeşi tekrar gelene dek öğleye kadar beklemek zorundaydı; kız kardeşi her zamankinden çok daha huzursuz görünüyordu. Gregor'un

bundan çıkardığı sonuç, görünüşünün kız kardeşi için hâlâ katlanılmaz olduğu ve bundan sonra da katlanılmaz olacağıydı, ayrıca gövdesinin kanepenin altından dışarıya taşan küçücük bir parçasını bile gördüğünde kaçıp gitmemenin üstesinden gelebilmek için çok çaba harcamak zorunda kaldığıydı. Onu hiç olmazsa bu görüntüden koruyabilmek adına bir gün çarşafı sırtında kanepenin üzerine taşıdı –bu iş için dört saat gerekmişti– ve bunu öyle bir düzenledi ki, altına girdiğinde gövdesi tamamen saklanmış oldu; kız kardeşi ise ne kadar eğilirse eğilsin, onu göremezdi. Hem bu çarşafın gerekli olmadığı fikrinde olsaydı, o zaman bunu onun üzerinden alırdı kız kardeşi, çünkü Gregor'un bunu sırf zevki için örtüp kendini gizlemeyeceğini bilirdi, bu çok açıktı; ama çarşafa elini bile sürmemişti işte, hatta Gregor bir keresinde çarşafı hafifçe havalandırıp kız kardeşinin bu yeni düzenlemeyi nasıl bulduğunu anlamak üzere başını dikkatle dışarıya çıkardığı sırada, onun şükran dolu bir bakışını yakaladığını sandı.

İlk on dört gün boyunca annesiyle babası Gregor'un odasına girmeyi bir türlü göze alamamışlardı, Gregor sık sık annesiyle babasının kız kardeşinin şimdiki işini her yönüyle takdir ettiklerini duyuyordu ama işe yaramaz bir kız olduğunu düşündükleri için o ana dek kız kardeşine sürekli öfkelenirlerdi. Oysa şimdi kız kardeşi Gregor'un odasını toplarken çoğu zaman ikisi, annesiyle babası, odanın önünde bekliyorlardı, kız dışarı çıkar çıkmaz da odanın ne halde olduğunu, Gregor'un ne yediğini, bu kez nasıl davranmış olduğunu, küçük de olsa bir iyileşme fark edilip edilmediğini bütün ayrıntılarıyla anlatması gerekiyordu. Bu arada annesi de nispeten yakın bir zamanda Gregor'u ziyaret etmek

istiyordu ama babasıyla kız kardeşi onu önce Gregor'un büyük bir dikkatle kulak verip tümüyle onayladığı akla yatkın nedenlerle bu isteğinden vazgeçirdiler. Ne var ki daha sonraları zor kullanılarak durdurulması gerekmişti ve kadın "Bırakın Gregor'umun yanına gideyim, o benim talihsiz oğlum! Onun yanına gitmek zorunda olduğumu anlamıyor musunuz?" diye haykırınca, Gregor belki de annesinin içeriye girmesinin –şüphesiz her gün değilse de belki haftada bir kez– iyi olacağını düşündü; ne de olsa annesi her şeyi, tüm iyi yürekliliğine rağmen hâlâ bir çocuk olan ve nihayetinde böylesi zor bir işi sırf çocuksu bir umursamazlıkla üstlenmiş kız kardeşinden çok daha iyi anlıyordu.

Gregor'un annesini görme arzusu çok geçmeden gerçekleşiverdi. Anne ve babasına saygıdan, gün içinde pencereye çıkmak istemiyordu Gregor ama birkaç metrekarelik döşemenin üzerinde fazla sürünemezdi, kıpırdamadan sırtüstü yatmak gece bile zordu, yemekten pek zevk aldığı yoktu artık; bu yüzden de oyalanmak için sırf, duvarlarla tavanda oradan oraya sürünmeyi alışkanlık haline getirdi. Özellikle de tavanda asılı kalmayı seviyordu; yerde yatmaktan çok farklıydı bu; böyle daha rahat nefes alınabiliyordu; bedeninde hafif bir titreme geziniyordu; yukarıda, tavanda bulunduğu sırada o neredeyse mutluluk dolu dalgınlık sırasında kendini bırakıp yere çakıldığı oluyor, buna kendi dahi şaşırıyordu. Ama eskiye oranla şimdi gövdesi üzerindeki egemenliği haliyle bambaşkaydı ve böylesi yüksek bir yerden düşse bile kendisini yaralamıyordu. Kız kardeşi de Gregor'un bulmuş olduğu bu kendince yeni eğlenceyi hemen fark etti –çünkü sürünürken sağda solda salgıladığı yapışkan maddenin izleri kalıyordu– ve o anda, Gregor'un

sürünmesini olabildiğince rahatlatmayı, bunu engelleyebilecek mobilyaları, özellikle dolap ve yazı masası gibi eşyaları ortadan kaldırmayı aklına koydu. Ama bunları tek başına yapması zordu; babasından yardım istemeye cesaret edemiyordu; hizmetçi kızın ise yardım etmeyeceği apaçıktı, çünkü bu yaklaşık on altı yaşındaki kız gerçi önceki aşçı kadının işten çıkarılmasından bu yana cesurca dayanıyordu, ne var ki mutfağı sürekli kilit altında tutmak, ancak özel olarak seslenildiğinde açmak için ayrıcalık talep etmişti; bu durumda da kız kardeşine babasının evde olmadığı bir anda annesinden yardım almaktan başka bir çare kalmamıştı. Annesi sevinç çığlıkları ata ata geldi ama Gregor'un kapısının önünde susuverdi. Kız içeride her şeyin yolunda olup olmadığını öğrenmek üzere odayı önce şöyle bir kolaçan etti, ancak bunun ardından annesinin içeriye girmesine izin verdi. Gregor alelacele çarşafı daha da aşağılara çekip her zamankinden daha çok buruşturmuştu, böylece gerçekten kanepenin üzerine gelişigüzel atılmış bir çarşaftan farklı görünmüyordu. Gregor çarşafın altından casusluk yapmayı da bırakmıştı bu kez; annesini hemen daha bu gelişinde görmekten kaçındı, sonunda gelebildiği için mutluydu ama. "Hadi gel, görünmüyor nasılsa," dedi kız kardeşi, herhalde annesinin elinden tutuyordu içeri girerlerken. Gregor, güçsüz kuvvetsiz iki kadının hatırı sayılır ağırlıktaki dolabı yerinden oynattıklarını, kendisini fazla yormasından endişelenen annesinin tüm uyarılarına rağmen kızın işin devamlı büyük kısmını üstlendiğini duyuyordu. İş epey uzun sürmüştü. Henüz on beş dakika çalıştıktan sonra, dolabın aslında yerinde kalmasının daha iyi bir fikir olduğunu belirtti annesi; çünkü dolap çok ağırdı, babaları eve dönme-

den önce bu işi bitiremezlerdi, hem dolap bu şekilde odanın ortasında durduğu sürece Gregor'un bütün geçiş yolları tıkanmış olurdu; ama en önemlisi de mobilyalarının odadan çıkarılmasının Gregor'un hoşuna gidip gitmeyeceğinden pek emin değildi. Hatta anneye göre daha çok durum bunun tersi gibiydi; duvarın böyle boş görünmesi içini burkuyordu; neden Gregor da aynı duyguyu taşımayacaktı ki? Ne de olsa odadaki mobilyalara çoktandır alışmış olduğundan, boş odada kendisini terk edilmiş hissedebilirdi. "O zaman da," diye sürdürdü annesi usulca, her zamanki gibi neredeyse fısıltıyla, sanki tam olarak nerede olduğunu bilmediği Gregor'un, sesinin yankısını bile duymasını istemiyordu; çünkü oğlunun bu sözleri anlamadığından kesinlikle emindi, "o zaman da sanki mobilyaları buradan uzaklaştırmakla, onun iyileşmesinden bütün ümidimizi kestiğimizi ve onu merhametsizce kendi başına bıraktığımızı göstermiş oluyoruz. Bence en iyisi odayı daha önce nasıldıysa, aynen o şekilde bırakmaya çalışmak; hiç olmazsa Gregor tekrar aramıza geri geldiğinde, böylece her şeyi tıpkı eskisi gibi bulur ve arada başından geçmiş olan şeyleri de kolayca unutuverir."

Gregor, annesinin bu sözlerinin yardımıyla, insanlarla doğrudan konuşamamış olmasının, aileyle iç içe sürdürdüğü tekdüze yaşamın, bu iki ay boyunca aklını karıştırmış olabileceğini anladı; çünkü odasının boşaltılmasını ciddi olarak isteyebilmesini başka türlü açıklayamıyordu. Miras kalmış mobilyalarla, sımsıcak ve rahat döşenmiş bu odanın, kuşkusuz daha sonra dört bir yana rahatsız edilmeden sürünebileceği ama bununla birlikte aynı zamanda ona insanca geçmişini hızla ve tümüyle unutturacağı bir mağaraya dönüştürülmesini gerçekten de istiyor muydu? Gerçi bunu

şimdi de unutmaya çok yakındı, annesinin nicedir duymadığı sesiyle sarsılıp kendine gelebildi. Hiçbir şey çıkarılmamalıydı; her şey yerli yerinde kalmalıydı; içinde bulunduğu durumda mobilyaların olumlu etkilerinden yoksun kalamazdı; ve mobilyalar onun anlamsızca sağa sola sürünmesini engelliyorsa da bunun bir sakıncası yoktu, aksine, bu çok yararlı bir şeydi.

Kız kardeşiyse ne yazık ki aynı fikirde değildi; Gregor'un sorunları konuşulup görüşülürken annesiyle babasının karşısına özel bir uzman gibi çıkmaya alışmıştı, böyle davranmakta da haksız sayılmazdı hani; annesinin verdiği öğüt, şimdi de işte kız kardeşi için başlangıçta dolapla yazı masasının dışarıya çıkarılmasında değil sadece, aksine vazgeçilmez olan kanepe dışında tüm eşyaların dışarıya çıkarılmasında ısrar etmeye yeterli bir nedendi. Onu bu konuda ısrarlı olmaya iten şey, sadece çocukça inat ve son günlerde beklenmedik bir biçimde ve güçlükle edinebildiği özgüven değildi elbette; Gregor'un sürünmek için çok yere ihtiyaç duyduğunu, buna karşın mobilyaları –görüldüğü kadarıyla– hiç mi hiç kullanmadığını gerçekten gözlemişti de. Ama belki onun yaşındaki kızlarda bulunan ve her fırsatta tatmin peşinde koşan coşkulu arzu da işin içindeydi ve Grete bu arzunun, onu, Gregor'un içinde bulunduğu koşulları olduğundan çok daha ürkütücü hale getirmek için –ki bu sayede Gregor'a şu ana kadarkinden çok daha fazla hizmet edebilecekti– ayartmasına izin veriyordu. Ne de olsa bomboş duvarlarına bir başına Gregor'un hükmettiği bir mekâna girmeyi büyük olasılıkla Grete'den başka hiç kimse asla göze alamayacaktı.

Böylece, bu odada da onca huzursuzluk yüzünden kuşku

içinde görünen ve çok geçmeden de sesini kesip kız kardeşine dolabın dışarıya taşınmasında yardımcı olan annesinin onu vermiş olduğu bu karardan caydırmasına izin vermedi. Gregor hadi diyelim ki zor durumda dolap olmadan da idare edebilirdi ama yazı masasının kalması gerekiyordu. Ve iki kadın inleye inleye yaslandıkları dolapla birlikte odadan çıkar çıkmaz, Gregor dikkatle ve elinden geldiğince kimseyi üzmeden, olup bitene nasıl el atabileceğini görmek üzere başını kanepenin altından dışarıya çıkardı. Ama odaya ilk dönen, aksi gibi, annesi oldu, Grete ise yan odada dolabı kucaklamış, tek başına sağa sola sallıyor, tabii bir türlü yerinden oynatamıyordu. Annesiyse Gregor'un görünüşüne alışık değildi, kadını hasta edebilirdi, bu yüzden de korku içinde hızla kanepenin ta öbür ucuna kadar geri geri adımlarla yürüdü, ne var ki çarşafın ön tarafının azıcık hareket etmesine engel olamadı. Annesinin dikkatini çekmeye yetti bu; duraladı, bir an sessiz kaldı, ardından tekrar Grete'nin yanına gitti.

Gregor olağanüstü bir şeyin olmadığını, aksine sadece bir iki mobilyanın yerinin değiştirildiğini söyleyip dursa da çok geçmeden kendi kendine itiraf etmek zorunda kaldığı üzere, kadınların bu gidip gelmeleri, birbirlerine seslenişleri, mobilyaların döşemeyi çizmesi, Gregor'un üzerinde yine de büyük, dört bir yandan beslenen bir kargaşa etkisine neden oldu; kafasıyla bacaklarını kendine ne kadar sıkıca çekerse çeksin, gövdesini yere bastırırsa bastırsın, bütün bu olup bitenlere daha fazla dayanamayacağını söylemekten kaçınamadı. Odasını boşaltıyorlardı; sevdiği her şeyi ondan alıyorlardı; içinde kıl testeresi ve başkaca aletlerin bulunduğu dolabı dışarıya taşımışlardı bile; şimdi de Gregor'un

ticaret yüksek okulu, lise, hatta ilkokul öğrencisiyken ev ödevlerini yazdığı, döşemeye iyice gömülmüş olan yazı masasını yerinden oynatmaya çalışıyorlardı — iki kadının iyi niyetlerini sınayacak zamanı gerçekten yoktu artık, bu arada varlıklarını da neredeyse unutmuştu onların, çünkü bitkinlikten sessizce çalışıyorlardı ve ağır adımları duyuluyordu sadece.

Ve bunun üzerine Gregor birdenbire ortaya çıkıverdi, –kadınlar o anda yan odada azıcık soluklanmak üzere yazı masasına dayanmışlardı– gidiş yönünü dört defa değiştirdi, önce neyi kurtaracağını gerçekten bilmiyordu, derken artık bomboş duvarda enikonu dikkat çeken kürklere bürünmüş kadın resmini gördü, aceleyle yukarı tırmanıp gövdesini cama bastırdı, böylece hem tutunuyor, hem de cam sıcak karnına iyi geliyordu. En azından şimdi Gregor'un üzerini tümüyle örttüğü bu resmi hiç şüphe yok ki kimse almayacaktı artık. İki kadının dönüşlerini gözetlemek için kafasını oturma odasına açılan kapıya çevirdi.

Molaları pek uzun sürmedi ve tekrar odaya geri döndü anne kız; Grete kolunu annesine dolamış, onu neredeyse taşıyordu. "Şimdi neyi alıyoruz?" dedi Grete ve çevresine bakındı. O sırada bakışları duvardaki Gregor'unkilerle kesişti. Annesinin varlığı yüzünden olmalı ki, serinkanlılığını yitirmedi, etrafa bakınmasın diye yüzünü annesine doğru eğdi ve titrek bir sesle ama dediğinin pek farkında olmadan, "Ne dersin, istersen kısa bir süre için tekrar oturma odasına gidelim mi?" dedi. Grete'nin niyeti Gregor için çok açıktı; annesinin güvenliğini sağlayıp ardından da onu duvardan aşağıya kovalayacaktı! Hadi, gelsin de denesin bakalım! Resmin üzerinde oturuyordu Gregor, vermeye niyeti yoktu.

Onu vermektense kız kardeşinin yüzüne sıçrayabilirdi.

Ne var ki, Grete'nin sözleri annesini esas şimdi huzursuz etmişti, kenara çekildi, çiçek desenli duvar kâğıdının üzerindeki dev kahverengi lekeyi gördü, aslında bunun Gregor olduğunun henüz ayrımına varamadığı halde pürüzlü bir sesle çığlık çığlığa "Aman Tanrım, aman Tanrım!" diye bağırdı ve her şeyden vazgeçmişçesine sanki kollarını iki yana açıp kendini kanepenin üzerine bıraktı ve hiç kıpırdamadan öylece kalakaldı. "Gregor!" diye seslendi kız kardeşi yumruklarını havaya kaldırıp dik dik bakarak. Dönüşümden bu yana ona doğrudan doğruya yönelttiği ilk sözlerdi bunlar. Annesini ayıltabilecek bir ilaç getirmek üzere yan odaya koştu; Gregor da ona yardım etmek istedi –resmi kurtarmaya zamanı vardı daha– ama cama sıkı sıkıya yapışmış olduğundan kendisini ancak zorla kurtarabildi; ardından, kız kardeşine sanki eski günlerdeki gibi akıl verebilecekmişçesine o da yan odaya koşturdu; ama kız kardeşi bir yığın şişenin arasında bir şeyler ararken o da hiç kıpırdamadan arkasında durmaktan başka bir şey yapamadı; üstelik kız arkasını döndüğünde ödü koptu; şişelerden biri yere düşüp kırıldı; cam kıymığı Gregor'u yüzünden yaraladı, dört bir yanı yakıcı ilaç gölüne döndü; Grete daha fazla oyalanmaksızın, taşıyabildiği kadar şişeyi kucağına alıp, annesinin yanına koştu; kapıyı da ayağıyla örttü. Gregor, onun suçu yüzünden belki de ölümün eşiğine gelmiş olan annesinden şimdi tümüyle ayrı kalmıştı; kapıyı açamazdı, tabii annesinin yanında kalmak zorunda olan kız kardeşini ürkütmek istemiyorduysa; Gregor'un şu anda yapabileceği tek şey beklemekti; kendi kendine yönelttiği suçlamalar ve kaygılardan bunalmış halde sürünmeye başladı; duvarlarda, mo-

bilyaların üzerinde ve odanın tavanında, her yerde süründü ve sonunda bütün oda çevresinde dönmeye başlayınca hayal kırıklığı içinde büyük masanın orta yerine düşüverdi.

Aradan biraz zaman geçti, Gregor halsizlik içinde yatıyordu, etraf sessizdi, belki bu iyi bir işaretti. Derken kapı çalındı. Hizmetçi kız kendini yine mutfağa kilitlemişti tabii, bu yüzden kapıyı Grete'nin açması gerekiyordu. Babası gelmişti. "Ne oldu?" diye sordu içeri adımını atar atmaz; Grete'nin yüzü her şeyi ele vermiş olmalıydı. Grete boğuk bir sesle cevap verdi, belki yüzü de babasının göğsüne gömülüydü: "Annem bayıldı bugün ama şimdi çok daha iyi." – "Bunun olacağını biliyordum zaten," dedi babası, "size hep söylüyorum ama siz kadınların aklı bir türlü almak istemiyor." Gregor, babasının Grete'nin enikonu kısa açıklamasını yanlış yorumladığından ve Gregor'un zorbaca bir kabahat işlediği sonucunu çıkardığından emindi. Dolayısıyla Gregor şimdi babasını yatıştırmaya çalışmalıydı, çünkü onu bilgilendirmeye ne zamanı, ne de olanağı vardı. Bunun üzerine hemen odasının kapısına kaçtı ve babasının, hole girer girmez, Gregor'un hemen odasına geri dönme niyetinde olduğunu ve onu odaya kovalamanın gerekli olmadığını, kapıyı açmalarının yeterli olacağını, böylece zaten hemen içeriye gireceğini anlayabilmesi için gövdesini sıkıca kapıya yapıştırdı.

Gelgelelim babası bu incelikleri anlayacak havada değildi şimdi; "Ah!" diye bağırdı içeri girer girmez; sanki hem öfkeli hem de sevinçliymiş gibi çıkmıştı sesi. Gregor kafasını kapıdan kaldırıp babasına doğru çevirdi. Babasını şimdi böyle karşısında dikilir görünce, onu zihninde kesinlikle böyle canlandırmadığını anladı; gerçi son zamanlarda edin-

diği yeni sürünme huyu yüzünden, eskiden yaptığı üzere evin diğer kısımlarında olup bitenlerle ilgilenmeyi unutuvermişti, aslında evdeki değişikliklere hazırlıklı olması gerekirdi. Ne olursa olsun, bu babası mıydı yani? Gregor eskiden iş yolculuğuna çıktığı günlerde, bitkin bir halde yatağına gömülüp kıpırdayamayan; akşamları eve döndüğünde onu üzerinde ropdöşambrla koltukta karşılayan; ayağa kalkacak halde olmayıp sevinç işareti olarak yorumlanabilecek şekilde sadece kollarını kaldıran ve yılda bir iki pazar günü ve en önemli bayram günlerinde ender olarak birlikte çıktıkları gezilerde zaten ağır yürüyen Gregor ve annesinin arasında, eski paltosuna sıkıca sarınmış halde, yere her zaman dikkatle koyduğu bastonuyla ilerlemeye çalışırken onlardan daha da ağır yürüyen, bir şey söylemek istediğindeyse olduğu yerde durup beraberindekileri çevresine toplayan adam, aynı adam mıydı? Şimdi dimdik durabiliyordu; banka şubelerinde hizmetlilerin giydiği türden altın yaldızlı düğmeleri olan mavi renk daracık bir üniforma giymişti; ceketinin sert ve dik yakasının hemen üzerinden güçlü gerdanı başlıyordu; gür kaşlarının altındaki siyah gözlerinin bakışları diri ve dikkatli görünüyorlardı; diğer zamanlarda dağınık haldeki beyaz saçları şaşılacak denli düzgün taranıp ortadan ayrılmış, ışıl ışıl parlıyordu. Üstünde galiba bir bankanın altın yaldızla işlenmiş baş harflerinin işli olduğu kasketini bütün odanın içinde yay çizecek şekilde kanepenin üzerine fırlattı, ardından da uzun üniforma ceketinin eteklerini havalandırıp, elleri pantolonunun cebinde, asık bir suratla Gregor'un yanına yürüdü. Niyetinin ne olduğunu belki kendi de bilmiyordu; ne olursa olsun, ayaklarını alışılmışın dışında yükseğe kaldırıyordu, Gregor babasının

çizmelerinin tabanlarının dev boyutu karşısında şaşırdı. Ama bu düşünceyle daha fazla oyalanmadı, bu yeni yaşamının henüz ilk gününden itibaren, babasının ona karşı ancak olağanüstü sert tutumu uygun gördüğünü biliyordu çünkü. Böylelikle babasının önünde koşmaya başladı, babası durduğunda o da durdu, babası azıcık kımıldadığında o da yine hızla ileri fırladı. Bu şekilde odanın içinde birkaç tur attılar, önemli hiçbir şey olmaksızın, hatta koşuşturmanın tamamındaki ağır tempo yüzünden bir kovalamaca olduğu bile söylenemezdi. Bu yüzden Gregor da geçici olarak döşemenin üzerinde kaldı; duvarlara ya da odanın tavanına kaçmasını babasının tümüyle kötü niyet şeklinde yorumlamasından korkuyordu. Ne var ki, Gregor bu koşuya dahi uzun süre dayanamayacağını kendine itiraf etmek zorundaydı, çünkü babası bir adım atarken kendisinin sayısız hareket gerçekleştirmesi gerekiyordu. Nefes darlığı kendini hissettirmeye başlamıştı bile, gerçi ciğerlerinin eskiden de öyle pek güvenilir olduğu söylenemezdi. Şimdi koşu için bütün gücünü toplamak üzere böyle sendelerken ve gözlerini açamazken; bu körleşme duygusu içinde koşmak dışında başka bir kurtuluş yolu düşünemezken; ayrıca bolca sivri uç ve köşelere sahip, özenle oyulmuş mobilyaların ne yazık ki şimdi önünü tıkadığı duvarların da boş olduğunu neredeyse tümüyle unutmuşken — bir anda, hemen yanı başından hafifçe savrularak gelen bir şey düştü yere ve ona doğru yuvarlanmaya başladı. Bir elmaydı bu; derken peşi sıra bir ikincisi geldi; Gregor ödü koptuğundan olduğu yerde durdu; koşmaya devam etmek anlamsızdı, çünkü babası onu topa tutmaya kararlıydı. Büfenin üzerinde duran meyve tabağından ceplerini doldurmuş ve kesin nişan almaksızın

birbiri ardınca fırlatıyordu şimdi elmaları. Bu küçük, kırmızı elmalar döşemenin üzerinde elektriklenmişçesine yuvarlanıyor, birbirlerine çarpıyorlardı. Hafifçe atılmış bir elma Gregor'un sırtını sıyırdı ama zarar vermeden kayıp düştü. Ama hemen peşinden uçup gelen başka bir elma Gregor'un sırtına adeta saplanıverdi; Gregor, bu beklenmedik ve inanılmaz acı yer değiştirmeyle geçebilirmiş gibi, kendini sürükleyerek oradan uzaklaştırmak istedi; gelgelelim yere çivilenmişti sanki ve bütün duyguları birbirine karışmış bir halde olduğu yerde yığılıverdi. Son bir bakışla, odasının kapısının hızla açıldığını ve çığlıklar atan kız kardeşinin önü sıra annesinin, üzerinde gömlek olduğu halde –çünkü kız kardeşi annesi bayıldığında, rahatça nefes alabilsin diye üzerindeki giysilerden kurtarmıştı kadını– içeriye doğru seğirttiğini ama ardından babasına doğru koşmaya başladığını ve yolda, kuşağı sıyrılan eteklerinin teker teker çözülüşünü ve kadının bunların üzerine basıp tökezleyerek babasının üzerine atılıp ona sarıldığını, elleriniyse tam anlamıyla tek vücut olacak şekilde –Gregor'un görme gücü onu bu noktada yanıltmaya başlamıştı– ve Gregor'un yaşamını bağışlaması için babasının ensesine doladığını görebildi ancak.

III

GREGOR'UN BİR aydan fazla acısını çektiği ağır yara, –elma, kimse almaya cesaret edemediğinden görülebilir bir anı olarak etin içinde gömülü kalmıştı– babasına bile, şu andaki üzücü ve tiksindirici şekline rağmen Gregor'un, insanın düşmanca davranmak yerine, aile yükümlülüğünün yasaları gereği ona karşı bu iğrenme duygusunun yenilip sabırlı olunması, sadece sabırlı olunması gereken bir aile üyesi olduğunu hatırlatmış görünüyordu.

Gregor, yarası nedeniyle hareketliliğini belki de artık sonsuza değin yitirmiş ve halen odasını boydan boya geçerken tıpkı yaşlı bir sakat gibi dakikalara ihtiyaç duyuyor olsa da –yükseklere tırmanmak şöyle dursun– durumunun bu şekilde kötüleşmesine karşın, her gün akşam saatlerine doğru, daha bir iki saat öncesinden son derece dikkatle gözlemlediği oturma odasının kapısı açılıyor, böylece o da odasının karanlığında, yattığı yerde, oturma odasından görünmeksizin, ışıklandırılmış masanın başında oturan tüm aileyi görebiliyordu. Ve bir ölçüde ailenin genel onayıyla, yani eskisinden çok farklı olarak, dinleyebiliyor olabilmesi Gregor'un fikrine göre tam bir dengeydi.

Şüphesiz ki bunlar, Gregor'un küçük otel odalarında kendini yorgun argın, nemli yatak çarşaflarının üzerine atmak zorunda olduğunda hep özlemle andığı o canlı söyleşiler değildi artık. Ama artık her şey oldukça sakin ve sessizdi. Babası akşam yemeğinden hemen sonra koltuğunda uyuyakalıyordu; annesiyle kız kardeşi karşılıklı birbirlerini uyarıyorlardı sessiz olmaları için; annesi iyice ışığın altına eğilmiş halde dikiş dikiyordu –bir giyimevi için narin çamaşırlar–; bir tezgahtarlık işi bulmuş olan kız kardeşi, ileride belki bir gün daha iyi bir işe girebileceği düşüncesiyle akşamları steno ve Fransızca çalışıyordu. Bazen babası uyanıyor ve uyuduğunun farkında değilmiş gibi karısına, "Bugün yine çok çalıştın!" diyordu ve annesiyle kız kardeşi birbirlerine yorgun bir gülümsemeyle bakarlarken yine uyuyakalıyordu.

Babası, kendine özgü bir dikbaşlılıkla üniformasını evde de çıkarmamak için direniyordu; ropdöşambrı yararsız bir şekilde askıda asılı dururken, her an işe gitmeye hazır ve burada da amirin sesini bekliyormuşçasına tamamen giyinik bir halde köşesinde uyuyordu. Bunun sonucunda da, zaten daha en başından beri yeni olmayan üniforma, annesiyle kız kardeşinin onca titizliğine rağmen temizliğini yitirmişti; Gregor da çoğu zaman bütün akşam, üzeri lekeden geçilmeyen, yaşlı adamın kendisini içinde oldukça rahatsız hissettiği ama yine de huzurla uyuduğu, her fırsatta temizlenen altın düğmeleriyle ışıl ışıl parlayan bu üniformayı seyrediyordu.

Saat onu vurur vurmaz annesi hafif bir yüreklendirmeyle babasını uyandırmaya ve yatağa gitmesi için ikna etmeye çalışıyordu; buradakine doğru dürüst uyku denemezdi,

oysa sabahın altısında işinin başında olması gereken babasının sağlam bir uyku çekmesi çok önemliydi. Ne var ki, hizmetli olduğundan bu yana pençesine düştüğü dikkafalılıkla masanın başında daha uzun oturmakta ısrar ediyordu; üstelik düzenli olarak uyuyakalıyor, yetmiyormuş gibi de koltuktan kalkıp yatağa gitmesi için büyük zahmetlere katlanılıyordu. Anneyle kız onu istediği kadar uyarsınlardı, üç çeyrek saat boyunca başını yavaşça sallıyor, gözlerini kapalı tutuyor ve yerinden kalkmıyordu. Annesi, babasının kollarından çekiyor, kulağına tatlı sözler söylüyor; kız, annesine yardım etmek üzere ödevlerini yarıda bırakıyordu ama adamın üzerinde hiçbir etkisi olmuyordu bunların. Koltuğuna daha çok gömülüyordu sadece. Ta ki iki kadın onu koltuk altlarından kavradığında gözlerini açıyor, dönüşümlü olarak bir anneye bir de kıza bakıp "Bu da hayat işte. Şu yaşa gel, rahat yüzü görme," diyordu. Ve iki kadına dayanarak, kendi kendisi için bile ağır bir yükmüşçesine, yavaştan alarak kalkıyor, kendisini kadınlara kapıya kadar taşıtıyor, burada onlara gitmelerini işaret edip yolun geri kalan kısmını kendi başına yürüyordu; bu sırada anne dikişini, kız da kalemini hızla bir kenara atıp babanın yanına koşuyordu, yürümesine tekrar yardım edebilmek için.

İşin altında ezilen ve yorgunluktan hali kalmamış ailede Gregor'la gerektiğinden daha çok ilgilenecek kimin vakti vardı ki? Evin bütçesi giderek kısılıyordu; hizmetçi kız da sonunda çıkarıldı işten; evin en ağır işlerini görmek üzere sabahları ve akşamları iri yarı, kemikli, beyaz saçları başının çevresinde uçuşan bir hizmetçi geliyordu; geri kalan tüm işleri dikiş işlerinin yanı sıra annesi yapıyordu. Gregor'un akşamları satış fiyatlarıyla ilgili genel söyleşilerden çıkara-

bildiği kadarıyla, annesiyle kız kardeşinin eskiden eğlence ve kutlamalarda büyük bir mutlulukla takmış oldukları aile yadigarı çeşitli takıların satıldığı da oluyordu. Ama en büyük yakınma, içinde bulundukları koşullara göre fazlasıyla büyük olan bu evden, Gregor'u nasıl taşıyacaklarını bilemediklerinden, çıkamıyor olmalarıydı. Gregor ise bir taşınmayı engelleyen tek şeyin onu dikkate almaları olmadığını galiba kestiriyordu, çünkü onu birkaç hava deliğine sahip, uygun bir kutuyla kolayca taşıyabilirlerdi; ailenin evi değiştirmesine engel olan asıl neden, daha çok içine düştükleri derin umutsuzluk ve bütün tanıdık ve akraba çevresinde daha önce hiç kimsenin başına gelmemiş olan felaketin kendilerinin başına gelmiş olduğuna inanmalarıydı. Dünyanın yoksullardan beklediğini onlar fazlasıyla yerine getiriyordu; baba küçük banka memurlarına kahvaltılarını getiriyordu, anne başkalarına çamaşır dikeceğim diye kendini tüketiyordu, kız kardeş ise müşterilerin arzularına göre tezgahın arkasında koşturup duruyordu ama ailenin gücü bundan daha fazlasına da yetmiyordu artık. Annesiyle kız kardeşi, babasını yatağına götürdükten sonra geri döndüklerinde, ellerindeki işleri kenara koyup birbirlerine sokulduklarında, hatta yanak yanağa geldiklerinde; annesi şimdi Gregor'un odasını gösterip "Şu kapıyı kapa Grete," dediğinde ve yan odada kadınların gözyaşları birbirlerininkine karışırken, hatta gözyaşları kurumuş halde gözlerini masaya diktikleri sırada Gregor tekrar karanlıkta kaldığında, sırtındaki yara adeta yeni açılmışçasına acı vermeye başlıyordu.

Gregor gecelerini ve günlerini neredeyse tümüyle uykusuz geçiriyordu. Arada sırada, kapı tekrar açıldığında, aile işlerini tıpkı eskiden olduğu gibi, tekrar eline almayı düşü-

nüyordu; zihninde uzun bir aradan sonra yeniden patronu, Yetkili Temsilci, yardımcı ve çıraklar, anlayışı kıt uşak, başka mağazalardan bir iki arkadaş, taşrada bir otelde odacılık yapan bir kız, sevimli, kaçamak bir anı, bir şapka mağazasında çalışan ve Gregor'un ciddi anlamda ilgilendiği ama fazlasıyla yavaş davrandığı, kasiyerlik yapan bir kız canlanıyordu — tümü birden yabancıların, ya da çoktandır unutulmuş olanların arasına karışıyordu ama ona ve ailesine yardım edecekleri yerde, hiçbirine erişilemiyordu ve Gregor bunların yok olup gitmelerine seviniyordu. Ama neden sonra yine kendini ailesiyle ilgilenemeyecek durumda hissediyor, kötü bakıldığından içi öfkeyle doluyordu ve neye iştahı olabileceğini hayal edemediği halde, karnı aç olmasa bile hakkına düşeni alabilmek için kilere nasıl ulaşabileceğine dair planlar yapıyordu yine de. Kız kardeşi, Gregor'a daha başka nasıl özel bir iyilik yapılabileceğini artık daha fazla düşünmeksizin, sabahları ve öğlenleri mağazaya koşturmadan önce, Gregor'un odasına ayağıyla rastgele bir yiyecek sürüyor, akşamları da, yiyeceğin bu kez belki sadece tadına bakılmış –çoğu zaman böyleydi– ya da hiç dokunulmamış olduğunu umursamaksızın tabağı bir süpürgenin ucuyla tekrar dışarıya kürüyordu. Artık sırf akşamları ilgilendiği odanın temizlenip toplanması, daha hızlı yapılamazdı. Pislik bütün duvarları sarmış, sağda solda toz ve kırıntı yumakları oluşmuştu. İlk günlerde Gregor kız kardeşi geldiğinde özellikle böyle en göze batan köşeye gidip duruyordu ki, bu davranışıyla ona bir bakıma sitem ettiğini hissettirebilsin. Ama gittiği bu köşede belki haftalarca kalsa da kız kardeşini bununla yola getiremezdi; pisliği kız kardeşi de onun gibi görebiliyordu ama onu bu halde bırakmayı kafasına koy-

muştu bir kere. Bununla birlikte aslında kendisi için çok yeni olan ve bütün aileyi de etkisi altına almış bulunan bir duyarlıkla, Gregor'un odasının toplanmasını başka kimseye bırakmamaya çalışıyordu. Bir keresinde annesi Gregor'un odasında büyük bir temizliğe kalkışmış ama bunu birkaç kova su kullanarak başarabilmişti, –ancak fazla rutubet Gregor'u hasta etmişti, bu yüzden de kanepenin üzerinde hareketsiz ve küskün bir halde yatıyordu– ne var ki bu işten cezasız kurtulamadı annesi. Çünkü kız kardeşi, akşamleyin Gregor'un odasındaki değişikliği fark eder etmez büyük bir alınganlıkla oturma odasına koşup, annesi af dilercesine ellerini havaya kaldırmış olmasına rağmen hıçkırıklara boğuldu; annesiyle babası –tabii babası koltuğunda sıçramıştı– önce şaşkın ve çaresiz halde kıza bakakalmışlardı; sonra onlar da duygulandılar; baba sağında duran anneye Gregor'un odasının temizliğini kıza bırakmadığı için sitem etmeye başladı; solundaki kızınaysa bağırıp ona Gregor'un odasını temizlemesini yasakladı; bu arada anne, heyecandan kendisini artık tanıyamayan babayı yatak odasına taşımaya çalışıyordu; kız ise hıçkırıklarla sarsıla sarsıla, küçük yumruklarıyla masayı dövüyordu; Gregor ise kapıyı kapamak ve onu bu görüntü ve gürültüden korumak kimsenin aklına gelmediğinden öfkeyle tıslıyordu.

Kız kardeşi her ne kadar mesleği yüzünden yorgun düşüp Gregor'a eskisi gibi bakmaktan bıkıp usanmış olsa da, kesinlikle annesinin onun yerine geçmesi ve Gregor'un böyle ilgisiz bırakılması gerekmezdi. Çünkü artık ev işlerine bakan kadınları vardı. Güçlü kemikleri sayesinde uzun yaşamı boyunca en beterinin bile üstesinden gelebilmiş olan bu yaşlı dul, Gregor'dan pek çekinmiyordu aslında.

Bir keresinde, öyle meraktan da değil, Gregor'un odasının kapısını rastlantıyla açıvermiş, şaşkınlıktan, peşinden kimse kovalamadığı halde, sağa sola koşuşturmaya başlayan Gregor'un görünüşü karşısında ellerini kucağında kavuşturup hayretle kalakalmıştı oracıkta. O günden beri de sabah akşam kapıyı azıcık aralayıp Gregor'a göz atmayı asla ihmal etmiyordu. İlk günler seslenip onu yanına da çağırıyordu, kendince sevimli bulduğu sözler söyleyerek: "Buraya gel bakalım, seni yaşlı bokböceği!" ya da "Şu yaşlı bokböceğine bakın hele!" Gregor bu tür seslenişlere cevap bile vermiyordu, aksine, kapı hiç açılmamış gibi yerinde kıpırdamadan duruyordu. Bu yaşlı dula, onu kafasına göre anlamsız yere rahatsız etmesine izin verileceğine, her gün odasını temizletselerdi asıl! Bir sabah erkenden –belki de eli kulağında ilkbaharın müjdecisi şiddetli bir yağmur camları dövüyordu– dul kadın anlamsız sözlerle yine seslenmeye başladığında, iyice öfkelenmiş olan Gregor bir saldırıya hazırlanıyormuşçasına ama daha yavaş ve güçsüzce kadına yöneldi. Ama gündelikçi kadın korkacağı yerde, kapının yakınlarında bulunan bir sandalyeyi havaya kaldırdı sadece; iki karış açık ağzıyla orada duruşundan, ağzını ancak elindeki sandalyeyi Gregor'un sırtına indirdikten sonra kapatmak niyetinde olduğu anlaşılıyordu. "Buraya kadar mıydı yani?" diye sordu, Gregor tekrar arkasını döndüğünde ve sandalyeyi usulca köşeye bıraktı.

Gregor neredeyse hiçbir şey yemiyordu artık. Sadece, hazırlanmış yemeğin önünden rastlantıyla geçiverdiğinde, oyun olsun diye ağzına bir lokma alıp saatlerce ağzında tutuyor, sonra da çoğu zaman tekrar tükürüyordu. İlkin, onu yemekten alıkoyan şeyin odasının durumu karşısındaki

üzüntüsü olduğunu düşündü, oysa özellikle de odasındaki bu değişikliklerle kısa zamanda barışmıştı. Başka bir yere konamayan ıvır zıvırın bu odaya getirilip konması alışkanlık haline gelmişti ve evin bir odası üç alt kiracıya verildiğinden, bu tür ıvır zıvır boldu. Alt kiracı olan bu üç ciddi adam –Gregor'un bir keresinde kapı aralığından görebildiği kadarıyla üçünün de gür sakalı vardı– sadece kendi odalarında değil, aksine, burada kiracı olduklarına göre, bütün evde ama özellikle de mutfakta düzen konusunda kılı kırk yarıyorlardı. Ortalıkta gereksiz yere duran, hele kirli şeylere tahammülleri yoktu. Bundan başka, ihtiyaç duydukları öteberinin birçoğunu da yanlarında getirmişlerdi. Bu yüzden, gerçi satıldığında para etmeyecek olan ama atmaya da kıyılamayan bir sürü eşya yararsız hale gelmişti. İşte bütün bunlar Gregor'un odasına gidiyordu. Mutfaktaki kül sandığıyla çöp kutusu da dahil. Her zaman acelesi olan dul gündelikçi o anda işe yaramaz ne bulursa Gregor'un odasına fırlatıveriyordu; Allahtan Gregor fırlatılan nesneyi ve bunu fırlatan eli görüyordu sadece. Belki kadın bir fırsatını bulduğunda bunları buradan almayı, ya da hepsini bir seferde çöpe atmayı amaçlıyordu, gerçekte ise ilk fırlatıldıkları yerde öylece kalıyorlardı; Gregor bu ıvır zıvırın arasında dolaşıp –ilkin sürünmeye yer kalmadığından ama daha sonra, her ne kadar bu tür gezintilerin ardından ölesiye yorgun düşerek yine saatlerce kımıldayamaz hale gelene kadar– bunların yerini değiştirmezse tabii.

Alt kiracı beyler arada sırada akşam yemeklerini de evde ortak oturma odasında yediklerinden, oturma odasının kapısı bazı akşamlar kapalı kalıyordu ama Gregor kapının açılmasından çok kolay vazgeçebiliyordu; ne de olsa kapı-

nın açık olduğu bazı akşamlar fırsattan yararlanmamış, aile farkına bile varmaksızın odasının en karanlık köşesine gidip yatmıştı. Bir keresinde temizlikçi kadın oturma odasına açılan kapıyı hafif aralık bırakmıştı ve akşam alt kiracılar eve gelip ışık yakıldığında da kapı açık kaldı. Adamlar eskiden babası, annesi ve Gregor'un yemek yediği masanın baş tarafına oturdular, peçeteleri açıp bıçak ve çatalları ellerine aldılar. Hemen kapıda anne belirdi, elinde bir çanak etle, onun ardından da tepeleme patates dolu bir kâseyle kız girdi içeriye. Yemeğin dumanı tütüyordu. Kiracılar yemekleri yoklamak istercesine, önlerine konulan kâselerin üzerine doğru eğildiler; gerçekten de, ortalarında oturan ve görünüşe göre diğer ikisince otorite kabul edilen adam, henüz çanağın içindeyken etten bir parça kesti; anlaşılan yeterince yumuşak olup olmadığını, ya da mutfağa geri gönderilip gönderilmeyeceğini öğrenmeye çalışıyordu. Memnun kalmıştı; heyecan içinde adamı izlemiş olan anneyle kız derin bir nefes alarak gülümsemeye başladılar.

Aile ise yemeklerini mutfakta yiyordu. Yine de Gregor'un babası, mutfağa gitmeden önce bu odaya girdi, kasket elinde eğilerek selam vere vere masanın çevresini bir kez dolandı. Alt kiracılar da topluca kalkıp bir şeyler mırıldandılar. Ardından yalnız kaldıklarındaysa yemeklerini tümüyle sessizlik içinde yediler. Yemek sırasında çıkan onca gürültü içinde yiyecekleri öğüten diş seslerinin sürekli duyulması, Gregor'a fazlasıyla tuhaf geldi; sanki Gregor'a yiyebilmek için dişlerin gerekli olduğunu, dişsiz en güzel çenenin bile hiçbir işe yaramayacağını göstermek ister gibiydiler. "Benim de karnım aç," dedi Gregor kendi kendine kaygılı bir ifadeyle, "ama böyle şeylere değil. Kiracı beyler nasıl da ka-

rınlarını doyuruyorlar, bense burada ölmek üzereyim!"

Tam da o akşam –Gregor geçen onca süre içinde keman sesi duyduğunu hatırlamıyordu– mutfaktan keman sesi duyuldu. Alt kiracılar akşam yemeklerini çoktan bitirmişlerdi, ortadaki eline bir gazete alıp diğer ikisine birer yaprak vermiş, sonra da arkalarına yaslanıp okumaya ve purolarını tellendirmeye başlamışlardı. Kemanın sesi duyulur duyulmaz dikkat kesildiler, ayağa kalkıp parmak uçlarında holün kapısına kadar yürüdüler ve burada birbirlerine iyice sokulup ayakta dikildiler. Sesleri mutfaktan duyulmuş olmalıydı ki baba seslendi: "Beyler müzikten rahatsız mı oldular acaba? Hemen durdurabiliriz." – "Aksine," dedi ortadaki, "küçükhanım bizim yanımızda çalmak istemezler mi acaba? Burası çok daha rahat ve geniş ne de olsa." – "Aa, rica ederim," diye seslendi baba, kemanı çalan kendisiymiş gibi. Adamlar odaya geri dönüp beklemeye koyuldular. Çok geçmeden baba nota sehpasıyla, anne notalarla, kız da kemanla içeriye girdiler. Kız kardeşi, çalmak üzere sakin sakin hazırlanmaya başladı; bundan önce odalarını asla kiraya vermemiş olan, bu yüzden de alt kiracılara karşı nezaketi abartan annesiyle babası kendi koltuklarına oturmaya cesaret edemediler; baba, sağ eli önü ilikli hizmetli ceketinin iki düğmesi arasında, kapıya dayandı; anneyse adamlardan birinden koltuğuna oturma daveti aldı, kadın da, koltuk adamın bıraktığı yerde kalmış olduğundan, uzak bir köşede oturmuş oldu.

Kız kardeş çalmaya başladı; anne ve baba, her biri bulunduğu yerden, dikkatle kızın ellerinin hareketini izlediler. Müziğe kapılan Gregor azıcık öne doğru çıkmaya cesaret etmiş, kafası neredeyse oturma odasındaydı. Son günlerde başkalarına karşı bu kadar az dikkatli davranmasına pek

şaşırmıyordu; eskiden bu dikkatli tutumuyla gurur duyardı. Oysaki özellikle şimdi saklanmak için daha çok nedeni vardı, çünkü odasının dört bir yanını örten ve en ufak bir harekette havada uçuşan toz yüzünden kendisi de tamamen tozla kaplıydı; sırtında ve iki yanında iplikler, kıllar, yemek artıkları kendiyle birlikte sürükleniyordu; her şeye yönelik bu kayıtsızlığı, eskisi gibi günde birçok kez sırtüstü yatıp halının üzerinde temizlenemeyecek denli büyüktü. Ve bu haline rağmen, oturma odasının tertemiz döşemesi üzerinde hafifçe ileriye doğru çıkmaktan korkmuyordu.

Ona dikkat eden de yoktu gerçi. Aile kendini tümüyle keman dinlemeye vermişti; alt kiracı beyler ise başlangıçta elleri pantolon ceplerinde, kız kardeşin nota sehpasının hemen arkasında, bütün notaları görecek ve kesinlikle kız kardeşin rahatsız olabileceği kadar da yakınında durmuşlardı; çok geçmeden de başları önlerinde yarı sesle konuşa konuşa pencerenin önüne geri çekilip orada, babanın endişeli bakışları altında oyalandılar. Hallerinden, güzel ya da eğlendirici bir keman dinleyecekleri varsayımlarında hayal kırıklığına uğramış oldukları, gösteriden sıkıldıkları, rahatlarının bozulmasına sırf nezaket gereği ses etmedikleri gayet açıktı. Özellikle de içtikleri puroların dumanlarını burunlarından ve ağızlarından üfleyişleri, çok sinirli olduklarına işaret ediyordu. Üstelik de öyle güzel çalıyordu kız. Yüzü yana doğru eğilmişti, bakışları takip edercesine ve de hüzünle portenin üzerinde geziniyordu. Gregor biraz daha öne doğru süründü ve kız kardeşinin bakışlarıyla belki de rastlaşmak umuduyla başını iyice yere yapıştırdı. Müzik onu bu kadar etkilediğine göre, bir hayvan mıydı o? Dört gözle beklediği bilinmedik besine giden yolun kendini gös-

terdiğini hisseder gibi oldu Gregor. Kız kardeşinin yanına kadar sokulmaya, onu eteklerinden çekip, isterse kemanıyla birlikte odasına gelmesini, çünkü onun keman çalışının değerini burada bulunanlardan hiçbirinin kendisi kadar takdir edemediğini söylemeye kararlıydı. Onu artık asla odasından dışarıya göndermeyecekti, en azından kendisi yaşadığı sürece; korkunçluğu ilk kez işine yarasındı; odasının bütün kapılarında aynı anda gözükecek ve saldırganları geri püskürtecekti; kız kardeşiyse zorla değil, gönüllü kalacaktı; kanepede Gregor'un yanında oturacak, kulağını da ona yaklaştıracaktı; Gregor da ona, kendisini konservatuara gönderme konusunda son derece kararlı olduğunu ve araya bu talihsizlik girmeseymiş geçen Noel'de –Noel geçmişti herhalde, öyle değil mi?– bunu itirazlara aldırış etmeksizin herkese söylemeyi düşündüğü sırrını verecekti. Bu açıklamadan sonra kız kardeşi duygulanacak, gözyaşlarını tutamayacaktı, Gregor ise onun omuzlarına kadar yükselip –mağazaya gitmeye başladığından bu yana kurdele ve yaka takmadığı– boynundan öpecekti.

"Bay Samsa!" diye seslendi ortadaki adam babaya ve başka tek bir sözcük dahi söylemeksizin işaret parmağıyla yavaşça ileriye doğru hareket eden Gregor'u gösterdi. Keman sustu, ortanca kiracı ilkin başını iki yana sallayarak arkadaşlarına gülümsedi, sonra da tekrar Gregor'a baktı. Babası, Gregor'u kovmak yerine öncelikle alt kiracıları sakinleştirmenin daha gerekli olduğunu düşünüyordu görünüşte, oysa heyecanlanmamışlardı bile ve Gregor bunları keman gösterisinden daha fazla eğlendiriyordu sanki. Hızla adamların yanına gidip kollarını iki yana açarak onları odalarına sokmaya, bir yandan vücuduyla Gregor'u görmelerini

engellemeye çalıştı. Bu kez gerçekten de biraz kızdılar, ancak babanın davranışına mı, yoksa Gregor gibi bir komşuya sahip olduklarını bilmediklerini şu anda öğrenmiş olmalarına mı kızdıkları pek belli değildi. Babadan bir açıklama yapmasını istediler, onlar da kollarını havaya kaldırdılar, gerginlik içinde sakallarını didikliyor ve yavaşça odalarına doğru geri çekiliyorlardı. Bu arada kız kardeşi aniden kesintiye uğrayan gösterisinin ardından içine düştüğü kendini yitirme duygusunu üzerinden atmış, keman ve yayı bir süre boyunca hareketsizce sarkan ellerinde tuttuktan ve hâlâ çalıyormuşçasına notalara bakmaya devam ettikten sonra bir anda kendini toparlamış, çalgısını nefes darlığı yüzünden bütün şiddetiyle çalışan akciğerleriyle hâlâ koltuğunda oturmakta olan annesinin kucağına koymuş, ardından da babasının sıkıştırmasıyla alt kiracıların şimdi daha bir hızlı yaklaştıkları yan odaya koşmuştu. Kız kardeşin deneyimli elleri altında yataklardaki yorgan ve yastıkların güzelce havalandırılıp düzenlendiği görülüyordu. Beyler odaya daha girmeden kız yatakları hazırlamış ve odadan çıkıvermişti. Babası yine o bildik dikkafalılığını takınmış ve kiracılarına her şeye rağmen borçlu olduğu saygıyı büsbütün unutuvermişti. Sıkıştırdıkça sıkıştırıyordu adamları, ta ki ortancası odanın kapısında ayağını gümbürtüyle yere vurup babayı bu şekilde durdurana dek. "Bununla açıklamak isterim ki," dedi adam, elini havaya kaldırdı ve bakışlarıyla anneyle kız kardeşi de aradı, "bu ev ve aile içinde hüküm süren iğrenç koşulları dikkate alarak," –burada hızlı bir kararla yere tükürdü– "odamı derhal bırakacağım. Burada oturduğum günler için de tabii ki en ufak bir ödeme yapmayacağım, aksine, karşınıza bazı –inanın bana– kolayca temellendiri-

lebilecek isteklerle çıkıp çıkmayacağımı da düşüneceğim daha." Sustu ve bir şey bekliyormuşçasına dosdoğru önüne baktı. Gerçekten iki arkadaşı da birden söze girdiler: "Biz de hemen çıkıyoruz." Bunun üzerine kapı tokmağını kavrayıp kapıyı gürültüyle kapadı.

Baba el yordamıyla, sendeleye sendeleye koltuğuna gidip çöktü; alışıldık akşam uyuklamalarından birine hazırlanıyor gibiydi ama dengesizce duran başını kuvvetle yukarı aşağıya sallaması kesinkes uyumadığını gösteriyordu. Gregor bütün süre boyunca, alt kiracıların onu yakaladıkları yerde hareketsizce yatmıştı. Planının başarısızlığı nedeniyle yaşadığı hayal kırıkhğı ve belki uzun süre aç kalmasından kaynaklanan zayıflık da hareket etmesini olanaksız hale getiriyordu. Hemen bir an sonrasında meydana gelecek genel ve yükünü onun üzerine boşaltacak bir yıkımın bir bakıma kesin gerçekleşeceğinden korkarak bekliyordu. Annesinin titreyen parmakları arasından kayıp kucağından düşerek, yankılı bir ses çıkaran keman bile ürkütmedi onu.

"Sevgili büyüklerim," dedi kız kardeşi ve giriş niyetine eliyle masaya vurdu, "bu böyle devam edemez. Siz bunu anlayamıyorsanız da ben anlıyorum. Bu canavarın karşısında kardeşimin adını ağzıma almak istemiyorum, bu yüzden de sadece şunu diyorum: ondan kurtulmaya çalışmalıyız. Biz, insanın olanakları el verdiğince ona bakmayı ve katlanmayı denedik, bence kimse bize en ufak bir suçlamada bile bulunamaz."

"Yerden göğe haklı," dedi babası kendi kendine. Hâlâ yeterince nefes alamayan annesi elini ağzına götürüp gözlerinde abuk sabuk bir ifadeyle, boğuk boğuk öksürmeye başladı.

Kız hızla annesinin yanına gidip kadının alnını tuttu. Kızın sözleri babayı daha kesin düşüncelere yöneltmiş gibiydi; oturduğu yerde doğrulmuştu ve alt kiracıların akşam yemeğinden beri masada duran tabaklarının arasında hizmetli kasketiyle oynuyor, bir yandan da arada bir kımıldamadan duran Gregor'a bakıyordu.

"Ondan kurtulmak zorundayız," dedi kız bu kez sadece babasını hedef alarak, çünkü annesi öksürük yüzünden bir şey duymuyordu, "yoksa ikinizi de öldürecek, bunu görür gibiyim. İnsan bizler gibi ağır işlerde çalışmak zorundayken bir de eve gelip bu sonu gelmez eziyete dayanamaz. Ben de dayanamıyorum artık." Derken öyle şiddetli ağlamaya başladı ki, gözyaşları annesinin yüzüne sıçrıyor, o da bunları mekanik el hareketleriyle siliyordu.

"Evladım," dedi babası üzüntü ve dikkat çekici bir hoşgörüyle, "iyi de ne yapalım?"

Kız, az önce ağlarken, eskiden duyduğu güvenin aksine ele geçirildiği çaresizliğin işareti olarak omuz silkti sadece.

"Bizi anlayabilseydi," dedi babası soru sorar gibi; kız ağlamanın arasında elini hararetle iki yana sallayarak bunun düşünülemeyeceğini söylemeye çalıştı.

"Bizi anlayabilseydi," diye tekrarladı babası ve gözlerini kapatarak kızın bunun olanaksızlığına dair kanısını kabullendi, "o zaman belki onunla uzlaşmaya varılabilirdi. Ama böyle–"

"Gitmeli," diye bağırdı kız, "bu tek çaremiz baba. Onun Gregor olduğunu kafandan atmak zorundasın sadece. Esas felaketimiz, onca zaman buna inanmış olmamız. Ama nasıl Gregor olabilir ki? Eğer Gregor olsaydı, insanların bir hayvanla bir arada yaşamasının mümkün olmadığını çoktan

anlar ve kendi isteğiyle çekip giderdi. O zaman bir kardeşimiz olmazdı ama yaşamaya devam ederdik ve onun anısını onurla yaşatırdık. Oysa şimdi bu hayvan peşimizi bırakmıyor, kiracıları evden kaçırıyor, belli ki bütün eve el koyup bizim sokaklarda kalmamızı istiyor. Bak işte baba," diye bağırdı birden, "yine başlıyor!" Ve Gregor için tümüyle anlaşılmaz bir korkuyla kız kardeşi annesinin yanından ayrıldı, Gregor'un yakınında kalmaktansa annesini feda etmek istiyormuşçasına annesinin koltuğundan kendini adeta uzağa itip babasının arkasına koşuverdi; sadece kızın davranışından heyecanlanmış olan babası da ayağa kalktı ve kızı koruyormuş gibi kollarını onun önünde yarı havaya kaldırdı.

Ama Gregor herhangi bir kimseyi, hele de kız kardeşini korkutmayı kesinlikle düşünmüyordu ki. Odasına geri gitmek üzere dönmeye başlamıştı sadece; ama durumunun acı veriyor oluşu yüzünden, zor dönüşlerde başını destek olarak kullanması gerektiğinden ve bunu yaparken de başını defalarca kaldırıp yere vurduğundan dikkatleri üzerine çekiyordu. Durup çevresine bakındı. İyi niyeti anlaşılmışa benziyordu; sadece anlık bir korkuydu duyulan. Şimdi hepsi suskun ve üzüntüyle ona bakıyordu. Annesi bacaklarını öne doğru uzatıp bitiştirmiş, koltuğunda yatıyordu, gözleri halsizlikten kapandı kapanacaktı; babası ve kız kardeşi yan yana oturuyorlardı, kız kardeşi elini babasının boynuna koymuştu.

"Belki de artık dönmeme izin verirler," diye düşündü Gregor ve tekrar işe koyuldu. Zorlu uğraşısı yüzünden derin derin nefes alıp vermesine engel olamıyor, sık sık dinlenmek zorunda kalıyordu. Ayrıca şimdi onu sıkıştıran da yoktu, her şey kendisine bırakılmıştı. Dönüşü tamamladığında,

hemen doğruca geriye doğru yürümeye başladı. Kendisiyle odası arasındaki uzaklığın büyüklüğü karşısında hayrete kapıldı ve bu güçsüz haliyle kısa bir süre önce aynı yolu hani hiç farkına bile varmadan nasıl kat etmiş olduğunu bir türlü anlayamadı. Devamlı olarak sadece hızla sürünmeyi düşündüğünden, ailesinin tek bir sözünün, tek bir seslenişinin onu rahatsız etmeyişine neredeyse hiç dikkat etmedi. Kapıya vardığında ancak başını çevirdi, tümüyle değil elbet, çünkü boynunun kaskatı olmaya başladığını hissediyordu, arkasında hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu görebildi yine de, bir tek kız kardeşi ayağa kalkmıştı. Son bakışı, iyice uykuya dalmış olan annesine değdi.

Odasına girmesiyle kapının alelacele kapanması, sürgülenmesi ve kilitlenmesi bir oldu. Gregor arkasındaki bu ani gürültüden öyle bir korktu ki, çırpı bacakları ikiye katlandılar. Bu kadar acele eden, kız kardeşiydi. Önce ayağa kalkıp beklemişti, sonra da hızla ileriye fırlamıştı –Gregor onun geldiğini duymamıştı bile– ve "Nihayet!" diye bağırdı annesiyle babasına, anahtarı kilidin içinde döndürürken.

"Peki ya şimdi?" diye sordu Gregor kendi kendine ve karanlıkta etrafına bakındı. Çok geçmeden, artık hiç mi hiç hareket edemediğini fark etti. Buna şaşırmadı, esas o ana kadar bu incecik bacaklarıyla gerçekten de yerinden kımıldayabilmesini olağandışı buldu. Öte yandan, kendini öncesine göre daha rahat hissediyordu. Gerçi bütün vücudu ağrıyordu ama bu ağrılar giderek hafifliyordu ve sonunda hepten geçip gidecek gibi geliyordu ona. Sırtındaki çürümüş elmayı ve tümüyle yumuşak tozla örtük yangılı bölgeyi artık hissetmiyordu bile. Ailesini yoğun bir duygu ve sevgiyle düşünüyordu. Yok olması gerektiğine dair düşün-

cesinde belki kız kardeşininkinden bile daha kararlıydı. Bu boş ve huzur verici düşüncelerle, saat kulesi sabahın üçünü vurana dek oyalandı. Pencerenin öte yanındaki genel aydınlanmanın başlangıcını da gördü. Derken başı isteği dışında tamamen düştü ve burun deliklerinden son nefesi de güçsüzce çıkıverdi.

Sabah erkenden temizlikçi kadın geldiğinde, – her ne kadar defalarca uyarılmış olsa da, güçlü kuvvetli ve aceleci oluşundan bütün kapıları öyle bir çarparak kapıyordu ki, onun gelmesiyle birlikte evin hiçbir yerinde rahat bir uykunun imkânı kalmıyordu– Gregor'un odasına yaptığı olağan kısa ziyaretinde önce özel bir şey bulamadı. Gregor'un yerde böyle hareketsizce kasten yattığını ve küskünmüş gibi davrandığını düşündü; onun zekâsından her şey beklenirdi. Kadın, elinde rastlantıyla uzun saplı süpürgeyi tutuyor olduğundan, kapının ağzından Gregor'u gıdıklamaya çalıştı. Bundan da bir sonuç çıkmayınca sinirlendi ve Gregor'u biraz daha içeriye doğru itti; onu hiçbir karşı koyma olmaksızın yerinden oynatınca ancak dikkatini çekti. Ama işin aslını hemencecik anlayınca gözlerini ardına kadar açtı, usulca ıslık çalmaya başladı ama uzun süre oyalanmadı, aksine, yatak odasının kapısını sertçe açıp yüksek sesle karanlığın içine doğru bağırdı: "Gelin şuna bir bakın hele, gebermiş; orada yatıyor, geberip gitmiş!"

Samsa çifti yataklarında doğrulup otururak temizlikçi kadının verdiği haberi kavramaya fırsat bulamadan, kadının neden olduğu korkuyu yenmeye çalıştılar. Ama bunun ardından Bay ve Bayan Samsa, her biri kendi tarafından olmak üzere, hemen yataktan çıktılar, Bay Samsa yorganı omuzlarına koydu, Bayan Samsa sadece geceliğiyle çıktı, bu halde Gregor'un odasına girdiler. Bu arada, alt kiracıların eve

taşınmalarından bu yana Grete'nin yattığı oturma odasının da kapısı açılmıştı; hiç uyumamış gibi tamamen giyinikti, soluk yüzü de bunu kanıtlıyordu sanki. "Ölmüş mü?" dedi Bayan Samsa ve her şeyi kendisi yoklayabildiği ve yoklamadan da anlayabildiği halde soran bakışlarla temizlikçi kadına çevirdi başını. "Öyle olmalı," dedi temizlikçi kadın ve kanıt niyetine Gregor'un leşini süpürgeyle epeyce yana doğru itti. Bayan Samsa süpürgeyi tutmak istercesine bir harekette bulundu ama tutmadı. "Öyleyse," dedi Bay Samsa, "şimdi Tanrı'ya şükredebiliriz." Haç çıkardı, üç kadın da taklit etti onu. Gözünü ölüden başka yere çevirmeyen Grete, "Şuna bakın, ne kadar da zayıfmış. Uzun zamandır bir şey yemiyordu ne de olsa. Yiyecekler içeri girdiği gibi gerisingeri dışarıya çıkıyorlardı." Gregor'un gövdesi gerçekten de tamamen yassı ve kuruydu, küçük bacakları tarafından artık yukarı kaldırılmadığından ve göze çarpan başka bir şey de olmadığından, bu aslında ancak şimdi fark ediliyordu.

"Grete, gel biraz yanımızda kal," dedi Bayan Samsa melankolik bir gülümsemeyle ve Grete leşe bakmaktan vazgeçmeksizin annesiyle babasının peşi sıra yatak odasına gitti. Temizlikçi kadın kapıyı kapayıp pencereyi ardına dek açtı. Sabahın ilk saatleri olduğu halde serin havaya hafif ılıklık karışmaktaydı. Martın sonuydu ne de olsa. Üç alt kiracı odalarından çıkıp şaşkınlık içinde kahvaltılarına bakındılar; onları kimse düşünmemişti. "Kahvaltı nerede?" diye sordu ortancası asık suratla temizlikçi kadına. Berikiyse parmağını ağzına götürüp ardından da alelacele ve sessizce beylere Gregor'un odasına gelmelerini belirtmeye çalıştı. Geldiler de ve elleri hafif yıpranmış ceketlerinin ceplerinde, şu anda iyice aydınlanmış odanın içinde, Gregor'un cesedinin çevresinde durdular.

O anda yatak odasının kapısı açıldı ve Bay Samsa hizmetli üniformasıyla kapıda göründü, bir kolunda karısı, diğerinde kızı vardı. Hepsinin gözü ağlamaktan kızarıktı hafif; Grete yüzünü ikide bir babasının koluna gömüyordu.

"Evimden derhal çıkın!" dedi Bay Samsa ve iki kadını bırakmaksızın kapıyı işaret etti. "Ne demek istiyorsunuz?" dedi beylerin ortancası hafif bir telaşla ve gülümsedi yapmacık bir ifadeyle. Öbür ikisi ellerini arkalarında sürekli birbirlerine sürtüp duruyorlardı; tıpkı kendilerinin lehine sonuçlanması gereken bir tartışmayı sevinçle bekliyormuş gibi. "Ne söylüyorsam, onu," diye cevapladı Bay Samsa ve iki refakatçisiyle birlikte aynı çizgi üzerinde kiracıya doğru yürüdü. Adam başta sesini çıkarmadan durup yere baktı, sanki aklından geçen şeyler yeni bir düzene giriyorlardı. "Gidiyoruz o halde," dedi ve ardından, aniden etkisi altına girdiği bir alçakgönüllülükle bu kararı için dahi yeni bir onay beklercesine Bay Samsa'ya baktı. Bay Samsa gözlerini iri iri açıp, birkaç kez başını sadece kısaca yukarı aşağıya sallayarak adama baktı. Bunun üzerine adam gerçekten apar topar uzun adımlarla hole gitti, iki arkadaşı bir süreliğine gayet sakin ellerle konuşmaya kulak vermişken, şimdi adeta hoplayarak onun peşine takıldılar, Bay Samsa kendilerinden önce hole girer ve liderleriyle olan bağlantılarını koparır korkusuyla. Holde üçü birden askıdan şapkalarını aldılar, baston kovasından bastonlarını çekip çıkardılar, bir şey söylemeksizin eğilip evi terk ettiler. Bay Samsa, göründüğü kadarıyla tümüyle temelsiz bir güvensizlik duygusu içinde, iki kadınla birlikte evden dışarıya, koridora çıktı; hep birlikte tırabzana yaslanıp üç adamın gerçi yavaş ama durmaksızın uzun merdivenden aşağıya inişlerini, her kat

arasında merdiven boşluğunun belli bir kıvrımında kaybolup, bir an sonra tekrar ortaya çıkışlarını seyrettiler; derine ulaştıkça Samsa ailesinin onlara ilgisi de giderek azalıyordu ve başının üzerinde gururla dimdik taşıdığı sepetiyle bir kasap çırağı önce onlara doğru, sonra da onları geçip yukarı doğru çıkarken, Bay Samsa kadınlarla birlikte çok geçmeden tırabzanların başından ayrıldı ve hep beraber, rahatlamışçasına, evlerine girdiler.

Bugünü dinlenmeye, gezintiye ayırmaya karar verdiler; böyle bir arayı sadece hak etmemişlerdi, buna kesinlikle ihtiyaçları da vardı. Böylece masanın başına oturup üç tane özür mektubu yazdılar; Bay Samsa kendi müdürlüğüne, Bayan Samsa kendisine siparişleri verene, Grete de işyeri sahibine. Mektupların yazımı sırasında temizlikçi kadın sabah işlerinin bittiğini ve gidiyor olduğunu söylemek üzere içeri girdi. Üç mektup yazarı önce kadına hiç bakmaksızın sadece başlarını salladılar, temizlikçi kadın hâlâ gitmeyince ancak başlarını kaldırıp kızgın bir ifadeyle baktılar. "Eee?" diye sordu Bay Samsa. Temizlikçi kadın gülümseyerek kapıda dikiliyordu; sanki aileye büyük bir müjde verecekti de bunu ancak adamakıllı sorup öğrenmeye kalktıklarında yapmak istiyor gibiydi. Şapkasının üzerindeki neredeyse dik duran ve Bay Samsa'nın kadının işe girdiğinden bu yana sinirine dokunan küçük devekuşu tüyü hafifçe dört bir yana doğru sallanıyordu. "Söyleyin bakalım, ne istiyorsunuz?" diye sordu Bayan Samsa, temizlikçinin en çok çekindiği kişi oydu. "Evet," diye cevapladı kadın ve içten gülmesi yüzünden konuşmasına hemen devam edemedi, "şey, efendim, yandaki şu şeyin nasıl yok edileceğini siz hiç düşünmeyin. Onu ben hallettim bile." Bayan Samsa ve Grete tekrar mektuplarına

eğildiler, yazmaya devam etmek istiyorlardı sanki; temizlikçi kadının bütün her şeyi en ince ayrıntısıyla anlatmaya başlayacağını fark eden Bay Samsa, elini ona doğru uzatarak kararlı bir şekilde kadını susturdu. Gelgelelim kadın anlatmasına izin verilmediğini anlayınca, acelesi olduğunu hatırlayıp gücenmiş olduğunu hissettirerek, "Hadi kalın sağlıcakla," dedi, aniden döndü ve arkasından kapıyı vahşice çarparak evden çıktı.

"Akşam bunun işine son verilecek," dedi Bay Samsa; ama ne kızından, ne de karısmdan bir cevap aldı, çünkü gündelikçi kadın annenin ve kızın henüz kavuştukları huzuru kaçırmış gibiydi. İkisi yerlerinden kalktılar, pencereye gittiler ve birbirlerine sarılıp orada durdular. Bay Samsa, koltuğundan kalkmaksızın onlara döndü ve karısıyla kızını bir süre sessizce izledi. Sonra seslendi: "Gelin artık buraya. Eskiyi de unutun artık. Ve biraz da beni düşünün." Karısıyla kızı hemen ona koştular, sarılıp okşadılar ve mektuplarını çarçabuk bitirdiler.

Daha sonra üçü, aylardan beri ilk kez evden birlikte çıktılar ve tramvaya binip kent dışına, açıklıklara gittiler. İçinde yalnız onların bulunduğu vagonun her yanı güneşin sıcak ışıklarına boğulmuştu. Koltuklarında rahat rahat arkalarına dayanarak gelecekteki olasılıkları konuştular ve yakından incelendiğinde, bu olasılıkların hiç de kötü olmadığı ortaya çıktı, çünkü üçünün de çalıştıkları işler –bu konuda birbirlerine henüz hiçbir şey sormamışlardı–, son derece uygundu ve özellikle sonrası için çok şeyler vaat etmekteydi. O an için durumlarında düşünülebilecek en ileri ölçüdeki iyileşme, bir ev değiştirmeyle kolaylıkla sağlana-

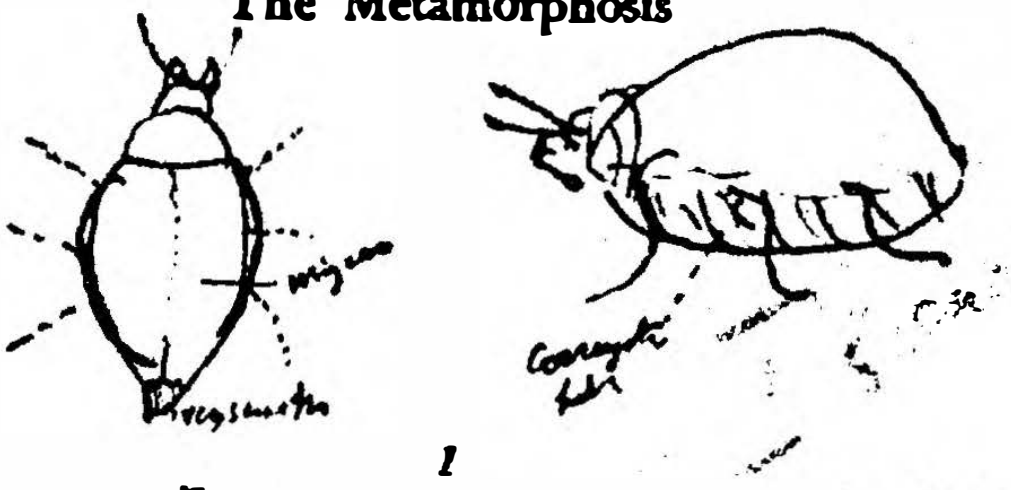
bilirdi; artık şimdi oturdukları, Gregor'un bulmuş olduğu evden daha küçük ve ucuz ama daha iyi bir yerde ve daha kullanışlı bir eve geçmek istiyorlardı. Böyle konuşurlarken kızlarına bakan Bay ve Bayan Samsa, ikisi de hemen hemen aynı anda olmak üzere, Grete'nin, yanaklarını soldurmuş olan onca sıkıntıya karşın, son zamanlarda ne kadar güzel ve dolgun vücutlu bir kıza dönüşmüş olduğuna dikkat ettiler. Daha sessizleşerek ve neredeyse farkına varmaksızın bakışlarıyla anlaşarak, kızları için artık uygun bir koca aramanın zamanının da geldiğini düşündüler. Ve yolculuklarının sonunda aralarından ilk olarak kızları ayağa kalkıp da dipdiri bedeniyle gerindiğinde, bu onlara yeni düşlerinin ve iyi niyetlerinin bir tür onaylanışı gibi geldi.][1]

1 Köşeli parantez içinde yer alan bu iki paragraf, Vedat Çorlu çevirisiyle yayınladığımız ve editörlüğünü Wolf Kittler, Hans-Gerd Koch ve Gerhard Neumann'ın üstlendiği *Dönüşüm*'ün S–Fischer edisyonunda bulunmadığından, başka bir edisyonda yer alan bu iki paragrafı Ahmet Cemal çevirisiyle aktarıyoruz. Usta çevirmen Ahmet Cemal'e verdiği izin için teşekkürlerimizle. *–yhn*

Vladimir Nabokov | Dönüşüm

Çeviren | Savaş Kılıç

The Metamorphosis

As Gregor Samsa awoke one morning from uneasy dreams he found himself transformed in his bed into a gigantic insect. He was lying on his hard, as it were armor-plated, back and when he lifted his head a little he could see his dome-like brown belly divided into stiff arched segments on top of which the bed quilt could hardly keep in position and was about to slide off completely. His numerous legs, which were pitifully thin compared to the rest of his bulk, waved helplessly before his eyes.

What has happened to me? he thought. It was no dream. His room, a regular human bedroom, only rather too small, lay quiet between the four familiar walls. Above the table on which a collection of cloth samples was unpacked and spread out—Samsa was a commercial traveler—hung the picture which he had recently cut out of an illustrated magazine and put into a pretty gilt frame. It showed a lady, with a fur cap on and a fur stole, sitting upright and holding out to the spectator a huge fur muff into which the whole of her forearm had vanished!

Nabokov'un derste kullandığı "Dönüşüm" nüshasının ilk sayfası.

BİR HİKÂYEYİ, şarkıyı, resmi ne kadar heyecanla, ne kadar hayranlıkla ele alıp incelersek inceleyelim, boş gözlerle bakanlar, tüyleri ürperıneyenler olacaktır kuşkusuz. Kral Lear kendisi ve kızı Cordelia için büyük bir arzuyla "Eşyanın esrarına bürünmek"ten [Act V, Scene 3] bahsediyordu — sanatı ciddiye alan herkese benim de tavsiyem bu. Adamcağızın biri paltosunu çaldırmış (Gogol'ün "Palto"su);[1] öbürü böceğe dönüşmüş (Kafka'nın *Dönüşüm*'ü) — eee n'apalım yani? Bu "n'apalım yani"ye verilecek mantıklı bir cevap yoktur. Hikâyeyi tutup parçalarına ayırabilir, parçaların nasıl birbirine uyduğunu, bütünün bir yarısının öbürüne nasıl denk düştüğünü gösterebiliriz; ama adını koyamadığınız, def edemediğiniz hislerle gönlünüzü titreten bir hücre, bir gen, bir filiz olmalı içinizde. *Güzellik artı acıma* [beauty plus pity] — işte sanatın tanımına en çok yaklaştığımız formül bu. Güzelliğin olduğu yerde acıma da olur, çok basit bir nedenle: Güzellik ölüme mahkûmdur, her güzellik ölür gider, konuyla üslup, bireyle dünya ölür gider. Kafka'nın

1 Nabokov burada, parantez içinde, öykünün başlığının doğru İngilizce çevirisinin "Greatcoat", hatta "Carrick" (kaput) olduğunu belirtiyor. –*çn*

Dönüşüm'ünü böceklere dair fantastik bir hikâyeden ibaret sayınayan biri çıkarsa, iyi ve sıkı okurların safına katıldığı için kutlarım onu.

Ele almak istediğim konu fantazi ve gerçeklik, bunlar arasındaki ilişki. *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* gibi bir hikâyeyi alegori –her insanın içindeki İyi ile Kötü'nün mücadelesi– olarak okumaya kalksak, tatsız ve çocukça bir alegori olur bu. Hikâyedeki gölge oyunu, burada bir alegori bulan zihniyetin karşısına sağduyunun imkânsız olduğunu bildiği birtakım fiziksel olaylar çıkarır; fakat sağduyulu bakan zihniyet için hikâyenin dekorunda aslında genel insan deneyimine ters düşen hiçbir şey yoktur ilk bakışta. Ben hikâyenin dekorunun ikinci bakışta genel insan deneyimine ters düştüğünü, Jekyll'ın çevresindeki Utterson ve birtakım başka kişilerin, bir anlamda, en az Mr. Hyde kadar hayal ürünü olduğunu öne sürmek istiyorum. Bu kişilere fantastik gözüyle bakmadıkça büyülenmeyiz. Büyücü aradan çıkıp hikâyeci ile öğretmen baş başa kalınca da, doğrusu, sohbetleri hiç çekilmez.

Jekyll ile Hyde'ın hikâyesi gayet güzel çatılmış olmasına rağmen, eski bir hikâyedir. Ana fikri manasızdır, çünkü ne iyilik ne de kötülük tanımlanmıştır aslında: İkisi de varsayılmıştır, mücadeleleri de iki karikatürün mücadelesidir. Büyüleyici yan, Stevenson'ın hayalgücünde yatıyor; sanat ile düşünce, üslup ile konu birbirinden ayrılmadığı için, hikâyenin yapısında da benzer bir şey olduğunu öne sürmek istiyorum. Hikâyenin sanatsal gerçekleşiminde bir kusur, (biçim ile içeriği ayrı ayrı ele alırsak) Gogol'ün *Palto*'sunda ve Kafka'nın *Dönüşüm*'ünde bulunmayan bir kusur olduğu düşüncesindeyim ben hâlâ. Dekorun fantastik yanı

–Utterson, Enfield, Poole, Lanyon ve yaşadıkları Londra– Jekyll'ın Hyde'laşmasındaki fantastik yanla aynı kalitede değildir. Tabloda bir çatlak vardır, bütünlük eksiktir.

Palto, Dr. Jekyll ve Mr. Hyde, Dönüşüm... bunların üçü için de fantazi denir. Bana göre başarılı her sanat eseri fantazidir, çünkü benzersiz bir bireyin benzersiz dünyasını yansıtır. Fakat bu üç hikâyeye fantazi dendiğinde, kastedilen bu hikâyelerin konuları bakımından gerçeklik denen şeyden kopmuş olduklarıdır. Fantazi denen hikâyelerin gerçeklik denen şeyden nasıl ve ne kadar ayrıldığım görmek için, *gerçekliğin* ne olduğunu inceleyelim öyleyse.

Diyelim ki üç tip adam aynı manzarada yürüyor. Bir Numara, sonuna kadar hak ettiği tatile çıkmış bir şehirlidir. İki Numara ise meslekten botanist. Üç Numara da oralı bir çiftçi. Bir Numara, şehirli, gerçekçi, sağduyulu denen biridir, önünde ne varsa ona bakar: Ağacı ağaç olarak görür, girdiği yolun Newton'a uzanan yeni ve güzel bir yol olduğunu haritasından bilir; Newton'da işyerinden bir arkadaşının tavsiye ettiği iyi bir restoran vardır. Botanist etrafına bakınca gördüklerini birebir bitki yaşamının unsurları, belirli ağaçlar ve otlar, çiçekler ve eğreltiler gibi açık tanımlı ve sınıflandırılmış biyolojik birimler olarak görür; onun için gerçek budur: Daha meşeyi karaağaçtan ayırt edemeyen gamsız turistin dünyası fantastik, muğlak, hülyalı, hayal ürünü bir dünyadır ona göre. O yöreden olan çiftçinin dünyasıysa orada doğup büyüdüğü için, tek tek her ağacı ve her patikayı bildiği, yolunun üzerindeki her ağacı gölgesinden tanıdığı için, hepsi onun günlük işiyle ve çocukluğuyla sımsıcak bir ilişki içinde olduğu için ve diğer ikisinin –sıkıcı turistin ve bitki sınıflandırma uzmanının– orada, o sırada bilmediği

küçücük bin bir şeyden ve düzenden haberdar olduğu için derinlemesine duygusal ve kişisel bir dünyadır. Sözünü ettiğimiz çiftçi çevresindeki bitkilerin botanik dünya görüşüyle ilişkisini bilmez, botanistse orada doğmuş biri için adeta kişisel anılar ortasında yüzen şu samanlığın veya babadan kalma tarlanın veya kavakların altındaki şu eski evin taşıdığı anlamı bilmez. Dolayısıyla karşımızda üç farklı dünya –farklı gerçeklikleri olan sıradan üç adam– var; şüphesiz başka varlıkları da tabloya dahil edebiliriz: Köpeği olan kör bir adam veya avcı, sahibiyle gezen bir köpek, günbatımını yakalamak isteyen bir ressam, arabasının benzini bitmiş bir genç kız... — bu dünyaların hepsi birbirinden alabildiğine farklıdır, çünkü *ağaç, yol, çiçek, gökyüzü, samanlık, başparmak, yağmur* gibi en nesnel kelimelerin birbirinden tamamen farklı öznel yan-anlamları vardır. Aslına bakılırsa, bu öznel hayat öylesine güçlüdür ki nesnel denen varoluşu içi boş ve kırık bir kabuğa çevirir. Nesnel gerçekliğe dönmenin tek yolu şudur: Bu bireysel dünyaları alır, bir güzel karıştırır, bu karışımdan bir damla çıkarır ve ona nesnel gerçeklik deriz. Oradan delinin biri geçmişse o damlada bir parçacık deliliğin, hoş bir tarlaya bakıp üstüne düğme veya bomba üretecek sevimli bir fabrika kondurmayı hayal eden biri geçmişse bir parçacık tam ve güzel anlamsızlığın tadını alabiliriz; ama bu delilik parçacıkları genel olarak ışığa tuttuğumuz test tüpümüzdeki nesnel gerçeklik damlası içinde dağılır gider. Ayrıca bu *nesnel gerçeklik* optik yanılsamaları ve laboratuvar testlerini aşan bir şey içerir. İçinde biraz şiir, biraz yüce duygular, biraz da enerji ve gayret (düğmeciler kralı hak ettiği yeri bu noktada bulabilir), biraz acıma, gurur ve tutku vardır — tabii biraz da yol kenarındaki tavsiye

edilen restoranda okkalı bir biftek yemek için sabırsızlık.

Dolayısıyla *gerçeklik* derken gerçekten de –tek bir damlada, yani bir milyon bireysel gerçekliğin karışımının ortalama bir örneğinde– bunların hepsini düşünürüz. Ben de *gerçeklik* kelimesini *Palto, Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* ve *Dönüşüm* gibi belirli fantazi dünyalarından oluşan arkaplana yerleştirirken bu anlamda (insan gerçekliği anlamında) kullanıyorum.

Palto ve *Dönüşüm*'de gülünç [grotesque], kalpsiz karakterler arasında, eğlence veya korku figürleri (zebra geçinen yabaneşekleri veya fare-tavşan kırması canlılar) arasında belli bir insan *pathos*'u yüklenmiş merkezi bir figür vardır. *Palto*'da merkezi figürün insanlığı Kafka'nın hikâyesindeki Gregor'unkinden farklıdır ama bu insan duygusallığı ikisinde de mevcuttur. *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*'daysa böyle bir duygusallık yoktur, hikâyede nabız yükselmez, (Sterne'in fantastik metni *A Sentimental Journey*'deki iç burkan) " 'Çıkamıyorum, çıkamıyorum,' dedi sığırcık kuşu" tonlamasının zerresi yoktur. Stevenson'ın Jekyll'ın ızdırabına sayfalar ayırdığı doğrudur ama sonuçta olay harika bir kukla gösterisinden ibarettir. Kafka ve Gogol'ün kendilerine özgü kâbuslarının güzelliği, hikâyelerinin merkezinde duran insan karakterlerinin çevrelerindeki gayriinsani karakterlerle aynı fantastik dünyaya ait olmalarında ama maskeyi atmak için, pelerini veya böceğin kabuğunu aşmak için o dünyadan çıkmaya çalışmalarında yatar. Stevenson'ın hikâyesindeyse bu birlik ve karşıtlığın zerresi yoktur. Utterson'ların, Poole'ların ve Enfield'ların her günkü sıradan karakterler olması istenmiştir; aslında bunlar, nasıl ki bildik Londra'yı saran Stevenson'ın sisi Dickens'ın stüdyosundan

geliyorsa, Dickens'dan türetilmiş karakterlerdir; dolayısıyla da Stevenson'ın kendi sanatsal gerçekliğine ait olmayan fantazmalardır. Aslında Jekyll'ın sihirli ilacının Utterson'ın hayatından daha gerçek olduğunu öne süreceğim. Fantastik Jekyll-ve-Hyde teması kâğıt üstünde bildik Londra ile karşıtlık içindedir ama asıl fark Gotik bir ortaçağ teması ile Dickens'vari bir tema arasındadır. Bu fark, absürt bir dünya ile marazi/patetik denecek kadar absürt Başmaçkin arasındaki veya absürt bir dünya ile trajik anlamda absürt olan Gregor arasındaki farkla aynı değildir.

Jekyll-ve-Hyde teması çevresiyle bütünlük oluşturmaz, çünkü fantazisi çevrenin fantazisinden farklıdır. Jekyll'da gerçekten de marazi/patetik veya trajik olan hiçbir şey yoktur. İnsanı hayran bırakan hokkabazlığın, o güzel hilenin her ayrıntısını beğeniriz ama işin içinde sanatsal kaynaklı bir duygusal nabız yoktur ve savaştan Jekyll'ın mı yoksa Hyde'ın mı galip çıktığı iyi okuru zerre kadar ilgilendirmez. Tabii ben son derece ince ayrımlardan söz ediyorum, bunları basit bir kılığa sokmak kolay değil. Açık seçik düşünen ama biraz yüzeysel kalan bir Fransız filozof, derin ama anlaşılmaz kalan Hegel'den görüşlerini kısaca anlatmasını istediğinde, Alman filozofun cevabı sert olur: "Bu meseleler ne kısaca anlatılabilir ne de Fransızca!" Hegel'in haklı olup olmadığı bir yana, biz Gogol-Kafka tarzı hikâye ile Stevenson tarzı arasındaki farkı hap şekline sokmaya çalışacağız.

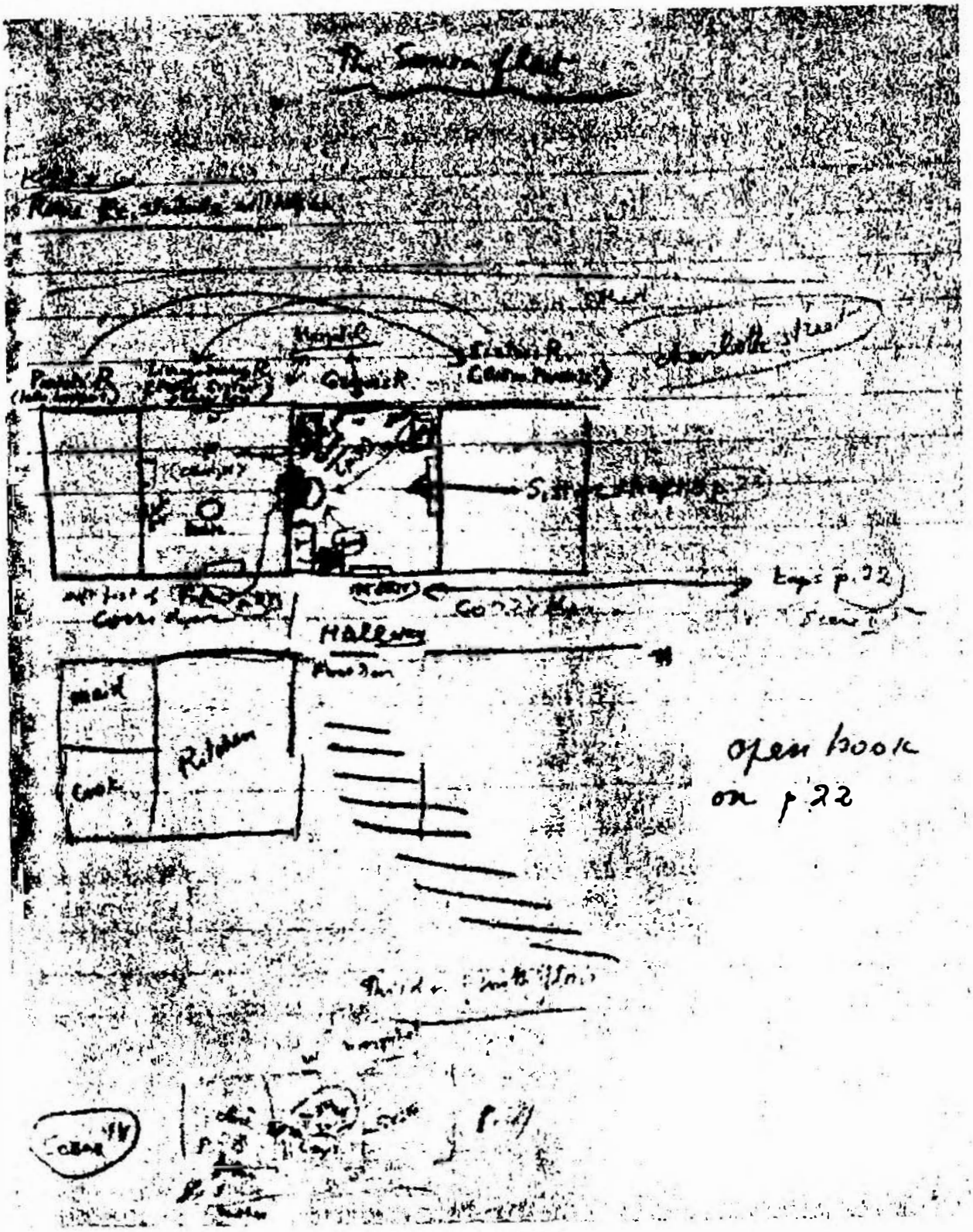
Gogol ve Kafka'da merkezde duran absürt karakter, etrafındaki absürt dünyaya aittir ama marazi/patetik ve trajik bir şekilde o dünyadan çıkıp insanların dünyasına girmeye çabalar — ve umutsuzluk içinde ölür. Stevenson'daysa merkezde duran gerçekdışı karakter, etrafındaki dünya-

nınkinden farklı bir gerçekdışılığa aittir. Dickens'vari bir ortamda bulunan Gotik bir karakterdir ve çabalayıp öldüğünde de kaderi geleneksel/konvansiyonel bir *pathos* içerir. Stevenson'ın hikâyesinin başarısız olduğunu söylemek istemiyorum. Kendi geleneksel/konvansiyonel tarzı içinde küçük bir başyapıttır elbette ama onun sadece iki boyutu varken Gogol-Kafka hikâyelerinin beş veya altı boyutu vardır.

1883'te doğan Franz Kafka Almanca konuşan Praglı bir Yahudi aileden geliyordu. Çağımızın en iyi Alman yazarıdır. Onun yanında Rilke gibi şairler veya Thomas Mann gibi romancılar cüce veya alçıdan yapılmış aziz heykelcikleri gibi kalır. Prag'daki Alman üniversitesinde hukuk okudu ve 1908'den itibaren bir sigorta şirketinin tam Gogol'vari ofisinde küçük bir kâtip, sıradan bir eleman olarak çalıştı. Şimdi ünlü olan eserlerinden, *Dava* (1925) ve *Şato* (1926) gibi pek azı yaşarken yayınlanmıştı. En iyi hikâyesi olan *Dönüşüm* (Die Verwandlung) 1912'nin sonbaharında yazıldı ve Ekim 1915'te Leipzig'de yayınlandı. 1917'de öksürürken ağzından kan gelmeye başladı ve hayatının kalanı, yedi yıllık bir dönemi, Orta Avrupa sanatoryumlarında geçirdiği günlerle kesintiye uğradı. Kısacık ömrünün (kırk bir yaşında ölecekti) son yıllarında mutlu bir gönül ilişkisi oldu ve 1923'te sevgilisiyle Berlin'de, benim oturduğum yerden pek uzak olmayan bir yerde yaşadı. 1924 baharında Viyana yakınlarında bir sanatoryuma gitti ve burada 3 Haziran tarihinde gırtlak vereminden öldü. Prag'da Yahudi mezarlığına gömüldü. Arkadaşı Max Brod'dan yazdığı her şeyi, yayın-

lanmış olanlar da dahil, yakmasını istemişti. Neyseki Brod arkadaşının dileğini yerine getirmeyecekti.

Dönüşüm'den söz etmeye başlamadan iki bakış açısını safdışı bırakmak istiyorum. İlk olarak Max Brod'un öne sürdüğü Kafka'nın yazdıklarına atfedilebilecek yegane kategorinin edebiyat değil, ermişlik olduğu görüşünü safdışı bırakmak istiyorum. Her şeyden önce Kafka sanatçıydı ve her ne kadar her sanatçının bir nevi ermiş olduğu (ben kendim bunu çok açıkça hissediyorum) iddia edilebilirse de, Kafka'nın dehasına dini içerimler atfedilebileceğini düşünmüyorum. Safdışı bırakmak istediğim diğer bakış açısı ise Freudcu yaklaşım. Kafka'nın Freudcu biyografi yazarları, örneğin *The Frozen Sea*'de (Donmuş Deniz, 1948) Neider, *Dönüşüm*'ün temellerinden birinin Kafka'nın babasıyla karmaşık ilişkisi ve ömrü boyunca duyduğu suçluluk duygusu olduğunu ileri sürer; ayrıca çocukların mit sembolizminde haşere olarak temsil edildiğini –benim için pek şüpheli– ve Kafka'nın "oğul Gregor"u Freudcu postülalara uygun şekilde temsil etmek için böcek simgesini kullandığını savunuyorlar. Böceğin, yazarın babası karşısındaki değersizlik hissini çok iyi ifade ettiğini öne sürüyorlar. Ben burada martavallarla (*humbugs*) değil böceklerle (*bugs*) ilgilendiğim için bu ipe sapa gelmez iddiayı reddedeceğim. Kafka'nın kendisi de Freud'un düşüncelerine fazlasıyla eleştirel yaklaşıyordu. Psikanalizi (aynen alıntılıyorum) "umutsuz bir gaflet" olarak görüyor ve Freud'un teorilerine ayrıntıların hakkını veremeyen veya, daha da önemlisi, işin özünü ıskalayan kabataslak, çok ama çok kısa özet niteliğindeki tablolar gözüyle bakıyordu. Freudcu bakış açısını safdışı bırakıp

Nabokov'un, Samsa'nın dairesinin planı için yaptığı çizim.

sanatsal uğrağa [moment] yoğunlaşmak istememin bir nedeni de bu.

Kafka'nın en çok etkilendiği edebiyatçı Flaubert'di. Güzel düzyazıyı göklere çıkaran Flaubert, ömrü vefa etseydi, Kafka'nın kullandığı araçla ilgili tutumunu ayakta alkışlardı. Kafka kullandığı kelimeleri hukuk ve bilim dillerinden almayı, onlara ironik bir kesinlik yüklemeyi, yazarın özel duygularını araya katmamayı seviyordu; Flaubert'in özel bir poetik etki elde etmesini sağlayan yöntem de tam olarak buydu.

Dönüşüm'ün kahramanı Gregor Samsa'dır ("Zamza" okunur); kahramanımız Prag'da yaşayan orta sınıftan bir ailenin oğludur, Flaubert'in kahramanlarını andıran, görgüsü kıt, hayatın daha çok maddi yanıyla ilgilenen, bayağı zevkleri olan insanlardır bunlar. Beş yıl kadar önce yaşlı Samsa parasının büyük kısmını kaybetmiş, oğlu Gregor bunun üzerine babasının alacaklılarından birinin yanında işe girmiş ve gezici bir kumaş satıcısı olmuştur. Babası bu sırada çalışmayı büsbütün bırakmıştır, kız kardeşi Grete'ninse yaşı daha çok küçük, annesi de astım hastasıdır; böylece bizim genç Gregor bütün aileyi geçindirmekle kalmaz, şimdi oturdukları daireyi de bulur. Ayrıntı vermek gerekirse Charlotte Sokağı'ndaki bu apartman dairesi, tıpkı kahramanımız gibi, parçalara bölünmüştür. Mekânımız Prag, Orta Avrupa, sene 1912; hizmetçilerin maaşı düşük olduğu için Samsa'ların da bir hizmetçisi (Anna yaşı 16, Grete'den bir yaş küçük) ve bir aşçısı var. Gregor çoğu zaman seyahattedir ama hikâyenin başında iki iş seyahati arasında bir geceyi evinde geçirmektedir; korkunç olay da işte o sırada olur. "Gregor Samsa bir sabah huzursuz düşlerden uyandığında, kendi-

ni yatağında dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldu. Zırhı andıran sertlikteki sırtının üzerinde yatmaktaydı ve başını azıcık yukarı kaldırdığında kubbemsi, kahverengi, yay biçimindeki sertliklerce bölümlenmiş; üstünde, tutunabileceği hiçbir şey kalmamış ve neredeyse tamamen kaymak üzere olan yorganın bulunduğu karnını gördü. Diğer kısımlarıyla karşılaştırıldığında acınacak denli ince bir sürü bacağı, gözlerinin önünde çaresizce parıldıyordu.

" 'Bana ne olmuş böyle?' diye düşündü. Bu bir düş değildi.

"Gregor'un bakışları daha sonra pencereye yöneldi; dışarıdaki can sıkıcı hava –pencerenin pervazına çarpan yağmur damlalarının sesi duyuluyordu– onu tümüyle kederlendirdi. 'Biraz daha uyusam ve tüm bu saçma sapan şeyleri unutsam, ne olur sanki,' diye düşündü, ne var ki bunu yapması kesinlikle mümkün değildi; çünkü sağ yanına dönük halde yatmaya alışıktı ama içinde bulunduğu koşullarda kendini bu konuma getiremezdi. Sağ tarafına dönmek için ne kadar güç harcarsa harcasın, sürekli sırtüstü konumuna yuvarlanıyordu gerisingeri. Bunu belki yüz kere denedi, debelenen bacaklarını görmemek için gözlerini kapadı[1] ve ta ki daha önce hissetmediği, hafif, boğuk bir acı duyunca bıraktı uğraşmayı.

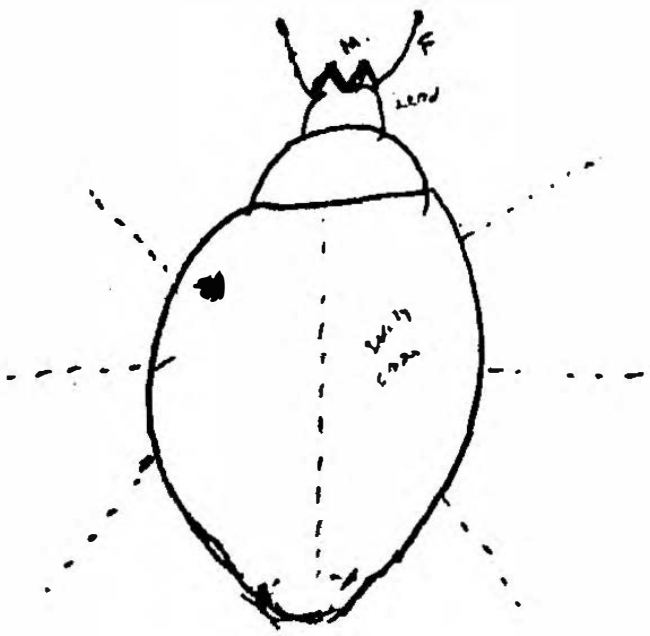
1 Nabokov, ders için kullandığı *Dönüşüm* metni üstüne aldığı notta şöyle diyor: "Normal bir böceğin gözkapağı yoktur, bu nedenle de gözünü kapatamaz — insan gözleri olan bir böcek söz konusu." Bu pasajın geneliyle ilgili de şöyle bir not düşmüş: "Metnin Almanca orijinalinde, bu hülyalı cümle dizisinde harika bir akıcılık var. Gregor yarı uyanık — başına gelen felaketi hiç şaşırmadan, çocuksu bir kabullenişle fark ediyor ve bu arada insanlığından kalma anılara, insani deneyimine de bağlı. Dönüşüm tam olarak gerçekleşmemiş henüz." *–İyhn (İngilizce yayına hazırlayanın notu)*

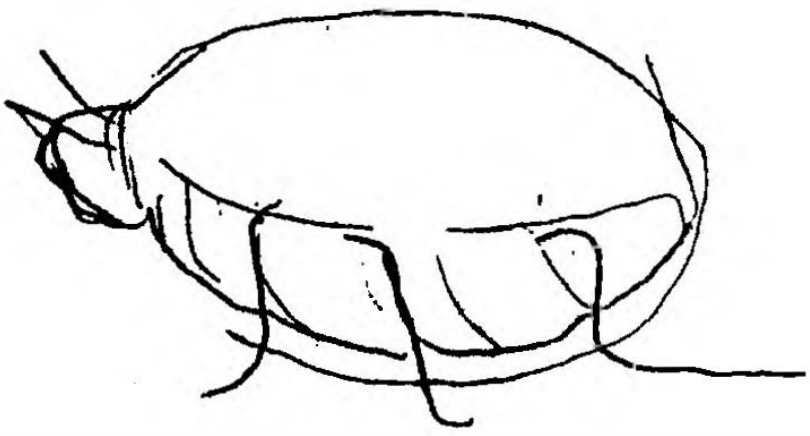
" 'Aman Tanrım,' diye düşündü, 'ne yorucu bir meslek seçmişim ben böyle! Her günüm yolda geçiyor. Bu iş mağazadaki esas işlerden çok daha yorucu, yetmiyormuş gibi bir de şu yolculuk zahmeti; tren bağlantılarını yakalama, düzensiz, kötü yemek yeme; sürekli değişen, uzun süreli olmayan, asla içtenlik kazanmayan insan ilişkileri gibi sıkıntılar da cabası. Bütün bunların canı cehenneme!' Karnının tepesinde hafif bir kaşıntı hissetti; başını daha rahat kaldırabilmek için sırtüstü halde yavaşça yatağın köşesine yaklaştı; ne işe yaradığını anlayamadığı bir sürü beyaz beneğin yer aldığı kaşıntılı noktayı buldu; bacaklardan biriyle bu noktaya dokunmak istedi ama hemen geri çekti; çünkü dokunur dokunmaz bütün vücudu ürperiverdi."

Peki zavallı Gregor, şu süklüm püklüm seyyar satıcı, tam olarak hangi "haşereye" dönüşüvermiş? Belli ki böceklerin, örümcek ve çıyanların, kabukluların mensup olduğu "eklem-bacaklılar" (*Arthropoda*) sınıfındandır. Başta söz edilen "bir sürü küçük bacağın" sayısı altıdan fazlaysa, Gregor zoolojik açıdan böcek değildir. Fakat sırtüstü uyanıp havada oynaşan altı bacağı olduğunu gören bir adamın "bir sürü" demek için "altı bacağı" yeterli bulabileceğini öne süreceğim. Dolayısıyla Gregor'un altı bacağı bulunduğunu, kendisinin de böcek olduğunu kabul edeceğiz.

Bir sonraki soru: Tam olarak hangi böcek? Metni yorumlayanlara bakılırsa *hamamböceği* ama tabii uymuyor bu. Hamamböceği kocaman bacakları olan düz bir böcektir, oysa Gregor kesinlikle düz değil: Karnı ve sırtı bombeli ve bacakları kısa. Hamamböceğine benzeyen yanı benzi: kahverengi. Hepsi bu. Öte yandan bölümlere ayrılmış kocaman, bombeli bir karnı ve kanat mahfazalarını andıran sert ve

yuvarlak bir sırtı var. Böceklerde bu tür mahfazalar küçük, incecik kanatları korur; bu kanatlar çıkıp böceği kilometrelerce sürecek zorlu bir yolculukta hedefine taşır. Gayet tuhaf bir şekilde böcek Gregor, sırtındaki sert kabuğun altında kanatları olduğunu asla fark etmez. (Bu benim adıma çok güzel bir gözlem, sizin de hayatınız boyunca kulağınıza küpe olsun: Bazı Gregor'lar, bazı Joe'lar ve Jane'ler kanatları olduğunu bilmezler.) Ayrıca çene kemikleri çok güçlüdür. Arka bacakları, bacaklarının üçüncü çifti (küçük ama güçlü bir çift) üzerinde doğrulup kilitteki anahtarı çevirmek için bu organlarını kullanır. Bu olgu bize boyu hakkında da bilgi verir: 3 ayak, yani aşağı yukarı 1 metre. Hikâye boyunca

Gregor yeni uzantılarını, ayaklarını ve dokunaçlarını kullanmaya gitgide alışır. Bu kahverengi, bombeli, köpek büyüklüğündeki böcek çok da geniştir. Kafamda şöyle canlandırdım: Almanca orijinalinde yaşlı gündelikçi ona *Mistkafer* diyor, yani "bokböceği". İyi kalpli kadının bu vasfı eklemesinin tek nedeninin yarenlik etmek olduğu aşikar. Gregor teknik anlamda bokböceği değildir. Sadece kocaman bir böcektir. (Ne Gregor'un ne de Kafka'nın bu böceği açık seçik gördüğünü de eklemeliyim.)

Şimdi dönüşüme daha yakından bakalım. Söz konusu değişim, ne kadar sarsıcı ve çarpıcı olursa olsun, ilk bakışta göründüğü kadar tuhaf değildir. Sağduyulu yorumculardan biri (Paul L. Landsberg, *The Kafka Problem,* haz. Angel Flores, 1964) şu notu düşüyor: "Alışık olmadığımız yerlerde uyuyunca, genelde uyandığımızda bir şaşkınlık anı geçirir, kendimizi bir an için rüyada zannederiz; süreklilik duygusunu imkânsız kılan bir yaşam tarzı olan seyyar satıcının hayatında bu deneyim defalarca yaşanmış olmalı." Gerçeklik duygusu sürekliliğe, sürüp gitmeye bağlıdır. Aslında bir sabah böcek olarak uyanmak, Napoléon veya George Washington olmaktan pek de farklı değildir. (Brezilya İmparatoru olarak uyanan bir tanıdığım var.) Gerçeklik denen şeyin yalnızlığı ve tuhaflığına gelince... bu her zaman için sanatçıyı, dehayı, kâşifi tanımlayan şeylerden biridir sonuçta. Fantastik böceğin çevresindeki Samsa ailesi de dehayı kuşatan vasatlıktan başka bir şey değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Şimdi hikâyenin yapısından söz edeceğim. Birinci bölüm yedi sahneye ayrılabilir:

I. Sahne: Gregor uyanır. Yalnızdır. Böceğe dönüşmüştür ama insanca izlenimleriyle yeni böcek içgüdüleri hâlâ birbirine karışmaktadır. Sahne, insan zamanı diyebileceğimiz unsurun işin içine girmesiyle sona erer.

"Bunun üzerine, dolabın üzerinde işleyen çalar saate baktı. 'Ulu Tanrım!' diye düşündü. Saat altı buçuktu ve yelkovan yavaşça ilerlemeye devam ediyordu; hatta buçuğu da geçiyor, çeyrek kalaya yaklaşıyordu. Saat çalmamış olabilir miydi? ... Bir sonraki tren yedideydi; ona yetişebilmek için deliler gibi acele etmesi gerekiyordu ve koleksiyonu da paketlenmemişti henüz, üstelik kendisini kesinlikle öyle diri ve hareketli de hissetmiyordu. Ayrıca, trene yetişse bile, patronunun gazabından kurtulamazdı; çünkü mağaza hizmetlisi beş treninde beklemiş ve onun yetişemediğini çoktan bildirmiş olmalıydı." Hasta olduğumu söylesem mi diye bir düşünür ama sigorta doktorunun "Turp gibi!" diye rapor vereceği sonucuna varır. "Peki doktor bu durumda tümüyle haksız mıydı? Gregor uzun uykunun ardından gelen gereksiz uyku sersemliği hariç, kendisini gerçekten çok iyi hissediyordu ve de çok büyük bir iştaha sahipti."

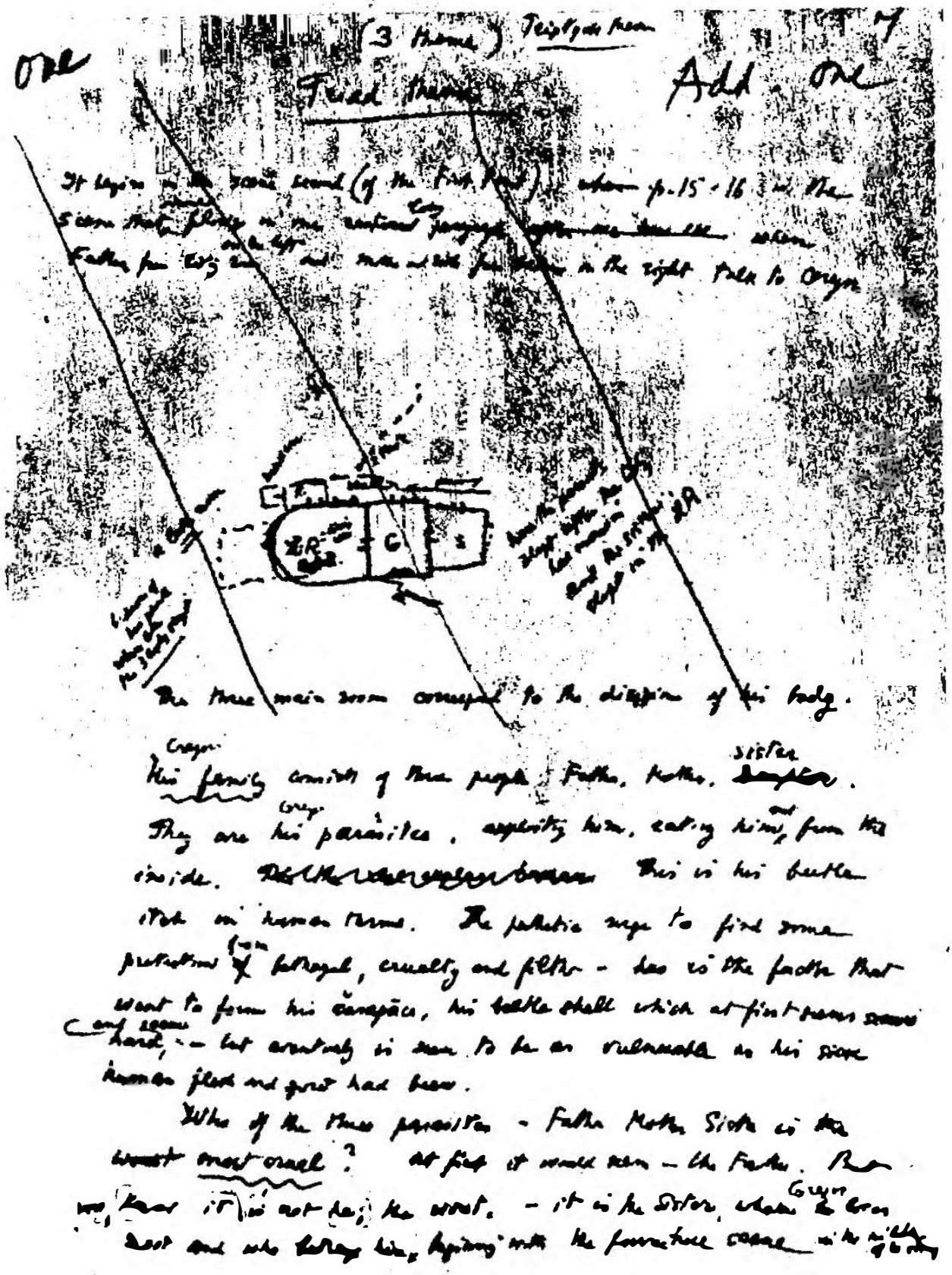
II. Sahne: Ailenin üç üyesi kapısını çalar; sırasıyla koridordan, oturma odasından ve kız kardeşinin odasından Gregor'a seslenip konuşur. Ailesi Gregor'un sırtından geçinen asalaklardır, sömürürler, için için yiyip bitirirler onu. İnsani bir dille ifade edilen böcekçe ukdesi budur. İhanetten, gaddarlıktan ve pislikten korunmak için duyduğu bu marazi/patetik arzudur sırtındaki kabuğu, böceğin kabuğunu var eden etken. Kabuğu ilk bakışta sert ve sağlam görünür ama zamanla o hasta insan bedeni ve ruhu gibi

savunmasız olduğu görülür. Peki sırtından geçinen asalaklardan –babası, annesi, kız kardeşi– en gaddarı hangisidir? İlk önce babayınış gibi görünür. Ama en kötüsü babası değil, kız kardeşidir: Gregor en çok onu sever ama hikâyenin ortasındaki mobilya sahnesinden itibaren Gregor'a ihanet eden de odur. İkinci sahneyle birlikte kapı teması başlar: "Yatağının başucundaki kapı dikkatle çalındı. 'Gregor,' diye seslenildi –annesiydi–, 'yediye çeyrek var. Yola gitmeyecek miydin sen?' O yumuşacık ses! Cevap veren sesini duyunca korktu; bu ses onun eski sesiydi, bunda şüphe yoktu; ancak bu sese alttan alta, bastırılamayan, acı dolu bir ciyaklama sesi karışıyor[du] ... 'Evet, evet, sağol anne, kalkıyorum,' demekle yetindi. Ahşap kapı yüzünden Gregor'un sesindeki değişiklik dışarıdan pek anlaşılmıyordu herhalde ... Gelgelelim bu kısa konuşma, ailenin öteki üyelerinin dikkatini Gregor'un beklenenin aksine hâlâ evde olduğu konusuna çekti ve hemen yan kapılardan birine babası zayıfça ama yumrukla vurmaya başladı. 'Gregor, Gregor,' diye bağırdı, 'ne oldu?' Ve çok geçmeden tekrar uyardı, bu kez daha kalın bir sesle: 'Gregor! Gregor!' Ama diğer yan kapıda kız kardeşinin alçak sesle yakınması duyuldu: 'Gregor? Kendini iyi hissetmiyor musun? Bir isteğin var mı?' Gregor her iki tarafa birden cevap verdi: 'Tamam, geliyorum,' dedi ve olabilecek en özenli ifadeleri kullanarak ve tek tek sözcüklerin arasına serpiştirdiği duraklamalar aracılığıyla sesindeki dikkat çekici pürüzleri ayıklamaya çalıştı. Babası da kahvaltısına geri döndü, kız kardeşi ise 'Gregor, kapıyı aç, yalvarıyorum sana,' diye fısıldadı. Ama Gregor kesinlikle kapıyı açmayı düşünmüyordu; aksine, yolculuklarından devraldığı, geceleri evdeyken bile bütün kapıları kilitleme alışkanlığını övmekle meşguldü."

III. Sahne: Planlayanın insan ama eylemleri yapanın böcek olduğu, yatak cenderesinden çıkma aşaması. Gregor hâlâ vücudunu insan vücudu gibi düşünmektedir ama insan vücudunun alt tarafı artık böceğin arka kısmıdır, üst tarafıysa böceğin ön kısmıdır. Elleri ve ayakları üstünde duran insan ona altı ayağı üstünde duran böcekmiş gibi gelmektedir. Bunu tam olarak anlayamaz ve arka ayakları üstünde durmaya çalışır habire. "Önce gövdesinin altbölümüyle çıkmak istiyordu yataktan ama henüz görmediği ve nasıl bir şey olduğunu henüz anlayamadığı bu altbölümü hareket ettirmek son derece güçtü; çok yavaş ilerliyordu; sonunda, neredeyse çılgına dönmüş bir halde, bütün gücünü toplayarak ve hiçbir şeyi umursamadan kendini ileriye doğru itiverdi; yönünü yanlış seçtiğinden yatağın ayakucundaki demire hiddetle çarptı; duyduğu şiddetli acı ona gövdesinin tam da bu altbölümünün şu anda belki de en hassas yeri olduğunu öğretti... Ardından ise şöyle dedi kendi kendine: 'Saat yedi çeyrek olmadan mutlaka yataktan çıkmış olmalıyım. Hem o zamana kadar mağazadan biri beni sormaya gelir kesin, çünkü mağaza yediden önce açılıyor.' Böylece gövdesini uzunlamasına eşit oranda olacak şekilde yataktan dışarı doğru sallandırmaya başladı. Kendisini yataktan bu halde düşürecek olursa, düşme sırasında iyice kaldıracağı başı büyük olasılıkla yaralanmayacaktı. Sırt kısmı serte benziyordu; halının üzerine düşmesi halinde bir şey olmazdı. En büyük kaygısı, yere düştüğünde çıkacak olan ve evin bütün kapılarının ardında, korku değilse bile merak uyandıracak gürültünün nasıl giderileceğiydi. Ama buna cesaret edilmesi gerekiyordu... Şimdi, kapıların tamamen kilitli oldukları bir yana bırakılacak olursa, yardım istemeli miydi

gerçekten? İçinde bulunduğu zor duruma rağmen bu düşünce karşısında gülümsemekten alamadı kendini."

IV. Sahne: Aile teması veya kapılar teması yeniden gündeme geldiğinde, Gregor Samsa debelenmeye devam etmektedir ve bu sahne esnasında en sonunda küt diye yataktan düşer. Bunun ardından gerçekleşen konuşma biraz Yunan korolarının repliklerine benzer. Neden hâlâ istasyona gitmemiş olduğunu öğrensin diye Gregor'un ofisinden birini göndermişlerdir. İşten kaytarmış adamı sorgulamak için sahnelenen bu can sıkıcı konuşma kötü bir rüyaya benzer. İkinci sahnedeki kapıların arkasından konuşma olayı tekrarlanır. Devamına dikkat edin: Ofisten gelen yetkili soldaki oturma odasından Gregor'la konuşur;. Gregor'un kardeşi Grete sağdaki odadan konuşur ağabeyiyle; annesiyle babası da oturma odasındaki yetkilinin yanına gelir. Gregor hâlâ konuşabilmektedir ama sesi gitgide boğuklaşmaya, çok geçmeden sözleri de anlaşılmaz olmaya başlar. (James Joyce'un yirmi yıl sonra yazdığı *Finnegans Wake*'te de ırmağın iki kıyısında çamaşır yıkayan iki kadın giderek taşa ve tıknaz bir karaağaca dönüşür.) Gregor sağdaki odada duran kız kardeşinin neden diğerlerine katılmadığını merak eder. "Belli ki yataktan yeni kalkmıştı ve giyinmeye henüz başlamamıştı. İyi ama neden ağlıyordu ki? Gregor kalkmadığı ve Yetkili Temsilci'yi içeri almadığı için mi; işini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için mi; patronu annesiyle babasından eski borçlarını isteyeceği için mi?" Zavallı Gregor ailesinin kullandığı bir araç olmaya o kadar alışmıştır ki acıma meselesi aklının ucundan geçmez: Grete'nin onun için üzülüyor olabileceğini düşünmez bile. Gregor'un oda-

Nabokov'un Dönüşüm'deki üçlü temaya dair notları.

sının iki yanından anne kız birbirlerine seslenir. Kız kardeşi ve hizmetçi, doktor ve çilingir bulmaya gönderilir. "Gregor ise çok daha sakindi şimdi. Belli ki söyledikleri anlaşılmıyordu artık, yine de kendisine yeterince, hatta öncesine göre çok daha anlaşılır geliyordu; bunun nedeni, belki de kulağının alışmış olmasıydı. Ama hiç olmazsa onun pek iyi olmadığına inanıyorlardı ve yardım etmeye de hazırlardı. İlk önlemlerin alınmasındaki kararlılık ve güven Gregor'u rahatlatmıştı. Kendini tekrar insanların arasına alınmış hissediyordu ve her ikisinden, doktordan ve çilingirden, aslında onları tam olarak ayırmaksızın, olağanüstü ve şaşırtıcı sonuçlar bekliyordu."

V. Sahne: Gregor kapıyı açar. "Gregor kendisini sandalyeyle birlikte yavaşça kapıya doğru sürükledi, varınca da sandalyeyi bıraktı, kapıya doğru atıldı, tutunarak dik durdu –küçücük ayaklarının tabanlarında biraz yapışkan madde vardı– ve burada yorgunluğun ardından bir an dinlendi. Ama hemen ardından kilitteki anahtarı ağzıyla çevirmeye girişti. Ne yazık ki gerçek dişlere sahip olmadığı anlaşılıyordu –peki anahtarı neyle tutacaktı?–, buna karşılık çeneleri elbette çok güçlüydü; bunların yardımıyla anahtarı gerçekten de hareket ettirdi ve o sırada kendisine kesinlikle zarar veriyor oluşuna dikkat etmedi, çünkü kahverengi bir sıvı ağzından anahtarın üzerine akıp oradan da yere damlıyordu... Kapıları bu şekilde açmak zorunda olduğundan, aslında kapı ardına dek açık olduğu halde kendisi henüz görünmüyordu. Önce çok yavaşça kapı kanatlarından birinin çevresini dönmek zorundaydı, hatta odaya daha girmeden sırtının üzerine düşmek istemiyorsa bunu çok çok dikkatle

yapması gerekirdi. Henüz bu zor hareketle uğraşırken ve dikkatini başka da bir şeye veremeyeceği bir anda Yetkili Temsilci'nin yüksek sesle 'Oh!' diye ünlediğini duyuverdi, –rüzgarın uğultusu gibi tınlamıştı bu ses– ardından adamın kendisini de gördü: kapıya en yakın duran oydu, elini ağzına bastırmış, görünmeyen, düzenli olarak etki eden bir güç tarafından sürükleniyormuşçasına yavaşça geri çekiliyordu sanki. Annesi, –Yetkili Temsilci eve gelmiş olduğu halde, saçları geceden bu yana hâlâ dağınık ve kabarıktı– önce babaya baktı ellerini kavuşturarak, ardından Gregor'a doğru iki adım attı ve çevresine yayılan eteklerinin tam ortasına çöküverdi, yüzüyse gözükmeyecek halde göğsüne gömüldü. Babası, Gregor'u odasına geri itmek istiyormuşçasına düşmanca bir ifadeyle yumruğunu sıktı, ardından kararsızlık içinde oturma odasında etrafına bakındı, daha sonra elleriyle yüzünü örtüp heybetli göğsü sarsılacak biçimde hıçkıra hıçkıra ağladı."

VI. Sahne: Gregor işten atılmamak için yetkiliyi sakinleştirmeye çalışır. " 'Pekala,' dedi Gregor, soğukkanlılığını koruyabilmiş tek kişinin kendisi olduğunu biliyordu, 'hemen giyineceğim, koleksiyonu toplayıp gideceğim. Gitmeme, gitmeme izin verecek misiniz? Evet, Sayın Yetkili Temsilci, görüyorsunuz işte, ben inatçı biri değilim ve çalışmayı seviyorum; yolculuklar çok zahmetli ama yolculuklar olmasaydı yaşayamazdım. Sayın Yetkili Temsilci, siz nereye gidiyorsunuz? Mağazaya mı? Nasıl? Her şeyi olduğu gibi rapor edecek misiniz? İnsan bazı anlarda çalışamayacak halde olabilir ama bu anlar eski başarıların hatırlanması ve daha sonra, engel ortadan kaldırıldığında, insanın şüphesiz daha

bir azimle ve gayretle çalışacağının düşünülmesi için de en iyi zamandır.' " Fakat yetkili dehşet içindedir ve kaçmak için adeta kendinden geçmiş gibi sendeleyerek merdivenlere yönelir. Arka ayakları üstünde duran Gregor ona doğru yürümeye başlar — harika bir bölümdür burası: "ama o anda, tutunabileceği bir yer ararken daha, küçük bir çığlık eşliğinde onca bacakçığının üzerine yığılıverdi. Ve düşer düşmez bu sabah ilk kez bedeninde bir rahatlama hissetti; bacakçıkları sağlam yere basıyordu nihayet; sevinçle fark ettiği üzere bütün bacakçıkları itaat ediyordu artık; hatta onu istediği yere taşımaya hazırdılar; Gregor tüm acılarının çok yakında geçeceğini düşünmeye başladı." Annesi birden yerinden sıçrar, Gregor'dan kaçarken kahvaltı masasındaki sürahiyi devirir ve kahve halıya dökülür. " 'Anne, anne,' dedi Gregor usulca ve annesine doğru yukarıya baktı. Yetkili Temsilci bir an için tümüyle aklından çıkıvermişti; buna karşın, akmakta olan kahvenin görüntüsü karşısında, boşluğu yakalamak istercesine çenelerini defalarca açıp kapamaktan kendini alıkoyamadı. Bunun üzerine annesi tekrar çığlık attı." Şimdi gözlerini yetkiliye çevirmiş olan Gregor "ona ne olursa olsun yetişebilmek için bir hamle yaptı; Yetkili Temsilci bir şeyler sezmiş olmalıydı, çünkü birkaç basamağın üzerinden birden sıçrayıp kayboluverdi; 'Uff!' diye de bağırmıştı, sesi hâlâ merdivenlerde çınlıyordu."

VII. Sahne: Babası bir elinde gazete, öbüründe bastonla, ayağını yere vura vura Gregor'u odasına kovalar. Kısmen açık duran kapıdan geçmekte zorlanır ama babası zorladığı için geçmeye çalışır ve kapının kanatları arasında sıkışır kalır. "Gövdesinin bir tarafı havaya kalktı, kapının ağzında

eğri duruyordu, yan tarafı tamamen soyulmuş, beyaz kapının üzerinde berbat lekeler kalmıştı; çok geçmeden sıkışıp kaldı ve tek başına yerinden kımıldayamaz hale geldi; bir tarafındaki çırpı bacakları havada kalmış titriyorlardı, diğer tarafındakilerse acıyla yere bastırılıyorlardı — o anda babası arkadan bu kez gerçekten kurtarıcı bir darbe vurdu; Gregor, şiddetli kanayarak odanın ortasını boyladı. Kapı bastonla itilerek kapatıldı bir de, ve ardından nihayet sessizlik oldu."

İKİNCİ BÖLÜM

I. Sahne: Bizim kabuklu Gregor'u beslemek için ilk girişimde bulunulur. Durumunun çirkin de olsa çaresiz bir hastalık olmadığı, zamanla geçebileceği zannıyla, Gregor normal bir hasta insanın yapması gereken bir diyete başlar; bakar ki kendisine insanın yiyeceği bir şey olan ekmek doğranmış süt ikram edilir. Sürekli olarak kapıların bilincine varırız: Alaca karanlıkta kapılar bir açılır bir kapanır gizlice. Mutfaktan koridora, koridordan Gregor'un odasının koridora açılan kapısına doğru gelen hafif ayak sesleri duyulur; kız kardeşidir; uykusundan uyanmış Gregor odasına süt dolu bir çanak konulduğunu fark eder. Babasıyla yaşadığı muharebede bacaklarından biri incinmiştir; iyileşecektir iyileşmesine ama bu sahnede bacağını boş yere sürüklemektedir. Böcek olarak büyük ama insan olarak küçük ve narindir. Süte doğru bir hamlede bulunur Gregor. Heyhat, insan gibi düşünen zihni bu tatlıca katığı (süte doğranmış yumuşacık beyaz ekmeği) şevkle kabul etse de böcekleşmiş midesi ve damak tadı bu memeli yemeğini reddeder. Çok aç olduğu halde iğrenç gelir ona süt, odanın ortasına döner.

II. Sahne: Kapı teması olduğu gibi devam eder ve *süreklilik* teması yerine oturur. Bu fantastik 1912 kışı boyunca Gregor'un olağan günlerine ve akşamlarına, kanepenin güvenliğini keşfedişine tanık olmaya başlarız. Gelin hep beraber Gregor'un salona açılan soldaki kapısının çatlağından içeri hem bakalım hem de kulak kabartalım. Babası normalde gazetesini karısına ve kızına yüksek sesle okurdu. Doğrudur, şimdi bu işe ara vermiştir, daire sessizdir ama boş değildir; bütün aile bu duruma giderek alışmaktadır. Oğulları, Grete'nin ağabeyi Gregor, canavarca bir değişim geçirmiş olduğu için çığlıklar ve gözyaşları içinde kendilerinden geçip sokaklara fırlamaları ve yardım istemeleri gerekirken yüreği nasır bağlamış bu üçü büyük bir vurdumduymazlıkla olayı doğal karşılamışlardır.

Bilmiyorum, birkaç yıl önce gazetelerde ergenlik çağında bir kızla oğlan çocuğunun kızın annesini öldürdüğü haberini okumuş muydunuz. Tam Kafka'vari bir sahneyle başlar: Kızın annesi eve gelir, kızla çocuğu odada basar; bunun üzerine çocuk anneye çekiçle defalarca vurur ve mutfağa sürükler. Kadıncağız can çekişmekte, acı içinde inlemektedir; çocuk sevgilisine dönüp "Çekici versene. Herhalde gene vurmam lazım," der. Kızsa sevgilisine çekiç yerine bıçak verir; o da kadını defalarca bıçaklayarak öldürür — herhalde bütün olan biteni çizgi-roman zannediyordu: Birine vursun, o da yıldızların uçuştuğunu, ünlem işaretlerinin çaktığını görür ama bir sonraki karede her şeye rağmen hayatta kalır. Gelin görün ki gerçek hayatta bir sonraki kare diye bir şey yoktur; kızla oğlanın cesedin icabına bakması gerekir. "Kirece yatıralım, çürüyüp gider." Tabii ya, harika bir fikir, kadını küvete yatırıp kireçle kaplarlar, olur biter.

Bu arada, anne kireçte beklerken (buldukları çözüm işe yaramaz, yanlış kireci seçmişlerdir belki de) kızla oğlan parti üstüne parti verirler. Değmeyin keyiflerine! Teneke kutuda bira ve teneke kutudan müzik. "Millet, banyoyu kullanamazsınız. Bok götürüyor da..."

Size anlatmaya çalıştığım şu: Gerçek hayat denen şeyde de bazen Kafka'nın bu fantastik hikâyesindekine çok benzeyen bir durumla karşılaşırız. Oturdukları evin ortasındaki dehşet verici duruma rağmen akşam postasını okuyan şu gerizekâlıların halini bir düşünsenize. " 'Meğer ailem ne kadar sakin bir yaşam sürüyormuş,' dedi Gregor kendi kendine ve gözleri karanlığa dikili haldeyken, annesiyle babasına ve de kız kardeşine böylesi güzel bir evde böyle bir yaşam sağlayabilmiş olmaktan büyük gurur duyduğunu hissetti." Odanın tavanı yüksek ve içi boştur; böcek gitgide insana baskın çıkar. "Zeminine yapışık halde yatmaya mecbur kaldığı" bu yüksek tavanlı oda "onu korkutuyordu ama buna neden olan şeyi ortaya çıkaramıyordu; ne de olsa beş yıldır o oturuyordu bu odada – ve hafif bir utanma duygusu eşliğinde yarı bilinçsiz bir dönüşle kanepenin altına seğirtti; sırtının üzerine hafifçe bastırılsa da ve bu yüzden kafasını yukarı doğru kaldıramasa da, kendini burada hemen oldukça rahat hissetti; ama tek üzüldüğü, gövdesinin kanepenin altına tamamen sığamayacak kadar geniş olmasıydı."

III. Sahne: Gregor'un kardeşi çeşitli yiyecekler getirir. Süt çanağını alır ama çıplak elle değil de bir bezle tutar, çünkü o iğrenç canavar dokunmuştur çanağa. Ancak zeki bir yaratıktır kız kardeşi, getirdiği yiyecekler çok çeşitlidir: Çürümüş sebzeler, kokmuş peynir, bayat sosa bulanmış

kemikler. Bu ziyafeti gören Gregor ok gibi atılır. "Peyniri, sebzeleri ve sosu peş peşe ve mutluluk gözyaşları eşliğinde süratle yiyip bitirdi; buna karşın taze yiyeceklerin tadını beğenmedi, hatta bunların kokusuna bile dayanamadığından, yiyeceği şeyleri azıcık uzağa sürükledi." Geri çekilsin diye uyarmak amacıyla kız kardeşi anahtarı kilitte yavaş yavaş çevirir ve karnı doyan Gregor kanepenin altına saklanmaya çalışırken gelip ortalığı temizler.

IV. Sahne: Kız kardeşi Grete şimdi yeni bir nedenle önem kazanır. Böceği besleyen odur; iç çekerek ve ara sıra ermişlerin şefaatine sığınarak da olsa böcek yuvasına bir tek o girer — ya işte bu kadar dinibütün bir Hıristiyan ailesidir onlar. Harika bir pasajda aşçı, Bayan Samsa'nın önünde diz çöküp, işini bırakmak için yalvarır. Gözlerinde yaşlarla – sanki özgürlüğüne kavuşmuş bir köleymiş gibi– kendisine izin verdiği için Samsa ailesine teşekkür eder; hiç sorulmadan, evde olan biten hakkında kimseye en ufak bir şey söylemeyeceğine yeminler eder. "Gregor yemeğini bundan böyle hep bu şekilde aldı; bir kere sabahları, anne-babasıyla hizmetçi kız henüz uyurlarken, ikinci kez de topluca yenilen öğle yemeğinin ardından; çünkü sonra annesiyle babası birazcık daha uyuyorlardı; hizmetçi de kız kardeşi tarafından herhangi bir şey almaya gönderiliyordu. Gregor'un açlıktan ölmesini onlar da istemezdi şüphesiz ama belki de onun yedikleri hakkında kulaklarına gelenden daha fazlasını öğrenmeye dayanamazlardı, belki kız kardeşi onları küçük bir kederden de olsa korumak istiyordu, zaten yeterince acı çekiyorlardı ne de olsa."

V. Sahne: Çok can sıkıcı bir sahnedir bu. Gregor'un geçmişte insanken ailesi tarafından kandırıldığını hissettirir. O kâbus gibi firmada şu melun işe Gregor beş yıl önce, iflas etmiş olan babasına yardım etmek için girmişti. "Artık gerek ailesi gerekse Gregor buna alışmıştı, parayı memnuniyetle alıyorlardı, Gregor da memnuniyetle veriyordu, gelgelelim çok özel bir sıcaklık doğamıyordu artık. Bir tek kız kardeşi Gregor'a her şeye rağmen yakınlığını korumuştu ve kendisinden farklı olarak müziği çok seven ve çok dokunaklı bir şekilde keman çalabilen kız kardeşini gelecek yıl –bunun neden olacağı büyük masraflara aldırış etmeksizin ve bu masrafları öyle ya da böyle karşılayarak– konservatuara göndermek Gregor'un gizli planıydı. Gregor'un şehirdeki kısa süreli kalışlarında kız kardeşiyle yaptığı sohbetlerde bu konservatuar konusu sıkça anılırdı, ne var ki, gerçekleşmesi akla hayale bile gelmeyecek güzel bir düş olarak sadece; annesiyle babasına gelince, onlar bu masum sohbetleri duymaktan bile hoşlanmıyorlardı; ama Gregor bu konuyu kesinlikle düşünüyor, Noel gecesinde de bunu resmi olarak açıklamayı amaçlıyordu." Gelgelelim Gregor şimdi babasından "büyük talihsizliğe rağmen o eski günlerden kalma küçük ama arada geçen yıllar boyunca el sürülmemiş faizle birlikte de azıcık büyümüş olan bir servet kaldığını" duyar. "Ayrıca Gregor'un her ay eve getirdiği paranın –kendisine bu paradan sadece bir iki gulden ayırırdı– tümü harcanmadığından, zaman içinde küçük bir sermaye birikivermişti. Gregor, bu beklenmedik sakınma ve tutumluluğa sevinerek kapısının ardında başını coşkuyla salladı. Aslında bu fazladan parayla babasının patrona olan borcunun bir kısmını daha ödeyebilir, böylelikle bu görevinden kurtulacağı güne

çok daha hızlı yaklaşmış olurdu; ama şimdi babasının yarattığı bu koşullar çok daha iyiydi." Aile bu paranın kara gün akçesi olarak saklanması gerektiğine inanır ama bu arada nasıl geçineceklerdir? Baba beş senedir çalışmıyordur, bundan sonra da kendisinden pek bir şey beklenemez. Annesinin de nefes darlığı çalışmasına engel olur. "Ya da yaşı on yedi olduğu halde hâlâ bir çocuk olan, şu ana kadarki kıskanılacak yaşamı güzel giyinmek, bolca uyumak, ev işlerine yardım etmek, bir iki sade eğlenceye katılmak ve özellikle de keman çalmaktan ibaret olan kız kardeşi mi para kazanacaktı? Söz gelip bu para kazanma zorunluluğuna dayandığında, önce Gregor kapıyı bırakıp kapının yanında bulunan deri döşemeli serin kanepeye atıyordu kendini; çünkü utanç ve kederinden ateş basıyordu onu."

VI. Sahne: Ağabey ile kardeşi arasında yeni bir ilişki filizlenir; bu defa aradaki bir kapı değil penceredir. Gregor "vereceği büyük zahmetten çekinmeyip pencerenin önüne bir sandalye çekiyor, ardından da pencere pervazına tırmanıp sandalyeden destek alarak pencereye dayanıyordu; belli ki bu davranışı eskiden pencereden dışarıya bakarken hissettiği özgürleştirici bir duyguyu hatırlatıyordu ona." Gregor, veya Kafka, Gregor'un pencereye yaklaşma dürtüsünü eski insani deneyiminin bir hatırası olarak değerlendiriyor anlaşılan. Aslında bu böceklerin ışığa tipik tepkilerinden biridir: Pervazlarda her çeşit toz böceği bulunur — sırtüstü dönmüş bir güve, sakat bir eklembacaklı örümcek, bir köşede örümcek ağına yakalanmış zavallı böcekler, hâlâ camdan geçmeye çalışan vızır vızır bir sinek. Gregor'un insan gözlerinin ışığı o kadar söner ki sokağın karşısını bile

göremez. Genel fikir olarak böceklik, insan ayrıntısına baskın çıkar. (Fakat biz de hemen böcek kesilmeyelim. Önce hikâyedeki her ayrıntıyı inceleyelim; hikâyenin genel fikri ihtiyacımız olan bütün veriler elimizde olunca kendiliğinden belli olacak.) Kız kardeşi, Gregor'un hâlâ insani bir kalbi, duyarlılığı, insani bir terbiyesi, utanç ve marazi/patetik bir gurur duygusu olduğunu bir türlü anlamaz. Odaya geldiğinde temiz hava girsin diye camı açmak için gösterdiği telaş ve bu sırada çıkardığı gürültüyle ağabeyini fena halde rahatsız eder; böceğin yuvasındaki berbat kokudan iğrendiğini gizlemeye tenezzül etmez. Gregor'u gördüğünde hissettiklerini de gizlemez. Gregor'un geçirdiği dönüşümden aşağı yukarı bir ay sonra bir gün, "–...kız kardeşinin Gregor'un görüntüsü karşısında şaşırması için artık özel bir neden de kalmamıştı pek– her zamankinden azıcık daha erken geldi ve Gregor'u hareketsizce, korkutacak şekilde bacakçıkları üzerine dikilmiş bir halde pencereden dışarıya bakarken buldu. Kız kardeşi içeriye girmeyecek olsaydı, bu Gregor için beklenmedik bir şey olmazdı, çünkü duruşuyla pencereyi hemen açabilmesine engel olmaktaydı; ama kız kardeşi içeri adımını atmamakla kalmadı, geri çekilip kapıyı kapattı ayrıca; yabancı biri görse, Gregor'un pusuya yattığını ve kızı ısırmaya yeltendiğini sanabilirdi. Tabii ki Gregor hemen kanepenin altına gizlendi ama kız kardeşi tekrar gelene dek öğleye kadar beklemek zorundaydı; kız kardeşi her zamankinden çok daha huzursuz görünüyordu." Bu tür şeyler onu kırar ama nasıl kırdığını kimse anlamaz. Bir gün Gregor kardeşi o iğrenç görüntüyü görmesin diye, ince bir duygu gösterisiyle, "çarşafı sırtında kanepenin üzerine taşıdı –bu iş için dört saat gerekmişti– ve bunu öyle bir düzen-

ledi ki, altına girdiğinde gövdesi tamamen saklanmış oldu; kız kardeşi ise ne kadar eğilirse eğilsin, onu göremezdi. Hem bu çarşafın gerekli olmadığı fikrinde olsaydı, o zaman bunu onun üzerinden alırdı kız kardeşi, çünkü Gregor'un bunu sırf zevki için örtüp kendini gizlemeyeceğini bilirdi, bu çok açıktı; ama çarşafa elini bile sürmemişti işte, hatta Gregor bir keresinde çarşafı hafifçe havalandırıp kız kardeşinin bu yeni düzenlemeyi nasıl bulduğunu anlamak üzere başını dikkatle dışarıya çıkardığı sırada, onun şükran dolu bir bakışını yakaladığını sandı."

Zavallı küçük canavarımızın ne kadar düşünceli, ne kadar iyi bir canlı olduğu gözden kaçırılmamalı. Vücudu çarpılmış ve küçülmüş olsa da, böcekliği bütün o insanca sevecenliğini açığa çıkarıyor gibidir. Bencillikten tamamen uzak olması, hep başkalarının ihtiyaçlarını düşünüyor olması: Yaşadığı korkunç durumla birlikte bu duygular çok dikkat çekmekte, öne çıkmaktadır. Kafka'nın başarısı bir yandan Gregor'un böceklik özelliklerini, girdiği bu kılığın bütün hüzünlü ayrıntılarını biriktirip, bir yandan da Gregor'un sevecen ve karmaşık insanlığını okurun gözleri önünde canlandırabilmesindedir.

VII. Sahne: Mobilya taşıma sahnesi. Aradan iki ay geçmiştir. O ana dek yanına tek gelen kız kardeşidir; ama kız kardeşinin sonuçta bir çocuk olduğunu söyler kendi kendine; sırf çocuksu düşüncesizliğinden üstlenmiştir ağabeyinin bakımını. Annem durumu daha iyi anlar, diye geçirir aklından. Dolayısıyla yedinci sahnede, bu nefes darlığı çeken, mecalsiz ve kafası karışık anne ilk defa oğlunun odasına girer. Kafka bu sahneyi büyük bir dikkatle hazırlar. Va-

kit geçirmek için Gregor duvarlarda ve tavanda yürümeyi âdet edinmiştir. Böcek olarak ne kadar mutlu olabilirse o kadar mutludur. "Kız kardeşi de Gregor'un bulmuş olduğu bu kendince yeni eğlenceyi hemen fark etti –çünkü sürünürken sağda solda salgıladığı yapışkan maddenin izleri kalıyordu– ve o anda, Gregor'un sürünmesini olabildiğince rahatlatmayı, bunu engelleyebilecek mobilyaları, özellikle dolap ve yazı masası gibi eşyaları ortadan kaldırmayı aklına koydu." Anne bunun için yardıma çağrılır. Oğlunu göreceği için sevinçten çığlıklar atarak gelir odanın kapısına; bu tutarsız ve kendiliğinden tepki gizemli odaya girmesiyle belli bir telaşa bırakır yerini. "Kız içeride her şeyin yolunda olup olmadığını öğrenmek üzere odayı önce şöyle bir kolaçan etti, ancak bunun ardından annesinin içeriye girmesine izin verdi. Gregor alelacele çarşafı daha da aşağılara çekip her zamankinden daha çok buruşturmuştu, böylece gerçekten kanepenin üzerine gelişigüzel atılmış bir çarşaftan farklı görünmüyordu. Gregor çarşafın altından casusluk yapmayı da bırakmıştı bu kez; annesini hemen dalıa bu gelişinde görmekten kaçındı, sonunda gelebildiği için mutluydu ama. 'Hadi gel, görünmüyor nasılsa,' dedi kız kardeşi, herhalde annesinin elinden tutuyordu içeri girerlerken."

İki kadın ağır eşyaları yerinden oynatmak için uğraşır durur, sonunda annesi saf ama iyi kalplı, duygusuz olmayan ama zaafiyet sergileyen insani bir düşünce dile getirir: "sanki mobilyaları buradan uzaklaştırmakla, onun iyileşmesinden bütün ümidimizi kestiğimizi ve onu merhametsizce kendi başına bıraktığımızı göstermiş oluyoruz. Bence en iyisi odayı daha önce nasıldıysa, aynen o şekilde bırakmaya çalışmak; hiç olmazsa Gregor tekrar aramıza geri

geldiğinde, böylece her şeyi tıpkı eskisi gibi bulur ve arada başından geçmiş olan şeyleri de kolayca unutuverir." Gregor iki duygu arasında kalmıştır. Böcekliği, sürünmesi için duvarları çıplak, içi boş bir odanın daha iyi olduğunu –tek gereken içine saklanabileceği bir şey, şu olmazsa olmaz kanepedir– düşündürür; insanlara gereken süsler ve eşyalara onun ihtiyacı yoktur. Fakat annesinin sesi de Gregor'un insan geçmişini hatırlatır ona. Ne yazık ki kız kardeşinde acayip bir kendine güven gelişmiştir; Gregor mevzusunda anne-babasının karşısına bir uzman olarak çıkmaya alışmıştır. "Ama belki onun yaşındaki kızlarda bulunan ve her fırsatta tatmin peşinde koşan coşkulu arzu da işin içindeydi ve Grete bu arzunun, onu, Gregor'un içinde bulunduğu koşulları olduğundan çok daha ürkütücü hale getirmek için –ki bu sayede Gregor'a şu ana kadarkinden çok daha fazla hizmet edebilecekti– ayartmasına izin veriyordu." Garip bir not bu: Sözünü geçirmeyi bilen kız kardeş, masalların güçlü kız kardeşi, ailenin saflarına hanımağalık taslayan güzel ve hamarat kız, Kül Kedisi'nin kendini beğenmiş kardeşleri, tozlu felaket evinde zalim sağlığın, gençliğin ve çiçek açmak üzere olan güzelliğin timsali. Sonunda eşyaları taşımaya karar verirler ama çekmeceli dolapla tam bir savaş verirler. Gregor berbat bir panik halindedir. Kıl testeresini o dolapta saklardı; evde boş kalınca onunla bir şeyler yapardı ki tek hobisi de buydu.

VIII. Sahne: Gregor hiç değilse o çok sevdiği testereyle yaptığı çerçevede duran resmi kurtarmaya çalışır. Kafka böceğin ailesi tarafından her görülüşünde uyanan duygularla oynadığı için, Gregor bu defa yeni bir yerde, yeni bir

pozisyonda gösterilir. Bu noktada Gregor saklandığı yerden fırlar, yazı masasıyla boğuşan iki kadın onu görmez; duvara tırmanıp sıcak, kuru karnını soğuk, iç rahatlatıcı cama bastırır. Annesinin bu eşya taşıma işinde pek hayrı yoktur, Grete'nin el atması gerekir. Ağabeyi ve anne-babası yakında (elma atma sahnesinden sonra) donuk, uyuşuk ve dermansız bir rüyaya dalacakken, o güçlü ve dipdiri kalır hep; al yanaklı ergen sağlığıyla Grete güç verir onlara.

IX. Sahne: Grete'nin bütün çabalarına rağmen, annesi Gregor'u görür: "çiçek desenli duvar kâğıdının üzerindeki dev kahverengi lekeyi gördü, aslında bunun Gregor olduğunun henüz ayrımına varamadığı halde pürüzlü bir sesle çığlık çığlığa 'Aman Tanrım, aman Tanrım!' diye bağırdı ve her şeyden vazgeçmişçesine sanki kollarını iki yana açıp kendini kanepenin üzerine bıraktı ve hiç kıpırdamadan öylece kalakaldı. 'Gregor!' diye seslendi kız kardeşi yumruklarını havaya kaldırıp dik dik bakarak. Dönüşümden bu yana ona doğrudan doğruya yönelttiği ilk sözlerdi bunlar." Grete, annesini ayıltacak bir şeyler bulmak için yan odaya koşar. "Gregor da ona yardım etmek istedi –resmi kurtarmaya zamanı vardı daha– ama cama sıkı sıkıya yapışmış olduğundan kendisini ancak zorla kurtarabildi; ardından, kız kardeşine sanki eski günlerdeki gibi akıl verebilecekmişçesine o da yan odaya koşturdu; ama kız kardeşi bir yığın şişenin arasında bir şeyler ararken o da hiç kıpırdamadan arkasında durmaktan başka bir şey yapamadı; üstelik kız arkasını döndüğünde ödü koptu; şişelerden biri yere düşüp kırıldı; cam kıyınığı Gregor'u yüzünden yaraladı, dört bir yanı yakıcı ilaç gölüne döndü; Grete daha fazla oyalanmaksızın, taşıya-

bildiği kadar şişeyi kucağına alıp, annesinin yanına koştu; kapıyı da ayağıyla örttü. Gregor, onun suçu yüzünden belki de ölümün eşiğine gelmiş olan annesinden şimdi tümüyle ayrı kalmıştı; kapıyı açamazdı, tabii annesinin yanında kalmak zorunda olan kız kardeşini ürkütmek istemiyorduysa; Gregor'un şu anda yapabileceği tek şey beklemekti; kendi kendine yönelttiği suçlamalar ve kaygılardan bunalmış halde sürünmeye başladı; duvarlarda, mobilyaların üzerinde ve odanın tavanında, her yerde süründü ve sonunda bütün oda çevresinde dönmeye başlayınca hayal kırıklığı içinde büyük masanın orta yerine düşüverdi." Aile üyelerinin birbirlerine göre konumlarında bir değişiklik vardır. Kanepeye serilmiş annesi ile kız kardeşi orta odadadır; Gregor ise sol odanın köşesinde. Tam o esnada babası eve gelir ve oturma odasına girer. "Bunun üzerine [Gregor] hemen odasının kapısına kaçtı ve babasının, hole girer girmez, Gregor'un hemen odasına geri dönme niyetinde olduğunu ve onu odaya kovalamanın gerekli olmadığını, kapıyı açmalarının yeterli olacağını, böylece zaten hemen içeriye gireceğini anlayabilmesi için gövdesini sıkıca kapıya yapıştırdı."

X. Sahne: Sırada elma atma sahnesi var. Gregor'un babası değişmiştir, artık gücünün doruğundadır. Bitkin bir halde yatağına gömülüp yatan, selam vermek için bir kolunu güç bela kaldıran o adam, "Şimdi dimdik durabiliyordu; banka şubelerinde hizmetlilerin giydiği türden altın yaldızlı düğmeleri olan mavi renk daracık bir üniforma giymişti; ceketinin sert ve dik yakasının hemen üzerinden güçlü gerdanı başlıyordu; gür kaşlarının altındaki siyah gözlerinin bakışları diri ve dikkatli görünüyorlardı; diğer zamanlarda

dağınık haldeki beyaz saçları şaşılacak denli düzgün taranıp ortadan ayrılmış, ışıl ışıl parlıyordu. Üstünde galiba bir bankanın altın yaldızla işlenmiş baş harflerinin işli olduğu kasketini bütün odanın içinde yay çizecek şekilde kanepenin üzerine fırlattı, ardından da uzun üniforma ceketinin eteklerini havalandırıp, elleri pantolonunun cebinde, asık bir suratla Gregor'un yanına yürüdü. Niyetinin ne olduğunu belki kendi de bilmiyordu; ne olursa olsun, ayaklarını alışılmışın dışında yükseğe kaldırıyordu, Gregor babasının çizmelerinin tabanlarının dev boyutu karşısında şaşırdı."

Her zamanki gibi Gregor kendi incecik uzantılarından çok farklı olan insan bacaklarının, iri ve kalın insan ayaklarının hareketine büyük ilgi gösterir. Yavaş hareketler teması tekrarlanır. (Ayaklarını sürüyen şirket yetkilisi yavaş hareketlerle geri gitmişti.) Şimdi de babayla oğlu odada yavaş hareketlerle dönüp durur: Aslında hareketleri o kadar yavaştır ki birinin diğerini kovaladığı bile söylenemez. Sonra birden baba oğlunu oturma/yemek odasında bulabildiği biricik gülleler olan elmalarla (küçük kırmızı elmalarla) bombalamaya başlar; Gregor da orta odaya, böcekliğinin canevine döner. "Hafifçe atılmış bir elma Gregor'un sırtını sıyırdı ama zarar vermeden kayıp düştü. Ama hemen peşinden uçup gelen başka bir elma Gregor'un sırtına adeta saplanıverdi; Gregor, bu beklenmedik ve inanılmaz acı yer değiştirmeyle geçebilirmiş gibi, kendini sürükleyerek oradan uzaklaştırmak istedi; gelgelelim yere çivilenmişti sanki ve bütün duyguları birbirine karışmış bir halde olduğu yerde yığılıverdi. Son bir bakışla, odasının kapısının hızla açıldığını ve çığlıklar atan kız kardeşinin önü sıra annesinin, üzerinde gömlek olduğu halde –çünkü kız kardeşi annesi

bayıldığında, rahatça nefes alabilsin diye üzerindeki giysilerden kurtarmıştı kadını– içeriye doğru seğirttiğini ama ardından babasına doğru koşmaya başladığını ve yolda, kuşağı sıyrılan eteklerinin teker teker çözülüşünü ve kadının bunların üzerine basıp tökezleyerek babasının üzerine atılıp ona sarıldığını, elleriniyse tam anlamıyla tek vücut olacak şekilde –Gregor'un görme gücü onu bu noktada yanıltmaya başlamıştı– ve Gregor'un yaşamını bağışlaması için babasının ensesine doladığını görebildi ancak."

İkinci bölüm burada bitiyor. Durumu özetleyelim. Kız kardeşi artık açıktan açığa ağabeyine düşman olmuştur. Önceden onu seviyordu belki ama artık ona tiksinti ve öfkeyle bakmaktır. Nefes darlığı ve çeşitli duygular Bayan Samsa'nın içinde birbiriyle savaşmaktadır. Gayet mekanik bir annedir, oğlu için de mekanik bir anne sevgisi vardır ama çok geçmeden göreceğiz ki o da oğlundan vazgeçmeye hazırdır. Babaysa, fark edilmiş olacağı üzere, etkileyici bir güç ve saldırganlığın doruğuna ulaşmıştır. En başından beri çaresiz oğlunu fiziksel olarak incitmeye can atmaktadır; işte şimdi attığı elma da zavallı Gregor'un böcek etine saplanıvermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. Sahne: "Gregor'un bir aydan fazla acısını çektiği ağır yara, –elma, kimse almaya cesaret edemediğinden görülebilir bir anı olarak etin içinde gömülü kalmıştı– babasına bile, şu andaki üzücü ve tiksindirici şekline rağmen Gregor'un, insanın düşmanca davranmak yerine, aile yükümlülüğünün yasaları gereği ona karşı bu iğrenme duygusunun yeni-

lip sabırlı olunması, sadece sabırlı olunması gereken bir aile üyesi olduğunu hatırlatmış görünüyordu." Kapı temasına dönülmüştür, çünkü şimdi, Gregor'un karanlık odası ile aydınlık oturma odası arasındaki kapı açık bırakılmıştır. Hassas bir durum söz konusudur. Bir önceki sahnede annesiyle babası en yüksek enerjiye ulaşmışlardır: Şaşaalı üniformasıyla baba, üretkenliğin ve erkekliğin simgesi olan kırmızı bombaları yağdırmış; annesiyse nefes darlığına rağmen mobilyaları taşımayı başarmıştır. Fakat bu doruğun ardından bir düşüş, bir zayıflama gelir. Adeta babası da parçalanıp aciz bir böceğe dönüşmenin eşiğindedir. Açık kapıdan acayip bir hava akımı geçer gibidir. Gregor'un böcek hastalığı yayılıyor, babasının da bu hastalığa yakalanıp zayıflığa, sersemliğe, pisliğe yenik düşüyor gibi bir hali vardır. "Babası akşam yemeğinden hemen sonra koltuğunda uyuyakalıyordu; annesiyle kız kardeşi karşılıklı birbirlerini uyarıyorlardı sessiz olmaları için; annesi iyice ışığın altına eğilmiş halde dikiş dikiyordu –bir giyimevi için narin çamaşırlar–; bir tezgahtarlık işi bulmuş olan kız kardeşi, ileride belki bir gün daha iyi bir işe girebileceği düşüncesiyle akşamları steno ve Fransızca çalışıyordu. Bazen babası uyanıyor ve uyuduğunun farkında değilmiş gibi karısına, 'Bugün yine çok çalıştın!' diyordu ve annesiyle kız kardeşi birbirlerine yorgun bir gülümsemeyle bakarlarken yine uyuyakalıyordu.

"Babası kendine özgü bir dikbaşlılıkla üniformasını evde de çıkarmamak için direniyordu; ropdöşambrı yararsız bir şekilde askıda asılı dururken, her an işe gitmeye hazır ve burada da amirin sesini bekliyormuşçasına tamamen giyinik bir halde köşesinde uyuyordu. Bunun sonucunda da, zaten daha en başından beri yeni olmayan üniforma, anne-

siyle kız kardeşinin onca titizliğine rağmen temizliğini yitirmişti; Gregor da çoğu zaman bütün akşam, üzeri lekeden geçilmeyen, yaşlı adamın kendisini içinde oldukça rahatsız hissettiği ama yine de huzurla uyuduğu, her fırsatta temizlenen altın düğmeleriyle ışıl ışıl parlayan bu üniformayı seyrediyordu." Annesi ve kız kardeşinin bütün telkinlerine rağmen babası zamanı gelince yatağa gitmeye yanaşmaz, ta ki iki kadın koluna girip onu koltuğundan kaldırıncaya kadar. "Ve iki kadına dayanarak, kendi kendisi için bile ağır bir yükmüşçesine, yavaştan alarak kalkıyor, kendisini kadınlara kapıya kadar taşıtıyor, burada onlara gitmelerini işaret edip yolun geri kalan kısmını kendi başına yürüyordu; bu sırada anne dikişini, kız da kalemini hızla bir kenara atıp babanın yanına koşuyordu, yürümesine tekrar yardım edebilmek için." Babasının üniforması gitgide kocaman ama biraz da lekeli bir bokböceğinin kabuğuna benzemeye başlar. Çalışmaktan yorgun düşen ailesi onu bir odadan öbürüne ve yatağına taşımak zorundadır.

II. Sahne: Samsa ailesi parçalanmaya devam eder. Hizmetçi kızı işten çıkarıp yerine daha ucuz bir gündelikçi, zor işleri yapmak için gelip giden iriyarı, kemikli bir yaratık tutarlar. 1912'de Prag'da temizlik ve yemek işlerinin bugünün Amerika'sında olduğundan çok daha zor olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Çeşitli aile yadigarlarını elden çıkarmak zorunda kalırlar. "Ama en büyük yakınma, içinde bulundukları koşullara göre fazlasıyla büyük olan bu evden, Gregor'u nasıl taşıyacaklarını bilemediklerinden, çıkamıyor olmalarıydı. Gregor ise bir taşınmayı engelleyen tek şeyin onu dikkate almaları olmadığını galiba kestiriyordu, çünkü onu birkaç hava deliğine sahip, uygun bir kutuyla ko-

layca taşıyabilirlerdi; ailenin evi değiştirmesine engel olan asıl neden, daha çok içine düştükleri derin umutsuzluk ve bütün tanıdık ve akraba çevresinde daha önce hiç kimsenin başına gelmemiş olan felaketin kendilerinin başına gelmiş olduğuna inanmalarıydı." Aile alabildiğine bencildir; günlük yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra hiçbir şeye mecalleri kalmamaktadır.

III. Sahne: İçinde hâlâ yaşayan "ailesine yardım etme" dürtüsünün de etkisiyle, insanca anılardan son bir demet canlanır Gregor'un zihninde. Hoşlandığı kızlar da hayal meyal geçer gözünün önünden ama "ona ve ailesine yardım edecekleri yerde, hiçbirine erişilemiyordu ve Gregor bunların yok olup gitmelerine seviniyordu." Bu sahne, artık oyunun kötü kişisine dönüşmüş olan Grete'ye adanmıştır esasen. "Kız kardeşi, Gregor'a daha başka nasıl özel bir iyilik yapılabileceğini artık daha fazla düşünmeksizin, sabahları ve öğlenleri mağazaya koşturmadan önce, Gregor'un odasına ayağıyla rastgele bir yiyecek sürüyor, akşamları da, yiyeceğin bu kez belki sadece tadına bakılmış –çoğu zaman böyleydi– ya da hiç dokunulmamış olduğunu umursamaksızın tabağı bir süpürgenin ucuyla tekrar dışarıya kürüyordu. Artık sırf akşamları ilgilendiği odanın temizlenip toplanması, daha hızlı yapılamazdı. Pislik bütün duvarları sarmış, sağda solda toz ve kırıntı yumakları oluşmuştu. İlk günlerde Gregor kız kardeşi geldiğinde özellikle böyle en göze batan köşeye gidip duruyordu ki, bu davranışıyla ona bir bakıma sitem ettiğini hissettirebilsin. Ama gittiği bu köşede belki haftalarca kalsa da kız kardeşini bununla yola getiremezdi; pisliği kız kardeşi de onun gibi görebiliyordu ama onu bu

halde bırakmayı kafasına koymuştu bir kere. Bununla birlikte aslında kendisi için çok yeni olan ve bütün aileyi de etkisi altına almış bulunan bir duyarlıkla, Gregor'un odasının toplanmasını başka kimseye bırakmamaya çalışıyordu." Bir gün annesi birkaç kova suyla odayı bir güzel temizlemeye kalkınca –rutubet Gregor'u hasta eder– tuhaf bir aile içi kavga olur. Anne-babasının şaşkın bakışları arasında kız hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar; "sonra onlar da duygulandılar; baba sağında duran anneye Gregor'un odasının temizliğini kıza bırakmadığı için sitem etmeye başladı; solundaki kızınaysa bağırıp ona Gregor'un odasını temizlemesini yasakladı; bu arada anne, heyecandan kendisini artık tanıyamayan babayı yatak odasına taşımaya çalışıyordu; kız ise hıçkırıklarla sarsıla sarsıla, küçük yumruklarıyla masayı dövüyordu; Gregor ise kapıyı kapamak ve onu bu görüntü ve gürültüden korumak kimsenin aklına gelmediğinden öfkeyle tıslıyordu."

IV. Sahne: Gregor ile iri kemikli temizlikçi kadın arasında tuhaf bir ilişki kurulur; kadın Gregor'dan çekinmek şöyle dursun hoşlanır. "Buraya gel bakalım, seni yaşlı bokböceği!" der. Dışarıda yağmur yağıyordur — herhalde baharın ilk müjdecisidir bu.

V. Sahne: Kiracılar gelir; bu üç sakallı adam düzen düşkünüdür. Mekanik varlıklardır; sakalları saygınlık adına taktıkları maskelerdir, bu ciddi görünümlü beyler aslında bildiğimiz düzenbazlardır. Bu sahnede, dairede büyük bir değişim meydana gelir. Dairenin en solundaki, oturma odasının öbür yanındaki ebeveyn odasını kiracılar alır. Anne-

siyle babası Gregor'un odasının sağında kalan Grete'nin odasına taşınır; Grete ise oturma odasında yatıp kalkmak zorundadır, artık kendine ait bir odası yoktur, çünkü kiracılar yemeklerini oturma odasında yiyip akşamları orada vakit geçirmektedir. Yetmezmiş gibi, bu sakallı adamlar dayalı döşeli daireye bir de kendi mobilyalarını getirmişlerdir. Yüzeysel düzene anlaşılmaz bir düşkünlükleri vardır. İhtiyaç duyulmayan bütün öteberi Gregor'un odasına taşınır. Gregor'un odasındaki her şeyi dışarı çıkarmaya çalıştıkları sahnenin (ikinci bölüm, 7. sahne) tam tersi olmaktadır bu defa. Med vaktinde çekilen mobilya şimdi cezir zamanında bir sürü pislikle birlikte geri gelmiştir; ama gariptir, çok hasta (elmanın açtığı yara derinleşmektedir, üstüne üstlük açlıktan neredeyse ölecek gibidir) bir böcek olmasına rağmen, bizim Gregor tozlu atıklar arasında sürünmekten böcekçe bir haz alır. Büyük değişikliklerin olduğu üçüncü bölümün bu beşinci sahnesinde, ailece yenen yemeklerin yerinde artık nasıl yeller estiği anlatılır. Sakallı otomatların mekanik hareketleriyle Samsa'ların otomatik tepkisi birbirine denktir. Kiracılar "eskiden babası, annesi ve Gregor'un yemek yediği masanın baş tarafına oturdular, peçeteleri açıp bıçak ve çatalları ellerine aldılar. Hemen kapıda anne belirdi, elinde bir çanak etle, onun ardından da tepeleme patates dolu bir kâseyle kız girdi içeriye. Yemeğin dumanı tütüyordu. Kiracılar yemekleri yoklamak istercesine, önlerine konulan kâselerin üzerine doğru eğildiler; gerçekten de, ortalarında oturan ve görünüşe göre diğer ikisince otorite kabul edilen adam, henüz çanağın içindeyken etten bir parça kesti; anlaşılan yeterince yumuşak olup olmadığını ya da mutfağa geri gönderilip gönderilmeyeceğini öğrenmeye çalışıyordu.

Memnun kalmıştı; heyecan içinde adamı izlemiş olan anneyle kız derin bir nefes alarak gülümsemeye başladılar." Gregor'un büyük ayaklara duyduğu kıskanç ilgi canlanır; artık dişi olmayan Gregor dişlere de ilgi gösterir. "Yemek sırasında çıkan onca gürültü içinde yiyecekleri öğüten diş seslerinin sürekli duyulması, Gregor'a fazlasıyla tuhaf geldi; sanki Gregor'a yiyebilmek için dişlerin gerekli olduğunu, dişsiz en güzel çenenin bile hiçbir işe yaramayacağını göstermek ister gibiydiler. 'Benim de karnım aç,' dedi Gregor kendi kendine kaygılı bir ifadeyle, 'ama böyle şeylere değil. Kiracı beyler nasıl da karınlarını doyuruyorlar, bense burada ölmek üzereyim!' "

VI. Sahne: Harika bir sahne olan bu müzik sahnesinde, kiracılar Grete'nin mutfakta keman çaldığını duymuş, müziğin eğlence değerine verdikleri otomatik tepkiyle kendilerine keman çalmasını istemişlerdir. Kiracılarla Samsa'lar oturma odasında toplanır.

Müzikseverlerin düşmanlığını kazanmak istemem ama tüketicilerinin algısına göre genel anlamda müzik, resim ve edebiyata nazaran daha ilkel, daha hayvani bir basamakta yer alır. Burada bir bütün olarak müzikten söz ediyorum: Bireysel yaratmadan, hayal gücü ve besteden değil, müziğin ortalama dinleyici üzerindeki etkisinden. Büyük bir besteciyle büyük bir yazar ve ressam kardeştir. Fakat genel ve ilkel biçimiyle müziğin dinleyici üzerindeki etkisinin ortalama bir kitap veya tablodan daha düşük bir nitelik taşıdığını düşünüyorum. Özellikle de radyoda çalınan veya plaklarda bulunan müziğin bazı kimseler üstündeki teskin edici, yatıştırıcı, uyutucu etkisini kastediyorum.

Kafka'nın masalında, kızcağızın biri telleri acınası bir düzeyde tıngırdatmaktadır ki günümüzün plağa sıkıştırılmış, elektronik müziğine denk düşer bu. Kafka'nın genel olarak müzik hakkında hissettiği şey biraz önce anlatmaya çalıştığım yöndür: Sersemletmesi, uyuşturması, hayvansı bir yanı olması. Kimi çevirmenlerin yanlış anladığı bir cümleyi yorumlarken, bu tutum aklımızın bir kenarında olmalı. Birebir çevirirsem cümlede şöyle deniyor: "Müzik onu bu kadar etkilediğine göre, bir hayvan mıydı o?" Yani, insanken müziği pek önemsemezdi ama bu sahnede, böcek olarak müziğe teslim oluyor: "Dört gözle beklediği bilinmedik besine giden yolun kendini gösterdiğini hisseder gibi oldu." Sahnenin devamındaysa şunlar olur: Gregor'un kız kardeşi kiracılara keman çalmaya başlar. Müziğe kendini kaptıran Gregor kafasını oturma odasından içeri sokar. "Son günlerde başkalarına karşı bu kadar az dikkatli davranmasına pek şaşırmıyordu; eskiden bu dikkatli tutumuyla gurur duyardı. Oysaki özellikle şimdi saklanmak için daha çok nedeni vardı, çünkü odasının dört bir yanını örten ve en ufak bir harekette havada uçuşan toz yüzünden kendisi de tamamen tozla kaplıydı; sırtında ve iki yanında iplikler, kıllar, yemek artıkları kendiyle birlikte sürükleniyordu; her şeye yönelik bu kayıtsızlığı, eskisi gibi günde birçok kez sırtüstü yatıp halının üzerinde temizlenemeyecek denli büyüktü. Ve bu haline rağmen, oturma odasının tertemiz döşemesi üzerinde hafifçe ileriye doğru çıkmaktan korkmuyordu."

Önce kimse fark etmez onu. Güzel bir keman dinletisi bekleyen kiracılar umduğunu bulamayıp pencerenin yanına toplanmıştır; aralarında fısıldaşıp müziğin bitmesini beklerler. Oysa Gregor'a göre kız kardeşi çok güzel keman

çalmaktadır. "Gregor biraz daha öne doğru süründü ve kız kardeşinin bakışlarıyla belki de rastlaşmak umuduyla başını iyice yere yapıştırdı. Müzik onu bu kadar etkilediğine göre, bir hayvan mıydı o? Dört gözle beklediği bilinmedik besine giden yolun kendini gösterdiğini hisseder gibi oldu Gregor. Kız kardeşinin yanına kadar sokulmaya, onu eteklerinden çekip, isterse kemanıyla birlikte odasına gelmesini, çünkü onun keman çalışının değerini burada bulunanlardan hiçbirinin kendisi kadar takdir edemediğini söylemeye kararlıydı. Onu artık asla odasından dışarıya göndermeyecekti, en azından kendisi yaşadığı sürece; korkunçluğu ilk kez işine yarasındı; odasının bütün kapılarında aynı anda gözükecek ve saldırganları geri püskürtecekti; kız kardeşiyse zorla değil, gönüllü kalacaktı; kanepede Gregor'un yanında oturacak, kulağını da ona yaklaştıracaktı; Gregor da ona, kendisini konservatuara göndermne konusunda son derece kararlı olduğunu ve araya bu talihsizlik girmeseymiş geçen Noel'de –Noel geçmişti herhalde, öyle değil mi?– bunu itirazlara aldırış etmeksizin herkese söylemeyi düşündüğü sırrını verecekti. Bu açıklamadan sonra kız kardeşi duygulanacak, gözyaşlarını tutamayacaktı, Gregor ise onun omuzlarına kadar yükselip –mağazaya gitmeye başladığından bu yana kurdele ve yaka takmadığı– boynundan öpecekti."

Sonra birden ortada duran kiracı Gregor'u görür, fakat babası Gregor'u odadan çıkarmak yerine kiracıları teskin etmeye çalışır, (o ana kadarki davranışlarının tam aksine) "hızla adamların yanına gidip kollarını iki yana açarak onları odalarına sokmaya, bir yandan vücuduyla Gregor'u görmelerini engellemeye çalıştı. Bu kez gerçekten de biraz kızdılar, ancak babanın davranışına mı, yoksa Gregor gibi

bir komşuya sahip olduklarını bilmediklerini şu anda öğrenmiş olmalarına mı kızdıkları pek belli değildi. Babadan bir açıklama yapmasını istediler, onlar da kollarını havaya kaldırdılar, gerginlik içinde sakallarını didikliyor ve yavaşça odalarına doğru geri çekiliyorlardı." Kiracıların odasına koşturan kız kardeşi hemen yataklarını yapar ama "Babası yine o bildik dikkafalılığını takınmış ve kiracılarına her şeye rağmen borçlu olduğu saygıyı büsbütün unutuvermişti. Sıkıştırdıkça sıkıştırıyordu adamları, ta ki ortancası odanın kapısında ayağını gümbürtüyle yere vurup babayı bu şekilde durdurana dek. 'Bununla açıklamak isterim ki,' dedi adam, elini havaya kaldırdı ve bakışlarıyla anneyle kız kardeşi de aradı, 'bu ev ve aile içinde hüküm süren iğrenç koşulları dikkate alarak,' –burada hızlı bir kararla yere tükürdü– 'odamı derhal bırakacağım. Burada oturduğum günler için de tabii ki en ufak bir ödeme yapmayacağım, aksine, karşınıza bazı –inanın bana– kolayca temellendirilebilecek isteklerle çıkıp çıkmayacağını da düşüneceğim daha.' Sustu ve bir şey bekliyormuşçasına dosdoğru önüne baktı. Gerçekten iki arkadaşı da birden söze girdiler: 'Biz de hemen çıkıyoruz.' Bunun üzerine kapı tokmağını kavrayıp kapıyı gürültüyle kapadı."

VII. Sahne: Kız kardeşinin maskesi düşmüştür, Gregor'a ihaneti tam ve öldürücü cinstendir. " 'Bu canavarın karşısında kardeşimin adını ağzıma almak istemiyorum, bu yüzden de sadece şunu diyorum: ondan kurtulmaya çalışmalıyız.' ... 'Ondan kurtulmak zorundayız,' dedi kız bu kez sadece babasını hedef alarak, çünkü annesi öksürük yüzünden bir şey duymuyordu, 'yoksa ikinizi de öldürecek, bunu görür

gibiyim. İnsan bizler gibi ağır işlerde çalışmak zorundayken bir de eve gelip bu sonu gelmez eziyete dayanamaz. Ben de dayanamıyorum artık.' Derken öyle şiddetli ağlamaya başladı ki, gözyaşları annesinin yüzüne sıçrıyor, o da bunları mekanik el hareketleriyle siliyordu." Baba kız Gregor'un kendilerini anlayamayacağında, bir anlaşmaya varmalarının imkânsız olduğunda hemfikirdir.

" 'Gitmeli,' diye bağırdı kız, 'bu tek çaremiz baba. Onun Gregor olduğunu kafandan atmak zorundasın sadece. Esas felaketimiz, onca zaman buna inanmış olmamız. Ama nasıl Gregor olabilir ki? Eğer Gregor olsaydı, insanların bir hayvanla bir arada yaşamasının mümkün olmadığını çoktan anlar ve kendi isteğiyle çekip giderdi. O zaman bir kardeşimiz olmazdı ama yaşamaya devam ederdik ve onun anısını onurla yaşatırdık. Oysa şimdi bu hayvan peşimizi bırakmıyor, kiracıları evden kaçırıyor, belli ki bütün eve el koyup bizim sokaklarda kalmamızı istiyor.' "

Kardeş olarak çoktan ortalıktan kaybolduğu gibi şimdi de böcek olarak kaybolması zorunluluğu Gregor'a son darbeyi indirir. Çok zayıf düştüğü ve yaralı olduğu için odasına acı içinde döner. Eşikte dönüp son bir kez baktığında gözleri annesine takılır, kadın neredeyse uyumak üzeredir. "Odasına girmesiyle kapının alelacele kapanması, sürgülenmesi ve kilitlenmesi bir oldu. Gregor arkasındaki bu ani gürültüden öyle bir korktu ki, çırpı bacakları ikiye katlandılar. Bu kadar acele eden, kız kardeşiydi. Önce ayağa kalkıp beklemişti, sonra da hızla ileriye fırlamıştı –Gregor onun geldiğini duymamıştı bile– ve 'Nihayet!' diye bağırdı annesiyle babasına, anahtarı kilidin içinde döndürürken." Karanlığa gömülen odasında Gregor hareket edemediğini, acısının da

geçmeye başladığını fark eder. "Sırtındaki çürümüş elmayı ve tümüyle yumuşak tozla örtük yangılı bölgeyi artık hissetmiyordu bile. Ailesini yoğun bir duygu ve sevgiyle düşünüyordu. Yok olması gerektiğine dair düşüncesinde belki kız kardeşininkinden bile daha kararlıydı. Bu boş ve huzur verici düşüncelerle, saat kulesi sabahın üçünü vurana dek oyalandı. Pencerenin öte yanındaki genel aydınlanmanın başlangıcını da gördü. Derken başı isteği dışında tamamen düştü ve burun deliklerinden son nefesi de güçsüzce çıkıverdi."

VIII. Sahne: Gregor'un kuru cesedi ertesi sabah temizlikçi kadın tarafından keşfedilir ve hain ailenin böcekli dünyasına sıcak bir rahatlama duygusu yayılır. Burada sevgi ve özenle gözlemlenmesi gereken bir nokta var. Gregor böcek kılığına girmiş bir insandır; ailesiyse insan kılığına girmiş böcek. Gregor'un ölümüyle birlikte ailenin böcek ruhları artık keyiflerine bakabileceklerinin farkına varır birden. " 'Grete, gel biraz yanımızda kal,' dedi Bayan Samsa[1] melankolik bir gülümsemeyle ve Grete leşe bakmaktan vazgeçmeksizin annesiyle babasının peşi sıra yatak odasına gitti." Temizlikçi kadın pencereyi ardına kadar açar; içeri giren hava ılıktır: Vakit martın sonu, yani böceklerin kış uykusundan uyandığı dönemdir.

IX. Sahne: Kiracılarla ilgili harika bir sahneye tanık oluruz: Suratları bir karış kahvaltıyı sorarlar ama onun yerine Gregor'un cesedi gösterilir kendilerine. "Geldiler de ve el-

1 Nabokov'un notlar aldığı nüshada Gregor'un ölümünden sonra "anne" ve "baba" sözcüklerinin hiç geçmediği, onlardan Bay ve Bayan Samsa diye bahsedildiğine işaret ediliyor. *–İyhn*

leri hafif yıpranmış ceketlerinin ceplerinde, şu anda iyice aydınlanmış odanın içinde, Gregor'un cesedinin çevresinde durdular." Burada kilit sözcük hangisidir? Gün ışığında görülen *hafif yıpranmış*. Tıpkı bir masalda, masalın mutlu sonunda olduğu gibi, büyücünün ölmesiyle birlikte kara büyü de dağılır. Kiracıların kılığı hırpanidir, artık tehlikeli olmaktan çıkmışlardır; öte yandaysa Samsa ailesi yeniden yükselmeye, güç kazanmaya ve hayatla dolup taşmaya başlar. Sahne merdiven temasının tekrarıyla son bulur — tıpkı şirket yetkilisinin korkuluğa tutunup ağır çekimle geri geri gitmesinde olduğu gibi. Bay Samsa'nın "Evimden derhal çıkın!" emri karşısında kiracılar siner. "Holde üçü birden askıdan şapkalarını aldılar, baston kovasından bastonlarını çekip çıkardılar, bir şey söylemeksizin eğilip evi terk ettiler." Üç sakallı kiracı, otomat, mekanik kukla merdivenlerden inerken Samsa ailesi korkuluğa yaslanıp onları izler. Binanın boşluğunda aşağı doğru kıvrılan merdivenler adeta bir böceğin eklemli bacaklarının taklididir; merdivenlerden, katlardan, sahanlıklardan inerken kiracılar bir görünüp bir kaybolur. Bir noktada kolunda sepetiyle yukarı çıkan bir kasap çırağına rastlarlar; çırak önce onlara doğru gelirken, sonra onların üzerinden merdivenleri çıkarken görülür; kırmızı biftekler –kırmızı çiğ et, yani semiz sineklerin üreme yeri– ve nefis sakatatla dolu sepetinden gurur duymaktadır.

X. Sahne: O ironik basitliğiyle son sahne muhteşemdir. Bahar güneşi, patronlarına üç tane mazeret mektubu yazan Samsa ailesine –kelimeleri eklemleme, eklemli bacaklar, mutlu bacaklar, üç mektup yazan üç böcek– vurur. "Bugü-

nü dinlenmeye, gezintiye ayırmaya karar verdiler; böyle bir arayı sadece hak etmemişlerdi, buna kesinlikle ihtiyaçları da vardı." Sabah işlerini bitirip ayrılmaya hazırlanan temizlikçi kadın, aileye şu bilgiyi verirken kıkırdamadan edemez: " 'yandaki şu şeyin nasıl yok edileceğini siz hiç düşünmeyin. Onu ben hallettim bile.' Bayan Samsa ve Grete tekrar mektuplarına eğildiler, yazmaya devam etmek istiyorlardı sanki; temizlikçi kadının bütün her şeyi en ince ayrıntısıyla anlatmaya başlayacağını fark eden Bay Samsa, elini ona doğru uzatarak kararlı bir şekilde kadını susturdu... 'Akşam bunun işine son verilecek,' dedi Bay Samsa; ama ne kızından, ne de karısından bir cevap aldı, çünkü gündelikçi kadın annenin ve kızın henüz kavuştukları huzuru kaçırmış gibiydi. İkisi yerlerinden kalktılar, pencereye gittiler ve birbirlerine sarılıp orada durdular. Bay Samsa, koltuğundan kalkmaksızın onlara döndü ve karısıyla kızını bir süre sessizce izledi. Sonra seslendi: 'Gelin artık buraya. Eskiyi de unutun artık. Ve biraz da beni düşünün.' Karısıyla kızı hemen ona koştular, sarılıp okşadılar ve mektuplarını çarçabuk bitirdiler.

"Daha sonra üçü, aylardan beri ilk kez evden birlikte çıktılar ve tramvaya binip kent dışına, açıklıklara gittiler. İçinde yalnız onların bulunduğu vagonun her yanı güneşin sıcak ışıklarına boğulmuştu. Koltuklarında rahat rahat arkalarına dayanarak gelecekteki olasılıkları konuştular ve yakından incelendiğinde, bu olasılıkların hiç de kötü olmadığı ortaya çıktı, çünkü üçünün de çalıştıkları işler –bu konuda birbirlerine henüz hiçbir şey sormamışlardı–, son derece uygundu ve özellikle sonrası için çok şeyler vaat etmekteydi. O an için durumlarında düşünülebilecek en ileri ölçüdeki iyileşme, bir ev değiştirmeyle kolaylıkla sağlana-

bilirdi; artık şimdi oturdukları, Gregor'un bulmuş olduğu evden daha küçük ve ucuz ama daha iyi bir yerde ve daha kullanışlı bir eve geçmek istiyorlardı. Böyle konuşurlarken kızlarına bakan Bay ve Bayan Samsa, ikisi de hemen hemen aynı anda olmak üzere, Grete'nin, yanaklarını soldurmuş olan onca sıkıntıya karşın, son zamanlarda ne kadar güzel ve dolgun vücutlu bir kıza dönüşmüş olduğuna dikkat ettiler. Daha sessizleşerek ve neredeyse farkına varmaksızın bakışlarıyla anlaşarak, kızları için artık uygun bir koca aramanın zamanının da geldiğini düşündüler. Ve yolculuklarının sonunda aralarından ilk olarak kızları ayağa kalkıp da dipdiri bedeniyle gerindiğinde, bu onlara yeni düşlerinin ve iyi niyetlerinin bir tür onaylanışı gibi geldi"[1]

Şimdi hikâyenin ana temalarından bazılarını özetleyeyim.

1. Üç rakamı hikâyede önemli bir rol oynuyor. Hikâye üç bölüme ayrılmıştır. Gregor'un odasına açılan üç kapı vardır. Ailesi üç kişiden oluşuyor. Hikâyenin seyri içinde üç hizmetçi beliriyor. Üç sakallı kiracı vardır. Samsa ailesinin üç ferdi üç mektup yazar. Simgelerin anlamını abartmamaya büyük özen gösteriyorum, çünkü simgelerden birini kitabın sanatsal çekirdeğinden ayırdınız mı keyif duygusunu yitirirsiniz. Bunun da nedeni bir yanda sanatsal simgelerin, bir yanda da bayat, yapay, hatta aptalca simgelerin olmasıdır. Kafka'nın eserine yönelik psikanalitik ve mitolojik

---

1 Nabokov'un notu: "Ruh Gregor'la birlikte ölür; sağlıklı genç hayvan alır onun yerini. Gregor'un sırtından beslenen asalaklar semirmiştir." *–Iyhn*

yaklaşımlarda, hani vasat zihinlere pek hitap eden şu revaçtaki seks ve mit karışımlarında bu saçma simgelerden bolca bulabilirsiniz. Bir başka deyişle simgeler özgün de olabilir, aptalca ve bayat da. Fakat sanatsal bir başarının soyut simgesel değeri o güzelim ve yakıcı canlılığını asla gölgede bırakmamalıdır.

Dolayısıyla, "Dönüşüm"de simgesel değil, amblematik anlam taşıyan tek şey üç sayısına yapılan vurgudur. Üç'ün gerçekten de teknik bir anlamı vardır. Kutsal Üçleme, üçüzler, üç ayaklı yapıların, üç panolu tablonun sanatta belirgin yeri vardır: Örneğin gençlik, olgunluk ve yaşlılık resimleri gibi. Kafka'nın, sözgelimi, hikâyenin başında üç odayla (oturma odası, kız kardeşinin odası ve ortada Gregor'un odasıyla) başardığı şey de üç panolu bir tablodur. Son olarak da Kafka'nın fantazisinin çok mantıklı olduğuna dikkat çekmek gerek; tez, antitez, sentez üçlüsünden daha mantıklı ne olabilir ki? Dolayısıyla Kafka'nın kullandığı üç simgesini estetik ve mantıksal anlamıyla sınırlı tutmamızda ve cinsellik mitolojisiyle uğraşanların, Viyanalı büyücü doktorun gösterdiği doğrultuda bu simge altında bulmaya çalıştıkları mitleri bir kenara bırakmamızda fayda var.

2. Diğer bir tematik çizgi de kapı temasıdır — bütün hikâyeyi kat eden açılıp kapanan kapılar teması.

3. Üçüncü çizgiyse Samsa ailesinin refahındaki iniş-çıkışlar, onların durumunun iyileşmesi ile Gregor'un çaresiz ve acınası/patetik durumu arasındaki incecik dengedir.

Başka bir-iki alt tema da olmakla birlikte, hikâyeyi anlamak için gerekli olanlar yalnız bu üçüdür.

Kafka'nın üslubunun, yani kullandığı dilin duruluğunun, açık seçikliğinin ve resmi tonlamasının, anlattığı masa-

lın kâbusu andıran konusuyla çok çarpıcı bir karşıtlık içinde olduğunu fark edeceksinizdir. Bu siyah-beyaz hikâyeyi süsleyen tek bir poetik metafor yoktur. Üslubunun duruluğu, fantazisinin karanlık zenginliğini öne çıkarır. Karşıtlık ve birlik, üslup ve konu, tarz ve olay örgüsü mükemmel bir biçimde bütünleşmiştir.